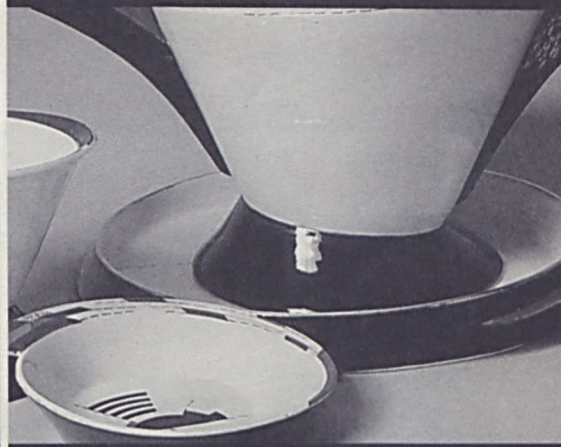

Pécsi kritikai szemle 1998/4.

echo

ELMÉLKEDŐ

- 2** P. Müller Péter
Utcai események
- 3** Koszits Attila
Nyáralávaló kultúrkörkép
- 4** Getto Katalin
Építész kerekasztal

FEKETÉN – FEHÉREN

- 7** Vámosy Ferenc
Változó vonások a város élő arcán
— Kortárs pécsi építészet 1980-1998 —

KÖZ – JÁTÉK

- 10** Faltenyészet
— Építészeti akció —

ELMÉLKEDŐ

- 12** Sonkoly Károly
Világörökség bontás miatt elmarad
- 14** Cseri László
A szürkületben meghalnak a házak
— Fotográfia és építészet —

FEKETÉN – FEHÉREN

- 16** Gönczy László
Emelkedőben?
- 17** Kutnyánszky Csaba
Válaszút, vagy terelőút?
— avagy egy pécsi magyar és a régizene-kutatás Olaszországban
- 18** Sárkány József
Helyzetkép a kortárs magyar kerámiáról és a XV. Országos Kerámia Biennáléről
- 22** Balogh Robert
Maghordók
— XI. Pécsi Felnőttbábfesztivál —
- 25** Lőrinc Katalin
Nyáresti tánc az Anna utcában
— Izzásban – balettest —

PORTRÉ

- 28** Lőrinc Katalin
Tere-feré színházszervezésről, sajtóról, táncról...
— Beszélgetés Uhrík Dóra és Lovas Pál táncművészekkel —
- 30** Koszits Attila
Uhrík Dóra
— „Emelgetni a fejek tetejét és kivakarni a szövetek alól a ragyogást” —

FEKETÉN – FEHÉREN

- 32** Kis Képes Krónika
Képzőművészeti események szemléje
- 34** Balogh Robert
Kiállítás a Vak-hegy alatt avagy a Siklósi Szalon
- 36** Utolsó oldal

Tartalom

Az Echo megvásárolható az újságos pavilonokban,
valamint az alábbi helyeken:

Idegennyelvű Könyvesbolt
Írók Könyvesboltja
ABCD Könyvesbolt
Seneca Könyvesbolt
JPTE Művészeti Kar, Diákiroda
JPTE Bölcsészettudományi Kar, Könyvtár
Egyetemi Könyvtár, porta

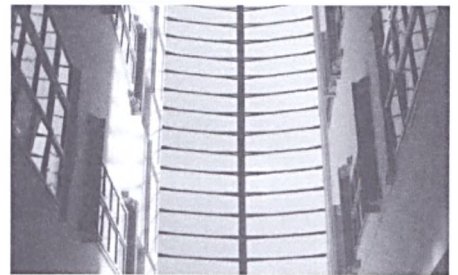
Művészetek Háza
Pécsi Harmadik Színház
Janus Egyetemi Színház
Nemzeti Filharmonia pécsi iroda

Pécsi Galéria
Pécsi Kisgaléria
Közélet Galéria
Parti Galéria
Parti Szépségtár

Pécsi Kulturális Központ Információs Iroda
Ifjúsági Ház

Art Deco Régiségkereskedés
Antikart Képkereskedés
Felemás trafik
Szimpatikus Bölcs Bagoly
Tér Nyomdai és Grafikai Stúdió

Az Echo ötödik száma 1998 december közepén jelenik meg.

Akiknek fontos volt az Echo:

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata

Zsolnay Porcelángyár Rt.

Grand Tours utazási iroda

Vinotéka

Quin-Cabinet Kft.

Fordan-Zengő Rádió

MATÁV Rt.

A fotókat

Császár Gábor, Csonka Károly, Füzi István, Harnóczy Örs,
Koszits Attila, Körtvélyesi László, Lantay Attila, P. Müller Péter,
Sonkoly Károly, Zalka Éva és sokan mások készítették.

echo

Pécsi kritikai szemle

Kulturális és művészeti lap
Megjelenik kéthavonta
Szerkesztik: AKNAI Tamás főszerkesztő
és a szerkesztőbizottság
Szervező: HARNÓCZY ÖRS
Terv: HABOPA
Előkészítés: Tér Nyomdai és Grafikai Stúdió

Kiadja a Baranya Megyei Alkotótelepek Kht.
Felelős kiadó: PÁL Zoltán

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Király u. 21.
Telefon/fax: (72) 314-229
Nyomda: Bornus Kft., Pécs

ISSN 1418-5903

Mi éri meg?

Jó volna hinni abban, hogy a művészet a személyiséget integrálni mindig kész civilizációval érzékeny párbeszédben töltheti be küldetését. Lehetséges, hogy a tudás, a felismerések, a tapasztalat ellentmondanak ennek, de nem valószínű, hogy morális szempontból egyetlen művész is elfogadja a leépülés jeleivel teli tendenciákat. Alig hihető, hogy a kiszolgáltatottság állapotain mindaddig átsegítőnek tekintett művészet pozícióit ne kívánná egy is világosan látni. Alig hihető, hogy azt a helyet, ami a magyar művészetnek itthon és máshol jutott, csak a saját piaci érvényesülésével és az éppen korszerűnek elfogadott fogások visszhangosításával kívánja egyikük is megtartani. Alig hihető, hogy ne lenne köztudott: most már nem a hatalom szájíze szerint kívánatos tevékenykedni, de az aggasztónak látszik, hogy a kommersz piaci értékcserek mai gyakorlatát figyelve a „hosszú távú eligazításában” csak kevesen bízhatnak.

A mai ötvenévesek nevelődésük során még érintkezésben lehettek a művészetek legkülönbözőbb, igaz eltérő színvonalú, de közvetlen formáival. Még találkozhattak vigécekkel, akik eszméletlenül rossz képeket próbáltak részletekre rájuk sózni, de láttak közelről festményt és grafikát. Művészeti folyóirat, különösen színes még nem létezett a hatvanas évek végéig, a valóságban a festészetnek nem volt konkurenciája. Még a tv is fekete-fehér volt. Ugyanígy volt a könyvekkel. Néhány forintért lehetett — akár részletre is — megvásárolni a világirodalom legjavát. Akkor olvastunk. Használtuk a hangunkat is, nótáztunk, énekeltünk rémes műdalokat, magyarnótákat és mozgalmi indulókat és operarészleteket — ezt lehetett nyilvánvaló íróniával is tenni — de énekeltünk. Ma csak hivatásszerűen dalolnak az emberek, hála istennek, még vannak jó kórusok. A templomokban sem énekelnek tele szájjal, inkább szégyenlősen préselik ki magukból a hangot, nyekergés is lesz belőle. Negyven éve még volt cigányzene az éttermekben, nyilván nem véletlenül jónevű prímásokkal. Még voltak eszpresszók, ahol rádiózenekart is megjárt muzsikusok dohány- és konyakszínű hangjai állították elő hangulatainkat.

Megkerülhetetlen a definíció: egy tömegtársadalom nagyjából egységessé tett teste számára a kulturális javakból részesedést is globális eszközökkel szükséges biztosítani. Megnőtt az intézmények szerepe. Ahol nincsenek, ott a kulturális magárahagyatottság élményét még drámaibb módon élheti meg ki-ki. Ahol vannak, ott a felülről érkező, nemegyszer véletlenszerűen becsapódó modellek, nemegyszer ideállá váló idegenség kezdetnek uralkodni azokon, akiket szolgálni lennének hivatottak. Mert meggyengültek a művelődő közösségek. Hogy baj lehet e tekintetben, mutatja a tény: Pécsen és Baranyában

idén augusztusban egyetlen népművész, közművelődési szakember, könyvtáros, muzeológus, művész nem részesült a kultuszminiszter kitüntetésében. Pedig majd' ötvenet osztottak ki.

Milyen megrázó élményt jelent a vendégeket kalauzolni a Dráva menti területek falvaiban. Gyönyörű volt mindaddig Kovácshida református múzeuma, ami nem tudjuk, fog-e, hol fog működni. Még szépek Adorjás, Kórós, Drávaiványi templomai, állagát ismerve nem túl büszkén emlegethető a vajszlói Kodolányi emlékház és a Kiss Géza Ormánsági Múzeum tájháza. Átme gyünk falvakon, betérünk csapszékekbe fröccsre, kávéra, kulcsot kell kérnünk Varga nénitől, vagy egy egyházfőtől. Csak azt láthatjuk, hogy a jócskán kicserélődött közösségeknek néven nevezhető kapcsolata az értéket is jelentő műemlékkel, a bennük derűsen konzervált kis magyar történelemmel már nincs. Nem látható ez a kapcsolat a valamikori szép és gazdagon díszített parasztházak homlokzatán, egykor magabiztosságot sugárzó oszlopos tornácain. Érezzük: a szegénység és a gátások szívszorító bonyolultságát takarja be a csend. Az időt mintha most kívánnák megállítani: zárt, mozdulatlan, légüres a tér. Mintha minden más bekövetkezése félelmet keltene. Mintha valami azt súgna: a természet, ha átveszi a parancsnokságot és nem áll erejének ellent az ember, talán mindez gyorsabban elmúlik és mindez múljon is el gyorsan. A munkanélkülségről, egészségtelen életformákról, fizikai és kulturális ellátottság fogyatékairól, az alkoholizmusról a legnagyobb hazai statisztikákat látjuk megtestesülni miközben autónkkal átmetsszük a tájegységnyi csendet.

Ez az az atmoszféra, melyben a cselekvésnek nincs helye. Melyben a bőséggel rendelkezésre álló termékeny föld nem kap figyelmet annyit, hogy a napi betevőt aztán visszaadja, ahol a sárral, vakolattal, mésszel helyrehozható homlokzat és tornác valami

oknál fogva úgy marad, az egy-két kaszavágással eltüntethető gaz derékig magasodhat, virágozhat, magozhat. Mert nem éri meg? Akkor a következő kérdés már csak azt firtathatja, hogy mi éri meg egyáltalán. Van rá egy közvetlen válasz, nem felel ugyan meg a közmorálnak, de van logikája. A család. Ahol nem működhet a munka szükségletének felismerése, ahol még az önfenntartás ösztöne is csak arra ösztökél valakit, hogy a Bazár újságban nagymennyiségű zárjegyet, szociálpolitikai kedvezményt kínáljon eladásra, ott nincs helye moralizálásnak. Milyen drámai, milyen keserves kísérelődés jelségei vannak e helyzetnek, ahol a tradíció és a jelen példái nem segítenek áthidalni a tehetetlenség és boldogulás közötti szakadékokat, megértésre és cselekvésre késztetéssel irányt adni a tennivalóknak. A gazdasági hatalom és a politikai viszonyok napról napra bizonyítják, hogy a hatékonyság kulcsfogalma az információ. És ki ne szeretne hatékony lenni? Csakhogy ahol a sikeres társadalmi szereplővé válnak az útját akadályok teszik bejárhatatlanná, ott a lassan bejárható ösvények fokozott jelentőséget kapnak.

Ami nem látszik, többnyire az a mindennapokat meghatározó: a szándékok, képességek és adottságok metszéspontjában elrejtőz folyamatos jelen. A város, és építészeti minősége, a világörökség részeként működő belváros volt leginkább, ami a sorsátor, valamint a „sétatéri nyilvánosság” mellett főbenjáró kérdéseket feltett az utóbbi hónapban. Az építés kiállításai, az építészek megnyilatkozásai a legszeleesebb fesztávon hozták felszínre díszünket és bajainkat. A szándék, képesség és adottság konfliktusait. Adóztunk némi figyelemmel e ténynek. Figyeltük a zene folyamatos jelentlétének megnyilvánulásait, a magávalragadó Gershwin koncertet, fiatal kamarazenészek, és örökifjú jazzmuzsikusok tehetséges mutatványait, az őszi színházi és kiállítási tevékenységét. Figyeltünk, örültünk és rendre alulmaradtunk a felmérésben: az Echo nehezen meghatározott terjedelme és megjelenésének gyakorisága nem képes, csak a töredékét érzékeltetni mindannak, ami Pécsen érdemes kulturális teljesítmény. Szelekcióra kényszerülünk. Ettől a ponttól pedig a kívánatosnál erőteljesebben rajzolódik fel a főszerkesztővel egy híron pendülő munkatársak törekvéseinek, izlésének portréja. Amit vállalunk persze, mert hogyan másként? De álmodozunk egy szaporább, érzékenyebben szemlélő kritikai lapról.

acueri támas

Az építészek megnyilatkozásai a legszeleesebb fesztávon hozták felszínre díszünket és bajainkat.

Utcai események

Tele van a tokunk... (KFT)

Drámai események: így nevezte el Jeles András 1985-ben azt a színházi előadást, amelyet Dobozy Imre *Szélvihar* című darabja nyomán hozott létre. Az 1956-os politikai konfliktusra metaforikusan utaló irodalmias címet a rendező műfaji elnevezésre változtatva. A drámaiatlan, apologetikus kanavászt esztétizálta és teátralizálta. Épp az ellenkezőjét téve annak, mint amit azok a műkedvelők és közreműködők tettek, akik az idei nyáron a város közterein különféle művésziesnek szánt életeseményekkel fűszerezték a városiakok és az idelátogatók mindennapjait. Akik az eredeti formájukban a művészet vagy a népelet közegeiben művelt és létező műfajokat és tevékenységeket az utcára víve szétoszlatták a formát és látványosságáá idegenítették a tradíciót.

A műfaji hovatartozás megítélésének és a néző (kultúrafogyasztó) tájékoztatásának egyik elemi feltétele a megnevezés pontossága. *Fesztiválból* mint műfajból az alábbiak voltak júniustól augusztusig soron: az utcai zenészeké, Nemzetközi Zenei, Nemzetközi Felnőttbáb, Nemzetközi Néptánc, Pécs-Tettyei Mediterrán Művészeti, Mandula, és egy részben vagy egészben ezeket is magába foglaló a Művészet és Gasztronómia jegyében, amely maga volt a fesztiválok fesztiválja. Akiknek pedig ennyi ünnepi előadássorozat, ünnepi játék vagy ünnepi seregszemle nem elég, azoknak az ősz további fesztiválokat tartogat. Melyeket persze nevezhetnének a szervezők találkozóznak, szemlének, játékoknak, vagy az adott műfaj szűkebb és pontosabb nevével is, és nem feltétlenül és gátlástalanul ezzel a latinból az angolon át ideszámrazott kifejezéssel, melynek a magam korúak esetében a hívószava a Táncdal...

Az ünnepinek ebből a zavarbaejtően gazdag kínálatából most hadd válasszak ki hármat, példaként, nem az egyes produkciók vagy események, hanem műfaji arculatuk és jellegzetességük alapján.

Utcai zenélés

Mélyen tisztelt járókelők

Ez az előadás itt mindenekelött

Csak egy spontán megnyilatkozás

Csak egy utcai zenekar

A feladatunk nyilván semmi más

Mint a könnyű, de igényes szórakoztatás

Minket mindenki szeret, sőt kultivál

De nem ért, ha nem akar

A KFT együttes 1986-os *Siker, pénz, nők, csillogás* című albumának zárószáma az *Utcai zenekar*, melyben az ének a lalla-lalla-la-lallala után a fenti versszakkal kezdődik. Laár és Bornai Jelessel egyidőben tudták, hogy a műfajválasztás művészi döntés, s hogy bizonyos műfajok gyakran az esztétikai küszöb alatt maradnak. Mert mi is voltaképpen az utcai zenélés?

Greenwich Village-ben, a Soho-ban vagy a Vöndelpark mentén egy szaxofonos, egy gitáros, egy

hegedűs, vagy egy kisebb akusztikus vagy elektronikus formáció a következőképpen hat és működik.

A/ A saját kedvtelésére muzsikál, nem törődik a környezetével, nem akar rávenni valamire, csupán örömeit játszik, a zenével aurát von maga köré.

B/ Művészi élményt nyújt, koncertminőségben szólal meg, elbűvöli az arra tévedőt, rabul ejt, s ha felbukkan egy impresszárió, az akár még szerződést is kínál.

C/ Elszórakoztat, kellemes hangulatot teremt, az arra hajlandó nézőket bevonja egy közös játékba, olyan szerepet tölt be, mint egy köztéri tárgy, mely része és teremtője a hely szellemének.

D/ Keresetkiegészítés, mely úgy működik, hogy minél nívósabb, virtuózabb és profibb a zene, annál nagyobb az adakozó kedv, a nyújtott élményt viszonzó „jegyvásárlói” gesztus, mely egy rejtett adok-kapok szerződésben a két fél cseréjét hozzámeri a kulturális szolgáltatások meglévő rendszeréhez.

Ha azonban nem New Yorkban, Londonban, Amszterdamban vagy más világárosban találkozunk az utcai zenészekkel, hanem a Király utcában, akkor más lesz az élmény. S nem ezért, mert ott mi voltunk a turisták, itt pedig mi vagyunk a helybeliek. A különbség akkor is nyilvánvaló, ha ugyanezen a helyen az itt megszólaló latin-amerikai, esetleg brit zenészeket és muzsikáló honfitársainkat vetjük össze. Az előbbieket ugyanis vagy egzotikus és autentikus zenei élményt nyújtanak, vagy (ennek révén) megélhető zenélést folytatnak, de minden esetben a hangulat vagy a produkció viszonzásaként szólítják fel illetve kérik a közönséget adakozásra vagy (kazetta, hangszer stb.) vásárlásra.

Amikor egy helybéli (vagy honfitárs) utcazenéssel találkozunk, akkor a kialakuló helyzet nem művészi-zenei. Az utcazenész a társas érintkezési mezők rejtett hálózatába kapcsolódik bele. Nála nem a zenei produkció a fontos, hanem ő maga. Nem az előadott számokat helyezi előtérbe, nem a zenével azonos, hanem önmagát demonstrálja. Jelenlétével viszonyulást igyekszik a járókelőkre kényszeríteni, beleavatkozik az utca (a köztér) organikus működésébe, és a gyanútlan polgárból állásfoglalást próbál kicsikarni. Apró kis terrorizmus ez, mely kéretlenül és meglepetésszerűen hatol be az érzelmeinkbe, ahol hangulatszennyezést követ el.

A jellemző közönségmagatartás ilyenkor vagy az, hogy a járókelő igyekszik minél távolabb elhaladni a zenélő(k) mellett, vagy az, hogy gyorsan odavet pár forintot és siet tovább. A hagyjanak békén gesztusa ez, amely csak reakció az utcazenész agressziójára. Aki ezt a köztéri muzsikálást nálunk a jobb híján

műfajként műveli. Másutt nem kapván nyilvánosságot, kiáll a térre. Elakadván az időben, előadja a slágerműzeumot, a *Kell, hogy vártól A felkelő nap házán* át az örökzöld Illés-számokig. Ami egy házbúlin elmegy. De a publikum előtt retardált ízlésről és zenei igénytelenségről tanúskodik.

Az utcazenésznek azonban mindig akad egy-két stabil hallgatója. Félrebillentett fejű, értőn pillogó és mosolygó lányok, akik hálásak az előadásért, akiknek tetszik az egész, a plöm-plömtől a vonításig, s akik apácák kacérságával fogadják a köztéri önkifejezést. Ami azonban ugyancsak nem esztétikai kérdés, hanem (társas)lélektani. Ahogy az a KFT-dal utolsó strófájából is kiderül.

Nyitva a szívünk meg a gitárok

És átölelnénk a világot

De ha tokunkba semmi nem kerül

Ránk jó nem vár

Volna még néhány ötletünk

De telhetetlenek nem leszünk

Így hát lassan elmegyünk

Mert tele van a tokunk most már

Utcai színhátszás

Utcai művészet:

Társadalmi-politikai problémákhoz kapcsolódó mixed media akciók. A közös alkotójáték formájában megrendezett események a városiakok és járókelők bevonásával, aktív részvételével zajlanak le. (Karin Thomas)

A Felnőttbáb-fesztivál több produkciója közterületen, a Király utcában, a Színház- és a Sétatéren (is) szerepelt. Ehelyütt nem kívánom egyik előadást sem szemlézni, csupán arról szeretnék elmélkedni e bábeladások kapcsán, hogy milyen színházi közegként működött ebben az esetben az utca.

Ha külföldön alkalmam volt ucai mutatványosokkal (tűznyelőkkel, bűvészekkel, bohócokkal, akrobatákkal) találkozni, vagy köztéri bábeladásba botlottam, a különbség nagyon hasonló volt az utcai zenélés ottani és itteni dichotómiájához. Ott, a posztindusztriális társadalomban az utcai színhátszó folyamatos küzdelmet folytat a járókelők közönséggé formálásáért, a nézők figyelmének felkeltéséért, megtartásáért és fokozásáért. A játszó és a publikum közötti interakcióban a játszó egyszerre idomult és nyomult, egyszerre volt következetes és alkalmazkodó. Választott műfajában akrobatikus ügyességgel és kifinomult technikával rendelkezett. Körbejárta a közönség határolta teret, körkörösén játszott, a körülötte állók mindegyikének. Kereste és ápolta a kontaktust.

Itt, ebben a posztmagyar közegben a báb-fesztivál idején (is) azt láthattuk, hogy a játszó első lépése az, hogy megveti a hátát valahol, fedezéket keres, hogy ne lehessen körbe keríteni, ne lehessen mögéje kerülni. A fellépésre kiválasztott helyszín, az utca, nem a szereplők terepe, hanem a járókelők saját

közege, akik nem nézők, hanem éppen úton vannak valahová. Az utcai színjátszónak kellene a járókelőből nézőt teremtenie. De az erre tett erőfeszítés helyett a bábos vagy más utcai színjátszó csupán lejátszta azt, amit előre eltervezett. Igaz, hogy a „műsor” közben a közönség folyamatosan fluktuálódik, de a produkció rendben lemegy. S van-e fontosabb, mint a játészó lelki békéje, hogy ez a fellépés is kipálva?

Mindennek nem sok köze van az utcai művészethez. A mi közttereinken az előadók azt hiszik, hogy a közönség reakcióiból csak a drukkeri gesztusokra van szükség. Nem érzik azt a köztérre kiállók, hogy a járókelő fontosabb náluk. Ezekről a játészókról már akkor sugárzik a művésztudat, amikor a mutatványukba még bele sem fogtak. Holott éppen a bábok esetében kellene feloldódni a háttérben, mert ez az a műfaj, amelyben magától értetődő a mozgató semlegessége, a tolakodás indokolatlansága.

A bábokban nincsen semmi hamis vagy mesterkélt, és nem is emberi lények „metaforái”. Azok, amik... (Philip Roth: Sabbath színháza)

Utcai lakmározás

*Utca. Kellemetlenség.
(Krúdy Gyula: Álmoskönyv)*

A gyorsbűfékben mindig megkérdezik a vásárlót, hogy helyben fogyasztásra vagy elvitelre kéri-e a börgörét. Vannak persze idősebbek, akik megtanulták, hogy az utcán nem illik enni. Táplálkozunk az étteremben! Ott is meg lehet bolondítani egy-egy hagyományos fogást. Kosztümös pincérekkel vagy topless felszolgálókkal. Vagy másfajta kóritéssel.

A floridai Orlandóban például a szórakoztatóiparon belül külön iparág foglalkozik a történelmi gasztronómiával, a táplálkozás látványossággal történő kiegészítésével. A Mercado-ban egész évben Mardi Gras ünnep van, a Herndon Airportban I. világháborús a menü és a dekor. Az El Cid-ben spanyol, a King Henry's Feast-en angol „reneszánsz-kori” ételekkel és mutatványokkal szórakoztatják a nézőt. Ami remek ötlet, mert nagy élmény, hogy nem csak a zsömlét meg a sült krumplit lehet kézzel enni. Tiszta lacikonyha.

A háromhetes gasztronómiai fesztiválon volt ökörsütés, finom falatok és italok utcája (a la Múzeum utca), ételszobrászat, disznóölés, továbbá különféle történelmi (pl. római, századfordulós) és nemzeti vacsoraestek, ez utóbbiak többségére azonban nem az utcán került sor. Ami az utcai lakmározást illeti, ebben a műfajban a disznóölés mint látványosság volt az egyik legbizarrabb műfaj. A disznóölés eredetileg ugyanis azt jelenti, hogy a disznót még hajnalhasadás előtt, az ólóból elővezetve földre döntik és torkon szúrják, a vérét tálban fölfogják, a bőrét megperzselik, a szőrét forralókádban levakarják, és így tovább. A disznóölés közösségi esemény, akik részt vesznek benne, azok rokoni vagy komai szálon együvé tartoznak. Ezt az összetartozást jelképezi az állat feldolgozásához kapcsolódó közös étkezés is. Ha ebből *rendezvény* lesz, akkor a disznó más állattal (mondjuk élő baromfival) is helyettesíthetővé válik, mert amit ebből a „disznóölés”-nek nevezett utcai eseményből a vendég megtudhat, az csupán az, hogy milyen volt „élőben” a tányérjára kerülő étel.

A fő attrakció azonban kétségtelenül az ökörsütés volt. Hagyjuk a kóritést, nézzük a lényegét! A nyársra húzott ökör mint látnivaló. Egy góliát grill csirke. Valódi *redi méjd objekt*. Az egyszerre megelevenedő mesevilág (*Egri csillagok*) és posztmodern attrakció a lá *Finnegan's Wake* (előbb *work in progress*, majd *work in regress*). Másutt az egzotikus lakomák

üzenete az, hogy érezd jól magad. Válassz minket, nem fogod megbánni. Amennyit fizetsz, annyi élményt és ételt adunk. S az árakból pontosan kiderül, mire lehet számítani. Nincs kényszer, csábítás van.

A Sétatérre elvetődő polgárt viszont ugyanazok a kényszerítő erők veszik körül, mint az utcai műfajokban. E kényszer egyik eleme az a nyomás, amely a járókelőnek egy meghatározott magatartást sugall, azt hogy álmélkodjon, örüljön stb., mert itten hangulat van szervezve. A kényszer másik eleme az, hogy a helyzet egyetlen elfogadható gesztust implikál: a

vásárlását. Vagyis az ökörsütés megint csak nem önmagát jelenti, hanem valami mást, azt, hogy a járókelőnek mit is kell tennie. Megszűnik a nézelődő, véletlenül arra járó, városlátogató polgár szerepe. Ami pedig az ökörsütésből való lakmározást illeti, az utcai evés már nem étkezés, hanem szereplés, amiből ki- és le lehet tekinteni a járókelőkre, akik közönségként visszanéznek. A köztéri evés nem az éhség enyhítése, hanem demonstráció.

Mennyire más az az ökörsütés, amelyben a résztvevők együvé tartoznak, s amiről Gárdonyi ezt írja: „A sütömester látva az apródok falatozását, megállította a nyársat. Végighúzta kését az övén lógó láncos acélon: lekanyarította nekik az ökörnek a két fülét.” Ezt itt a Rózsakeret tövében nem tehetné volna meg. És nemcsak azért, mert ennek az ökörnek nem volt füle. ■

KOSZITS ATTILA

Nyáralávaló kultúrkörkép

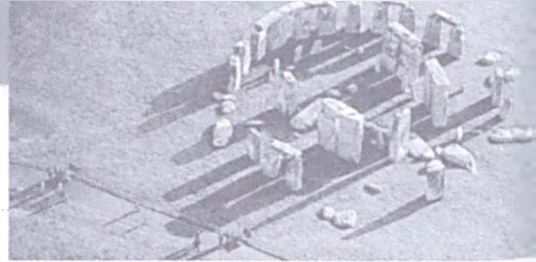
Elszálltak a forró hónapok, ilyenkor ősz elején már csak a szépre emlékezünk, ezért nem árt visszatekinteni a nyár kulturális eseményeire, érdemes a tanulságokat levonni. Bármennyire is felhőtlen szórakozásra vágyik ilyenkor a többség, azért a minőségre, művészetre is jelentkezik igény. Nem könnyű feladat e kettősségnek megfelelni, kinek-kinek, turisták-helybéliek elvárásai szerint. De fontos a kétezer éves kultúrájára oly büszke Pécs számára, mert a nyári kisugárzás nem elhanyagolható városvonzóerő-növelő.

A teljesség igénye nélkül néhány fontosabb mozzanatot: a *Zene Ünnepe* előtt két nappal a Franciaországból érkezett egzotikus Rafik et les dupui'z rai-funk világzenéje (az algériai folk, a jazz, soul, funk, rap modern ötvözetével) különleges élményt jelentett, majd 21-én a Sétatéren, Színház téren többnyire a helyi folk, jazz, fúvós, vonós stb. zenekarok koncerteztek. Néhány további fellépővel kiegészülve, tulajdonképpen ők folytatták a 3 napos *Utcai Zenészek Fesztiválján* — megtelt a város mindenféle muzsikával: a szerb, horvát, makedón, ír, afrikai népzene-től a bluesig, nagyrészt jó színvonalon, kiértelt produkciókkal. Sosem volt hangulatot varázsoztak a szabadterekre a már máskor is művészi szintet bizonyító muzsikusok. — Közben az *Anna ucai Nyári Játékokon* dráma, modern balett, flamenco- és diaporáma-est. Minőség, ugyanígy a *Nemzetközi Zenei*, majd a *Felnőttbábfesztiválon*... Sűrűsödtek az események: szabadtéri tánczázak és térzenék (hetente), magyarnóta és operett-est, szöttek, cserép- és kirakodóvásárok. Néptáncoshadak (az V. Nemzetközi Néptáncfesztiválon) majd egy héten át... — Három napos „*Kerti Kalandozások*” a film-filozófia-zene labirintusában, a *Laterna Magica* Egyesület szervezésében. Benne érdekes kerekasztal-beszélgetés a jazzről, többek között Szabados György zongoraművész értő közreműködésével, a Dél-Alföldi Szaxofon Együttes páratlan koncertje, a zágrábi free jazz együttes annál gyengébb produkciója, a Mediawave filmjei, beszélgetés szakértőkkel... Színfolt és színvonal, bár a sétatéri vetítés a nyüzsgős, borozós kavalkádban nem tűnt annyira jó ötletnek. A *Tettyei Színpad* nyitányán az Államokból hazalátogató, egykor csodagyerekként indult Tommy Vig vibrafonos, ütős és koreai felesége, az énekes, ütős, szteptáncos Mia Kim, a pécsi Bornemissza Mária, valamint a fővárosi Trio Midnight nemzetközi formáció szórakoztatta a közönséget. Örökzöldek, közismert dallamok és néha virtuóz jazz (a lenyűgöző Sonny Rollins átirattal), fajsúlyos és könnyű muzsika párosult Las Vegas-i showelemekkel, mindez nagyon profin, ahogy kell... A „János vitéz” daljátékadaptáció érdekességét az eredeti Petőfi szöveghez visszatérés jelentette. A fővárosi Musical Színház: „Stop! Állj, a szerelem nevében” előadása a könnyed nyári szórakoztatás nivóján a hatvanas évek detroit-soundját, fekete női énekegyüttesek slágereit hozta vissza, jócskán építve a nosztalgiára. Mindezt magyarítva, semmiről sem szóló történetecskébe ágyazva: „Állj, a színvonal nevében...” A New York-i Bond Street Színház „Cosmic Jazz” előadása — nomen est omen — az utcán valóban jobban érvényesült volna. — A *Mandula Fesztivál* — népzene, néptánc, népi humor, népművészeti kirakodóvásár... — ezúttal kissé kesernyésre sikeredett, sokat markolva, eltérő színvonalú produkcióival.

Az utóbbi pár évben nem beszélhettünk megfelelő nyári kínálatról — az idejé messzi még a kívánatosról — de úgy tűnik, végre mozdult valami. Talán azért, mert nem mentek nyaralni már június közepén a kultúrunkások... Másfél hónap dömping — teli (sétáló) utcák, terek — majd egy csöndesebb hónap a mérleg. Amit sürgősen el kellene felejteni: valamilyen helyi tévhit alapján az Élőzene Világnapja elnevezést kapta Pécsset a *Zene Ünnepe*, ilyet sehol nem ismernek, amióta a franciák kitalálták, 15 éve az egész világ ezt használja! Az Utcai Zenészek Fesztiválját kísérletnek szánták a szervezők — a zökkenők ellenére bejött — pénz hiányában nem telt rangosabb mezőny összehívására. De előfordult, hogy a megbeszéltek ellenére sem fogadták némelyik belvárosi pubban a muzsikusokat, változtak a helyszínek, nem jelentek meg zenészek... mindezek dacára érdemes volt belevágni, lehet jövője.

Ezen a nyáron (is) hiányoztak az igazi sztárok. Nélkülük ma már nem lehet igazi visszhangra, meg özönlő közönségre számítani. Nyilván egy Pavarotti vagy a Rolling Stones nem jöhet számításba, de kellene megfizethető húzónevek, akik a kevésbé ismert, de színvonalas produkciókat is elviszik. Korszerű, netán tömegek befogadására alkalmas helyszínekről nem is beszélve. Rossz idő esetén végképp hiányzik egy sokcélú hasznosító modern hangversenyterem — örök téma, az Apolló, újabban a Park mozi eléggé elvetélt ötletnek tűnik... Nem sikerült összehozni valamire való könnyűzenei rendezvénysorozatot sem pop, rock, jazz stb. fellépőkkel. A mediterrán kitelepülés — kiülős helyek szaporodása örvendetes, a színvonalas esti-éjszakai hiánya már nem annyira. És az augusztus 20. környéki üresjárat sem tett jót a város hírnevének, a négy napos ünnep programcsendjével.

Építész kerekasztal

Május végén kerekasztal-beszélgetést kíséreltek figyelemmel az építészeti iránt érdeklődők a Művészetek Házában. Neves pécsi építészek a szellemi élet egyéb területeit képviselő alkotókkal közösen kísérelték meg rögzíteni a mai (magyar) építészeti helyzetének koordinátáit. Kiindulópontul Lantay Attila diái szolgálták, melyeket a fiatal építész a mesteriskola 14. kurzusának résztvevőjeként svájci tanulmányútján készített hazájukban neves, nálunk még ismeretlen építész munkáiról. A beszélgetés szerkesztett változatának közlését a pécsi építészeti utóbbi 18 évét bemutató kiállítások teszik időszerűvé.

A vita moderátora Patartics Zorán építész volt, résztvevői: Cseri László újságíró, fotóművész, Dévényi Sándor építész, Getto József építész, Kircsi László zeneművész, Koloszar László filozófus, Lantay Attila építész, Lévai-Kanyó Judit építész, Pál Zoltán szobrászművész, Pinczehelyi Sándor festőművész, Szilágyi Domokos építész.

Patartics Zorán: Amiért erre az összejövetelre invitáltak benneteket, annak van egy személyesnek mondható oka is. Nevezetesen, hogy úgy tűnik, azt az építészeti gondolkodást, amit én korszerűnek, mainak érzek, értetlenség veszi körül. Lantay Attila fotói talán illusztrálják számotokra, hogy mi az a szemlélet, amiről beszélünk.

Koloszar László: Olyasféleképpen hatottak rám a képek, mint amikor a hatvanas években először olvastunk Cocteau-t meg Salingert: Íme, így is lehet érezni, gondolatainkkal nem vagyunk egyedül, érzéseink nem betegesek. Sokkoló és valahol mélyen szimpatikus az, amit láttam. Elképzeltem ezeket az épületeket itt, nálunk, Magyarországon — képtelenség. Végsőkéig racionalizált építészeti ez, aminek világa a kapcsolata a svájci tradícióval.

Kircsi László: Több mint puritán volt ez a látvány, engem is sokkolt. Izgalmas a betonnal való játék, meg a ház mint a táj kerete, de számomra ez egy teljesen száraz világ, nem tudnám igazán jól érezni magam ezek között a formák között. Én utálok a kátránylemez mint anyagot, utálok hozzányúlni, dolgoztam vele, s nem tudom ezt egy homlokzaton elképzelni, bármilyen izgalmas vizuális megoldást is nyújt egy képen.

Pál Zoltán: Én kétarcúnak láttam ezeket a házakat. Kultúrlenymatok ezek, egy nagyon markáns kulturális identitásnak a lenyomatai, tükrei. A külső megjelenés puritánságával, esszencialitására való törekvésével szemben a belső terekről azt mondanám, hogy ez egy humáncentrikus, európai építészeti. A belső terek képzésében korántsem volt olyan öntörvényű az auctor, mint a homlokzatok tervezésekor.

Dévényi Sándor: Mi — a szakma — tudjuk, s ebből a szempontból előnyben vagyunk, hogy a svájci építészeti miért olyan, amilyen. Tudjuk, mi ennek a történelmi és az építészeti oka. De a nem szakmabeli is el tudja képzelni, hogy milyen a svájci táj: rendkívüli invenciózus, formagazdag, változatos, morfológiailag és a növényzetét tekintve is. Ebben a környezetben egy ilyen visszafogott építészeti alakult ki, ehhez a gazdag környezethez ezzel a puritanizmussal kell illeszkedni. Az már speciálisan szakmai probléma, hogy Svájcban rendkívül szigorú építészeti előírások vannak. Ezeket a házakat felépíteni valóban forradalmi tett lehetett Svájcban. Ott ugyanis annyira komolyan veszik a hagyomány ápolását, hogy nem is engednek mást építeni, mint gemütlich faházakat. Láthatunk az itt bemutatottak között olyan épületet,

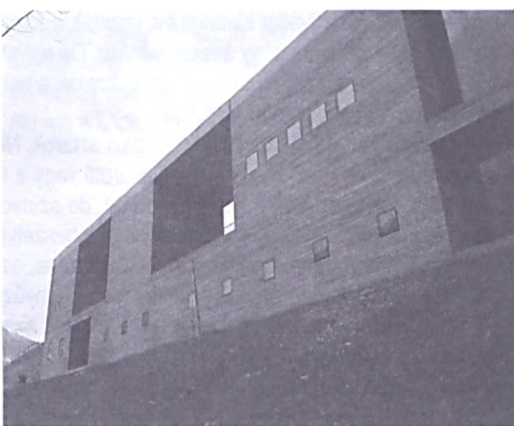
amely voltaképpen hagyományos svájci faház, a klasszikus díszítőelemek nélkül. A svájci építészek zöme eddig képes eljutni. Svájcban azonban nemcsak olyan házak vannak, amiket vetítettél. Vannak gyönyörű műemlékek, amik a svájci szemléletet legalább olyan jól tükrözik, mint ezek. Én úgy hiszem, az építészeti két elemből áll, s ez a két elem a funkció és a lélek. Amit itt láttunk, az a svájci lélek — mi meg magyarok vagyunk.

Patartics Zorán: És milyen újdonságot tudunk mi fölmutatni? Egyáltalán elfogadjátok-e azt, hogy ez egyfajta maiság, korszerűség?

Koloszar László: Ez az ő maiságuk.

Patartics Zoltán: És mi a mienk? Mit várunk el a mai magyar építészektől?

Cseri László: Dévényi Sándor szerint azért alakult ilyen módon a svájci építészeti, mert speciális, nagyon gazdag a táj. Szerintem bonyolultabb a kérdés. Másról is vannak rendkívül gazdag tájak. Nekem nagyon szimpatikus az itt látott építészeti szemlélet azzal együtt, hogy nem minden tetszett, komoly különbségeket érzek az egyes produkciók minősége között. Azzal a kitétellem nem sokat tudok kezdeni, hogy egy épület esztétikumát az adja, hogy maradéktalanul megfelel egy bizonyos funkciónak, ahogy a napenergiát hasznosító épület esetében említette Attila. Ha építünk egy együletet, amin egyetlen nyílászáró sincsen, s az a funkciója, hogy ott rabokat őrizzünk, akkor ez az épület meg fog felelni ennek a funkciónak, de ettől még nem lesz szép. Sokféle elvárásunk lehet egy házzal szemben: jónak kell lennie, szépnek kell lennie, gazdaságosnak, időtálló-nak stb. De vajon tudja-e valaki, hogy valójában milyen társadalmi és esztétikai elvárások állnak ma szemben egy épülettel?

Kircsi László: Szépnek kell lennie, igen. Minden parasztházban volt egy tisztaszoba, ahová ünnepekkor mentek be, s annak szépnek kellett lennie. Mindenki érzékeli az anyagot, a teret, amelyben él. Ha kockákban él és négy négyzetméteres konyhákban, akkor olyanná válik, mert akár megfogalmazzuk, akár nem, akár szaknyelven, akár nem, alakít bennünket az építészeti.

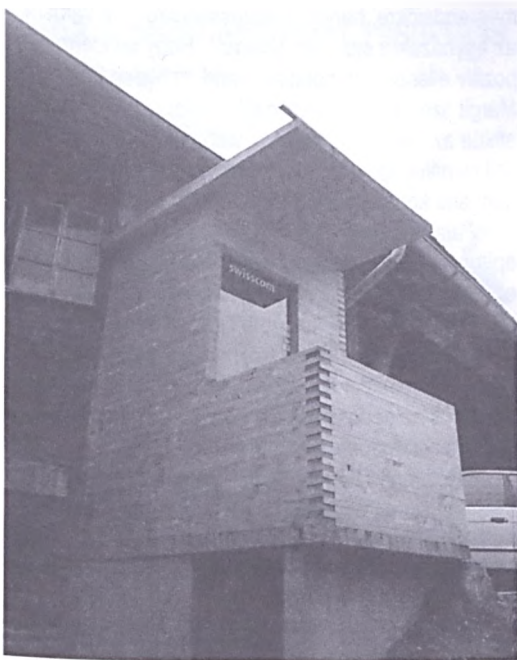
Lantay Attila: Mint a legtöbb tárgyra, az építészeti produktumra is áll, hogy nem az a lényeg, hogy szép vagy csúnya, hanem hogy igaz-e. Igaznak kell lennie egy műtárgynak, egy épületnek, egy tettnek, vagy egy szónak. Ezeket a képeket sem azért mutattam be, hogy szeressétek, mint valami szépet. Egy biztos: ezek az építészeti vállalkozások az anyagukat. Ahogy az antik görög építészeti vállalkozás az anyagát mint saját identitásának a kifejeződését, úgy ők is megkeresik a ma élő, eleven anyagokat, s megpróbálják beemelni az architektúrába. Ettől igazak ezek a házak, akkor is, ha néha dadognak.

Koloszar László: Az tehát a kérdés, hogy leírható-e a mai építészeti — és egyáltalán: mitől mai? A maiság sok mindent jelenthet számomra, mindenképpen jelent egyfajta praktikumot, racionalitást. A maiság — nem utolsósorban divatot is jelent. Nem akarom varázstanítani az építészeti szerepét, de ma az építészeti egy kicsit a formatervezéshez kezd hasonlítani: ahogy a gazdasági racionalitás kezd megszüntetni a tradíciókat, lehántani a rétegeket s ahogy egyre inkább a multik határozzák meg a dolgot — a folyamatot az építészeti is fel lehet ismerni.

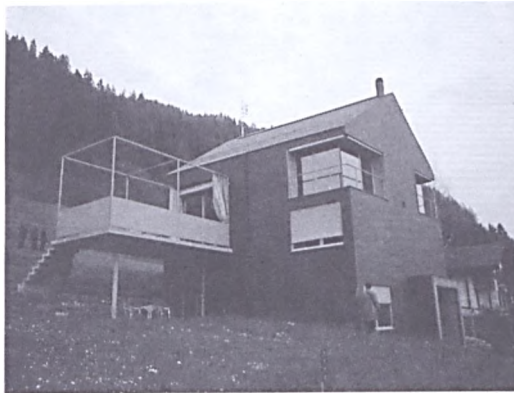
Pinczehelyi Sándor: Nekem kezdettől fogva az a mondat járt a fejemben, amit Mario Botta mondott: Svájc építészeti „készen van”. — Ezekből a képekből az derült ki a számomra, hogy tényleg készen van Svájc...

Dévényi Sándor: Egy épületet létrehozni óriási értékteremtő folyamat. S ennek a dolognak azért mégis egy bizonyos mértékig az építész az irányítója. Nem olyan mértékben, ahogy a laikusok gondolják, de valamennyire azért igen. Etikai kérdés, hogy azt az óriási pénzt, s a teret, amely az Isten szent egéből kiszakít egy darabot, a lehető legtökéletesebben használjam föl. Ebben a folyamatban az építésznek többet kell nyújtania, mint a pusztai technológiai produktum. Hozzá kell hogy tegye a maga gondo-

Ház kőből. Peter Zumthor: Fürdő. Vals, Svájc

Ház fából. Caminada: Telefonfülke. Vrin, Svájc

Ház palából. Andrea Deplaces: Lakóépület. Trin, Svájc

Ház üvegből. Gigon és Guyer: Múzeumbővítés. Winterthur, Svájc

latiságát — a mondanivalóját. Ennyit a kátránypapír homlokzatról, az itt bemutatott, merésznek titulált dolgokról. Azonkívül nagyon fontos, hogy a mondanivalónkat hogyan illesztjük hozzá ahhoz a környezethez, amibe kerül. Minden környezet más viselkedést igényel az építészől is. Attól egy igazi építész nem hasonlít meg, hogy mást kell hozni egy természeti, egy műemléki vagy egy leromlott szlömös környezetben. Ezután pedig jön az, ami az épület funkciójából, esetleg az anyagból, a szerkezetből következik. Lehet az anyagból is, a szerkezetből is mondanivalót csinálni, ezek hangsúlyozása segíti az építész az önkifejezésben — talán éppen ez a maiság, a 20. század végének tartalma.

Lévai-Kanyó Judit: Én arról tudok beszélni, hogy számomra mi az építész. Az építész számomra a létről szól. Az, amit ma én építésznek nevezek, az nagyon kicsi töredéke mindannak, amit építenek a világon, és arra próbál választ keresni, hogy hogyan lehet eljutni a mindenféle stílusok és törekvések után az építész lényegéhez. Hiszen a stílus nem más, mint egy zárt értékrendszer kifejeződése, s éppen e zárt értékrend az, ami ma hiányzik. Ezek a minimalista irányzatok — nemcsak Svájcban, hanem mindenütt — arra irányulnak, hogy rátaláljanak az építész lényegére, és a jövőtlenségből kivezető útra. Létezik egy látszatvilág, amit én — Szilágyi Ákos kifejezését kölcsönvéve — „profi világnak”, ennek a világnak a megszállottját pedig „működő embernek” nevezek, akinek a jelmondata, életfilozófiája: működöm, tehát vagyok. A profi az, aki az élet bármely területén maximális hatékonysággal képes működni, mindenféle szellemi tétováság, erkölcsi megingás nélkül. Én viszont azt mondom, hogy van egy másik világ, s ide tartozik az, amit én építésznek gondolok, aminek közvetlen emberi értelmezhetősége van. Azok az építészek, akikre szerintem érdemes figyelni, azt kutatják, hogyan lehet ebből a jövőtlenségből kilépni, hogyan lehet megtisztítani az építészetet a ráakodott terhektől.

S itt hadd térjek vissza Lantay Attilának arra a mondatára, ami szerint mi kétszáz év múlva jutunk el arra a szintre, ahol ma a svájciak tartanak. Azért térek vissza erre, mert ez az a jellegzetesen nyugat-európai gondolkodásmód, amely szerint a haladás, az előbb-rejutás mindennek a kulcsa, az erre való törekvés pedig magától értendő cél. Ez az a gondolkodásmód, amely mára csődbe jutott. A legrosszabb helyzetben feltehetően a nyugat-európai kultúra van, nekünk Kelet-Európában potenciálisan több lehetőségünk van

arra, hogy új utakat találjunk.

Gettó József: Én hajlamos vagyok az építész helyzetét konfliktushelyzetnek tekinteni. Az ellentmondás érdekel benne. Úgy látom, hogy ilyen friss, egyszerű, primer eszközökkel faházakat építeni manapság — nos, ez egy megengedett játék. A gazdag fogyasztói társadalom megengedi az építésznek, hogy egy ilyen gyorsan amortizálódó dologból, mint egy ilyen kis ház, kiáltványt csináljon, egyébként pedig a legszigorúbb gazdasági racionalitás határoz meg mindent. Ezek a példák, amiket Attila bemutatott — kivételek. Afféle „mintha”-épületek — mintha építész létezhetne ilyen módon. A korai modern építész intaktságát, szuggesztivitását, erejét használják föl egy olyan korban, amikor mindezeknek a háttere már teljesen hiányzik. Jó lenne belefelelkezni ebbe a szimpatikus világba, de a Gropius által szerkesztett naiv és intakt struktúrák áttemelése a mai építészetre az én számomra nem hiteles.

Mondhatnánk az itt látottakra, hogy ez egyfajta regionális építész, de nem hiszem, hogy ez igaz lenne. Szerintem ma semmilyen meggyőző példa nincs a regionális építészetre — Svájc is abba az irányba megy, amit integrációnak, globalizációnak nevezünk.

Szilágyi Domokos: Az építész sajátossága az a kettősség, hogy van gyakorlati és van eszmei tartalma is. Akkor lesz az épületből alkotás, ha a kettő egyensúlyba kerül: ha a mérnöki szakértelemmel átgondolt munka olyan intuitív többletet kap, hogy eszmei tartalmat lesz képes hozni.

Lévai-Kanyó Judit: Mi ez az eszmeiség?

Szilágyi Domokos: Amit ki tud fejteni egy alkotó, amikor a mesterségét gyakorolja. S persze mégsem csupán mesterember, hanem egyfajta erkölcsiséggel áll szemben a munkájával, a saját tudását, a mestersegen túlmutató többletgondolatait szolgáló módon belevizsi abba, amit csinál.

Lévai-Kanyó Judit: Igen, csak a mai építészettel kapcsolatban van.

Szilágyi Domokos: Minden időszakban voltak változások. Nem kell ettől úgy megijedni. Attól még izgalmasabb a dolog, hogy nem homogén a világ. Plurális társadalomban élünk, ezért rendkívül gazdag és plurális az épített környezet is, rengetegféle vizuális hatás éri az embert, s ez a képzőművészetre, a társzművészetekre ugyanígy igaz. Azért az ember látja, hogy mi az, ami szemétrevaló.

Lévai-Kanyó Judit: Nincs kánon, aminek alapján az értékítéleteinket meghozzuk. Ön azt gondolja,

hogy a mai ítélete végleges, pedig lehet, hogy húsz év múlva már elavult lesz.

Szilágyi Domokos: Ha a külsőn alapján hozzuk meg az ítéletünket, akkor igen. De minden műalkotásnak, minden műfajnak megvan a maga belső törvényszerűsége. Pontosan ez a megismerésnek az az izgalmas folyamata, amit az alkotó felkínál. Máshogy kínálja fel az építész, a zenész, vagy a képzőművész.

Pál Zoltán: Én úgy tenném fel a kérdést, hogy ha az építész szerepet vállal a fogyasztói szférában, azaz valóban a piacra dolgozik, akkor voltaképpen ki is az építész? Törvényszerűen sokkal több építész van jelen a piacon, mint aki minőséget tud produkálni. A képzőművészettel és a társzművészetekkel való összehasonlítást szintén nehezen tudom kezelni, mert ennek a nyugati kultúrának a pusztulásában teljesen más szatellitpályára kerülnek az egyes professziók. Egyébként azt a fajta kommunikációt, amit ti, építészek gyakoroltok a társzművészetekkel, nevezetesen, hogy normákat szabtok a számukra, én fenntartásokkal fogadom. Azt a meggyőződést pedig, hogy az építész filozófus, belsőépítész, festőművész egy személyben, egyfajta szerep-zavaroknak érzem. Szerintem ebben a körben arról kellene beszélnünk, hogy mik azok a szellemi sikok, azok a tartalmak, amelyek mindannyiunk számára léteznek, csak bizonyos kommunikációs zavarok miatt nem tudnak működni és vajon miéletek érdekek miatt sikkadnak el ezek.

Patartics Zorán: Az a kérdés tehát, hogy milyen alapon formál jogot az építész arra, hogy a tervezési folyamatban minden területen magát tekintse abszolút kompetensnek? Mitől érzi úgy, hogy ha mások is helyet kapnak a dologban, akkor sérül az az egység, ami az építész agyában megfogalmazódott?

Koloszár László: Mert a tevékenység természete olyan, hogy az eleven életet jeleníti meg, és az építész belenyúl ebbe. Neki reflektálnia kell a megrendelővel szemben a megrendelő teljes valójára, mindenféle flúgjára. Annyi mindenre kell tekintettel lennie, hogy előbb-utóbb ráragad ez a magatartás.

Patartics Zorán: Ismerve ezt a folyamatot, azt hiszem, nem erre irányult a kérdés. Sokkal inkább arra, hogy ha valóságos helye van akár egy szobrásznak, akár egy keramikusnak, akkor miért érezzük szerep-zavaroknak az építész koordináló tevékenységét, hiszen azokban a korokban, amiket szeretünk fölemlíteni akkor, amikor a társzművészetek példás együttműködését emlegetjük, az

építészet valóban integrálta a társművészeteket. Ma pedig, ha valaki létre akar hozni valamit, akkor úgy tűnik, ki akarja rekeszteni az alkotói folyamatból a többieket.

Dévényi Sándor: Én Judithhoz szeretnék kapcsolódni, mert szerintem ő képviseli itt a beszélgetés igazán érdekes vonulatát. Arra gondolok, amit a nyugati kultúra válságáról mondott. Egyre inkább bebizonyosodik, hogy amit a fogyasztói társadalom produkálni képes volt, az egyáltalán nem működik és helyette valami újat kell kitalálni. Azt a filozófiai kérdést kell föltennünk, hogy igazán kell-e ez a teljesítményorientált társadalom nekünk, vagy elfogadjuk azt, hogy Isten azért teremtette a világot olyanra amilyen, mert az valahol jó, és a mi feladatunk nem az, hogy megváltoztassuk. Érezhető már, hogy a liberális gondolkodás visszaszorulóban van és új konzervatívizmus irányába tájékozódik a nyugati világ. Ez az új konzervatívizmus pedig csak egyfajta nemzeti konzervatívizmus lehet a szó minden pejoratív értelme nélkül, hiszen a gyökerek valahol a nemzetben fakadnak. Mi itt Kelet-Európában szerencsés helyzetben vagyunk, mert közelebb állunk ezekhez az alapokhoz. S itt visszatérnék a regionalizmus gondolatához.

Az európai kultúra a regionalizmus kultúrája. Európa egyes területeinek kulturális eredményei bizonyos időszakokban képesek voltak annyira megerősödni, hogy összművészetté álljanak össze. Tehát valahogy vissza kell mennünk az alapokhoz, meg kell keresnünk azt az egységet — itt egy társadalmi egységre gondolok, magyarul a nemzetre —, amelyből újra erőt tudunk meríteni. Lehet, hogy nekünk ez könnyebb, hiszen a népi kultúránk mintegy száz évvel tovább élt, mint nyugaton.

Cseri László: Ha jól értem, amit mondasz, akkor ez egyenes út a Makovecz-Csete-féle organikus építészethez.

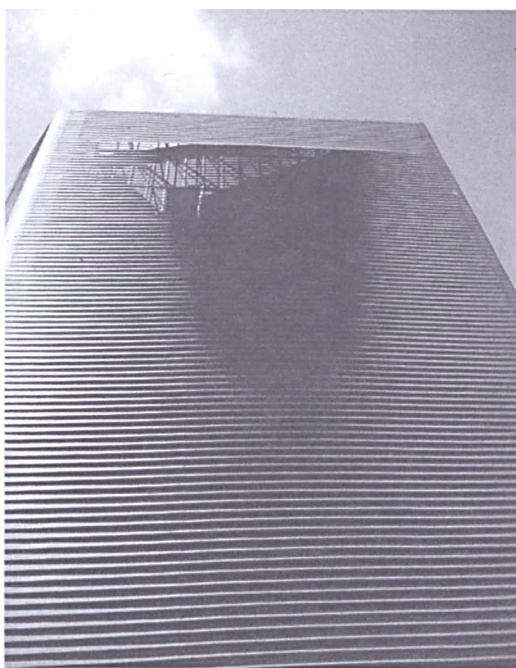
Pinczehelyi Sándor: A regionalitás példaként szokás emlegetni a kortárs pécsi építészetet. Szerintem a pécsi építészet nem regionális, hanem abszolút provinciális, úgy is mondhatnám, beltenyésztett. Néha az az érzésem, tudatos rombolás folyik a városban. Bizonyos folyamatokat én csak ekként tudok értékelni. Van egy kedves szavam, Dévényitől tanultam, amikor a város szövetéről beszélt. Most azt látom, hogy iszonyatos hiányok keletkeztek a városban, ezek a szövetek megszakadtak, pusztulóban vannak.

Patartics Zorán: Tisztázzunk valamit! A kérdés a kortárs építészet helyzetéről szól általában. Ezt a helyzetet Te katasztrófálisként írod le, de igazából nem az építészet, hanem az építés gyakorlatának a hiányosságairól beszélsz.

Dévényi Sándor: Én pontosan azt próbáltam bebizonyítani, hogy a bajok oka az, hogy hiányzik egy össztársadalmi gondolat, amely ezeket a hiányokat nem engedi létrejönni.

Koloszár László: Én az építész és a megrendelő viszonyában látom a kortárs építészet legfontosabb alakító tényezőjét. A megrendelőnek, a fogyasztónak pedig kemény anyagi és kulturális korlátai vannak ma Magyarországon. Az építésznek sok mindent a nyakába lehet varrni, de aki artikulálja az egészet, az a megrendelő: a pénztárcájával és a mintákkal, amiket követ.

Getto József: Ha tudomásul vennénk, amit most mondtál, akkor mi építészek nem dolgoznánk. De nem dolgozna egyetlen más művész sem. Én hiszem, hogy a világot az is alakítja, hogy léteznek az alkotó ember tudatában bizonyos értékek, s ezekben nem pusztán hisz, hanem ezt objektivitásként éli át, a valóság egyenrangú részének gondolja és eszerint dolgozik. Mikor leülök egy munka mellé, akkor valamilyen építészeti alapértékből indulok ki, hiszen enélkül nem lesznek invencióim, nem megy a munka.

Ház rézből. Herzog és De Meuron: Bakterház. Basel, Svájc

Körülmények mindig voltak. Tudjuk például a barokk művészetéről, hogy meghatározott volt az ellenreformáció által, az inkvizíció tételesen számonkérte az eszmei tisztaságot az alkotásokon. Ilyen körülmények között jött létre az a barokk térfogalom, ami pontosan megfelel a kor alapélményének és igényének. Minden korra jellemző az, hogy milyen véleménye, milyen tudása van a térről, s az építészeti tér ebből származtatva minden korról és minden kor számára valamiféle általánosat tud nyújtani. Én ezt alkotóként nem gondolhatom másképp, különben nem tudnék dolgozni.

Cseri László: Az alapvető probléma voltaképpen tehát a kultúra egészének a válsága. S a kultúra része az építészet is, és részei az építészek is. Részai azok a megrendelők, akik egy furcsa, teljesen lepusztított, kiüresedett, sematikus építészet után valami másra vágyanak és jómódú polgárként megtérülő befektetésként választják az építészetet, anélkül, hogy tudatában lennének, hogy milyen csökevényes izlésvilág az, ami tükröződik az elvárásaikban, mint megrendelőikében. Ez is a zavarodottság egyik oka, továbbá az, hogy az építészek számára sem léteznek többé a korábban érvényes kapacitások. Ebben a helyzetben törvényszerű az, hogy létrejönnek olyan házak, amik kulisszák, látszat-építmények, a nagyvilágban létező építészeti irányzatok provinciális változatai.

Szilágyi Domokos: Én ott látom a bajt, hogy nehezen talál egymásra éppítettő és építész, mecénás és alkotó. A megrendelő nem úgy tájékozódik, ahogy szerintem helyes lenne, hogy megnézi, hogy ki mit csinált, mi az, amit tud, hanem rendkívül esetlegesen. Magyarul az számít neki, hogy a szomszéd kivel épített. Ez nemcsak az egyéni

megrendelőkre, hanem a közösségekre — a városra, az egyházakra stb. — is jellemző. Hogy mindegy egy pozitív ellenpéldát mondjak, hadd említsem Pelényi Margit szentlőrinci ravatalozóját, ahol egy közösség elhitte az alkotónak, hogy az valóban tudja, hogy mit kell csinálni. Így létre tudott jönni egy olyan produktum, ami közmegegyezésre szolgált.

Patartics Zorán: Mi alapján ítéltél meg egy építész tevékenysége, s hogyan ítéltél meg ti, akik ezzel foglalkoztok és érzékenyek vagytok rá?

Pál Zoltán: Az a sok építészeti produktum, ami létrejön, nem mind építészet, hanem időnként egyszerűen a kereslet-kínálat produktuma, státuszszimbólum és az építész ezekben az esetekben inkább egzisztenciaharcos mint művész...

Pinczehelyi Sándor: Nincs a megrendelőnek kellő információja az építészről. Talán elébe kellene tudni menni a dolognak, el kellene tudnia adni magát, mint ahogy más művész is el tudja adni magát, de ennek a formái még hiányoznak.

Lévai-Kanyó Judit: Én már jó ideje úgy gondolom, hogy nem jó az, ha egy építész túl sokat épít, mert könnyen kiég ebben. Magyarországon katasztrófális helyzetből kifolyólag egy építésznek ahhoz, hogy ne nyomorogjon — az építészek jó része nyomorog — hihetetlen mennyiséget kell terveznie.

Koloszár László: Az építész szerencsétlenül szerepel benne, hiszen az építészet a tömegkultúra része egyik oldalról. Az építész a saját individualitását, egyéni arcát próbálja artikulálni, amikor teljesít egy megbízást. De az a szegény megrendelő is szeretné magát megjeleníteni a saját házában. Nem érdemes az értékvesztésen keseregni. Persze, mindenben van értékvesztés, aminek köze van a tömegkultúrához. Egy keskeny mezsgyén csetlünk-botlunk. Az építész mégiscsak segít választani a megrendelőnek. És ebből valami kiszülhet.

Getto József: Ma az a jellemző, hogy a megrendelő elveszi az alkotótól a szellemi teljesítményt, áruvá alakítja azt. Ez a dolga, az ő számára az az érték, amit áruvá tud tenni — eközben azonban elveszi az egzisztenciánk, javaink egy részét. Mondhatja erre valaki, hogy minden alkotói sors ilyen. Ami ebben elviselhetetlen, az az, hogy közben devalválja is azt, amit kisajátított. Elfogyasztja és közben tönkreteszi azt, amit te értékékként állítottál elé. Mit csinálunk mi? Kitalálunk, értékékként mutatunk fel valamit. A vállalkozói világ abban a pillanatban benyomul és eszközözé fokozza le ezt az értéket. Amire te ma azt mondd, hogy mediterrán hangulat, valami szavakkal le nem írható minőség, az egy egyszerű mediterrán tetőcserép holnap. Már nincs mögötte az, amit te láttál. És a kuncsaft az egészet már ezen keresztül fogja megismerni. Az ő fejében is lejátszódik ugyanaz a devalváció.

Cseri László: Borzasztóan nagy az építész felelőssége, hogy milyen megrendelést vállal el, mert ha a művészetek sorát nézzük, akkor az építészet az egyetlen olyan terület, amelynek alkotásai nem tüntethetők el. A többi művészeti ág esetében megteheti azt a fogyasztó, hogy egy könyvet nem olvas el, nem megy moziba, színházba. Az épület kikerülhetetlen, évszázadokig formálja — adott esetben rombolja — a közízlést, és mindenképpen visszahat a fogyasztóra. Ezért az építész kivételezett helyzetben van a művészek között, különleges státusza van és nagyobb a felelőssége is. Biztos vagyok benne, hogy borzasztó nehéz helyzetekbe is kerülhetnek építészek, hiszen különböző korszakokban különböző politikai, gazdasági vagy egyéb — nyomás nehezedik rájuk. Dönteni mindenképpen nekik kell, hogy elfogadják-e a megbízást vagy nem.

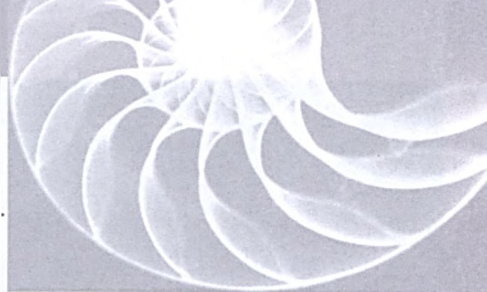
Patartics Zorán: Köszönöm, hogy eljöttetek, ha kaptunk választ a kérdéseinkre — jó; ha nem — az is egy válasz. ■

Kortárs pécsi építészet 1980-1998

Pécsi galériák

1998. szeptember 1.

VÁMOSSY FERENC

Változó vonások a város élő arcán

Városaink gyors arculatváltozása láttán felidéződik bennem a Dorian Gray-talány, az európai szellem múlt századvégi válságának Oscar Wilde által a „D. G. arcképe”-ben megfogalmazott problémája: együtt változik-e az anyagi és szellemi világ, tükröződik-e és vagy megállítható a belső változások hatása az élet során, vagy lehetséges, hogy úgy, mint ott, a fausti alku következményeként az átélt idő, s abban a bűnök és kicsapongások nem változtatják az örökifjú élő arcát, csak az elrejtett önarcképet, amibe az alku köté sem mer többé beletekinteni? A város arca azonban soha nem rejthető el, az időben lejátszódó minden eseményről, a benne élő s őt alakító, történelmivé merevült közösségek képességeiről, tehetségéről, anyagi és szellemi létének egészéről közvetlenül is árulkodik.

Hogyan változik hát növekedése során vonásaiban a város „önarcképe”, amellyel végül is bennlakóinak is szembe kell nézniük, viselve e változások minőségéért egyféle felelősséget? Kikerülhetetlen kérdés ez az után a kor után, amely egy voluntarista modernizáció bővületében épp az önértékelő szembesülés lehetőségét — az emberi identitás és értékörzés illetve továbbépítés személyes jelentőségének és követelményeinek kellő figyelembe vételét — mulasztotta (vagy legalábbis halasztotta) el, a központi hatalom omnipotenciájának csaloéka hitében pózolva. Épp e város fiataljainak építészeti arculatot kereső szándékát átérzve fogalmazhatott a költő, Nagy László a várost is érintő — itt szerencsére az átlagnál valóban sokkal magasabb színvonalú, emberi vonásokkal is bőven felruházott —, egészében mégis külterjes technológiák termékeiben gondolkodó városépítésről: „Mintha tizedrangú zord és üzleties Bauhaus-betonanya tojta volna tele ivadékaival hazánkat”. A kényszerekből akkor kilépni nem lehetett; a kérdés csak az, öngazgatónak, decentralizáltak hirdett korunk másféle kényszereiben vajon ma van-e mód a város fizikai valóságát tükröző vonásainak értő alakítására, az értékörzés és érték-

teremtés, gazdaság és mindennapi lét, egyéni érdek és városi közösség összhangjának kibontakozására. Lehet-e egyáltalán napjainkban egy város „szabad piaci” folyamatokban determinált fejlődésében szellemi jegyeket — az identitáskeresés jegyeit vagy a spontaneitást, bizonytalanságot egyaránt jelző városképben — a kultúra folytonosságával rendelkező korszellem jelenlétét, egy önrányító városi közösség tudatos önkifejezésének szándékát felismerni?

A „leomló városok” számítógéppel teremtett látványa idején — amikor teljes látszatvilágot, immár egy minden érzéket megcsaló virtuális harmadik természetet hozhat létre az egyéni, személyes fantázia —, e csupán a személyes, egyedi célokat és spontaneitást tisztelő korban beszélhetünk-e még egyáltalán helyi szellemről, városról, közösségről, egy adott helyi kultúra tényleges létezéséről, vagy mindez már valóban korszerűtlen, múzeumba szorult s csupán a múlthoz tapadó fogalom állítólag rohamosan globalizálódó korunkban?

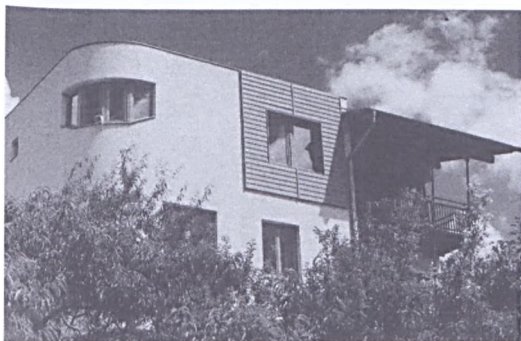
Egy látogatás is figyelmeztet: ez utóbbiak itt, Pécsen jórészt felesleges kérdések. Négy építészeti kiállítás nyílt egyszerre egy városban; Művészeti Kar és DLA képzés működik, aminek minőségében és mindennapjaiban magam is érintett vagyok; színház, balett és irodalmi folyóirat, élénk képzőművészeti és zenei élet, három évtizede folyó szobrász és kerámia szimpóziumok szellemi aurája vesz közül, amelyből élénk és sokoldalú szellemi világ, sajátos igényesség és önismeret jegyeit olvasom ki. A délben hirtelen fiatalokkal megtelt galériabeli kiállítás, az Avignon-i emlékeimet felidéző, számomra új sétálóutca ezekkel együtt egy város kultúrájának olyan sajátosság tovább bontakozásáról tesz tanúságot, amit jó évtizeddel ezelőtt a megújulás egyedül lehetséges forrásaként képzeltem el. E néhány ezres lélekszámú szellemi közösség önértékelésének eredményeiből — kiművelt, fiatal személyiségeinek és érett nemzedékeinek együttlétezéséből gondolati-művészeti mondanivalójának erejéből — táplálkozik az a helyhez kötött, sajátos és öntörvényű kultúra,

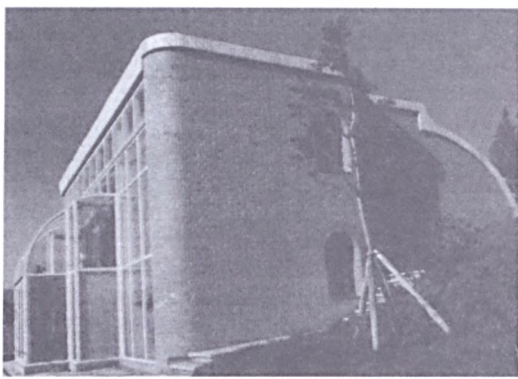

Dévényi Sándor: Római udvar, 1991

Boda Zoltán – Szabó Tamás:
Családi ház és iroda, 1998

Kisteleghi István: Kereskedők Háza, 1992

amely az európaiság minőségét jelenti minden külső szemlélője számára. Hozzá tartozik ehhez az önmarcangolás, a provincialitásról folyó belső vita és kétely is, hiszen minden kultúra valójában provinciális, a „genius loci” szelleméből fakad.

Élő szellemi valóság ez itt Pécsen, amely a tovább bontakozó helyi életvilágból ered és amelyhez éppúgy kell egy ősi kultúra folytonossága, mint azok az új hatások, amelyeknek a befogadására képes. Belülről születnek értékei és ellentmondásai és jön létre az a szellemi kötődés — helyhez, tájhoz, a mindennapi élethez —, ami nélkül ma sincs sem személyes, sem közösségi identitás. Enélkül pedig — én még így gondolom — nincs értelmes emberi élet sem. Pécs építészete — karakterében és értékeiben, ellentmondásaival és a követett út eltéréseivel együtt — ezt a helyi (ha úgy tetszik: provinciális) kultúrát tükrözi, ez adja sajátos szellemi erejét, azt a helyi jellegzetes és az országon belül betöltött regionális szerepkört, amit a város az elmúlt félszázadban is képes volt érvényesíteni. Ezzel együtt természetesen jogos mindannak a kételynek a felvetése, minden csalatkozáshoz vezető látszatvalóság kritikája és elemzése, amely épp e folyóiratban folyó önvizsgálat szerves része s csak jótékony hatással lehet egy tudatosan fejlődő urbánus kultúra mindennapjaira és jövőjére.

Az alapkérdés természetesen az, milyen átgondolt és átvitatott, konszenzuson alapuló szellemi programmal rendelkezik a személyes érdekek és vágyak szabad érvényesülése idején egy város, mint közösség és alkotói — építészei és művészei — illetve megrendelői és befogadói mennyire képesek kultúrájuk talaján és szabályozó rendszerében értelmes céljait megfogalmazni és megvalósítani. Van-e alkotásra, kultúrateremtésre, az élet továbbvitelére alkalmas korszellem mellett elegendő személyes tehetség és erő az alkotásra, olyan érzékenység, amely felismeri, elemzi és megoldja a hely sajátos jellegéből adódó feladatokat és problémákat, kiteljesíti az adottságokban rejlő lehetőségeket. Olyan kérdés

Szász János: Kísérleti napház, 1981-85

Getto József:
Szent László római katolikus templom, 1981

ez, amit aligha lehet egy korban benne élve megítélni, eldönteni; csak feladat, folytonosan aktuális, saját motivációból eredő feladat lehet ma is problémáinkhoz ilyen szemmel, kritikus önismerettel de megoldásukhoz elhatározott szándékkal közeledni. Egy kívülálló csak összbenyomásait adhatja tovább e téren is a belső — pécsiek által folytatott s ezért nagyon is fontos — vitához, azzal a reménnyel, hogy közös kultúránk, s vele a magyar urbánus környezet, hazai építészeti kultúránk egésze épp e helyi kultúrák eredményeiből és jellegéből épül ki és fejlődik egyetemesként majd tovább.

Az összbenyomás legfontosabb jegye számomra, hogy Pécs építészete — az átlagos rutinfeladatoktól hadd tekintsek el — ma is *van határozott helyi karaktere, sőt, talán túl hangsúlyos, túlzottan kidomborodó is e karakter*. Az előző évtizedek nagyipari-bányászati gigantomániájából következő, jórészt külterjes fejlődés — városnövekedés — helyett (amiben azért a Dénesi-féle Uránváros is született) a kisebb világ elmélyültebb kimunkálásában, ismét a részletekben, a személyesség és eredetiség jegyeiben érlelődik e pécsi karakter. Ezt az összbenyomást a jelen kiállítás megerősíti; a húsz éves időszakon belül is érzékelhető a korszakváltás, a rendszerváltás és a feladatok változásának ténye, amit azonban részleteiben, a feladatok áttekintésével lehetne bizonyítani. Ez azonban messze vezetne e keretektől.

Végül is egy kiállításról s a bennem arról fennmaradt emlékképekről írhatok csak s nem többről. Csak találmra emelhetek ki szempontokat, műveket, személyeket. Ilyen például az *illeszkedés* feladata, a történeti városrészek új épületeinek legfontosabb követelménye. Nem tudom, hogyan illeszkedik valójában például *Getto Tamás* háza a pécsi utcák hangulatához, az utcák házak alkotta térfalainak, fény-árnyék váltásainak, színeinek, részletformáinak ritmusához, a mindennapokat környezetként szolgáló időtlen állandóságú utca bennünk maradó s csak bennünk létező képzet-világához. Talán, ha Tamást faggatnám, vitatva a szint és a részleteket, arányt és anyagkezelést, a zártság és megnyitás szuggesztív szándékát s ismerném belül a terek arányát, hangulatát, a szétomló fényben a burkolatok játékát és millió más tereformát meghatározó tényezőket; végigjárhatnám vele kiállított munkáit időbeli rendben, megérve személyes fejlődését s a felvetett gondolatok érisi folyamatait; úgy bizonyára többet és másképp — a megértés, értelmezés után a saját álláspont, a kritika hangján szólót — mondhatnék.

Így vagyok természetesen minden munkával; mélyebb ismeret, sok idő kellene ahhoz, hogy egy pécsi építész ismereteinek mélységével, vagyis — Patartics Zorán előző, Echo-beli cikkére hadd hivatkozzam — befogadóként, sőt, „bennfentes”-ként, kellő mélységben tájékozódva véleményt alkossak, szakmai kritikát megfogalmazva Pécs közelmúltjának építészetről. Inkább csak az összbenyomás, egy futó

Getto Tamás: Irodaház, 1990

Bachman Zoltán: Átriumház a Tettyén, 1995

délelőtt és régebbi emlékeim és ismereteim készítenek arra, hogy elmondjam azt, ami azóta is foglalkoztat. Kevesebb ez, mint a pécsi építészet külső kritikája s még kevésbé belső átlátás. Mégis, olyasvalami, ami a külső nézőpontból talán jobban látható és megvilágítható; a fák mögött az erdő.

Az illeszkedés problémakörénél maradván, végig kellene követnem a világörökséggé vált (?) Belváros elmúlt két évtizedének folyamatait, pontosabban mérlegelve azt a tevékenységet, amelyet például *Dévényi Sándor* másokkal együtt folytatott e valóban világszinten is értéket jelentő városterület megőrzéséért-megújításáért, foghíjainak pótlásáért, az egész Belváros rekonstrukciójáért.

A több, mint száz — tablón bemutatott — épületből mintegy ötven a Belvárosra fűződik, jórészt a nyolcvanas években a pécsi építészetnek karaktert adó „nagy generáció” — *Dévényi Sándor, Bachman Zoltán, Kistelegdi István* és a már szintén mesterré érő *Koller József* — ismert művei. Ez a három-négy személy által képviselt, rokonszellemű hangvétel a kilencvenes években *Dévényi* műveiben nyugtalanabbá vált. A Lakodalmas ház konstruktivitása, a Villámsújtotta ház különös ötlete és néhány újabb műve markáns dekonstruktivista utalásaival, szinte robbanó formáival és színeivel — például a Római udvar Teréz utcai vagy a Hungária irodaház sarok arculata esetében — túlkialtja környezetét, a szerves illeszkedés helyett a *kapcsolódás* feszültségekkel telítetté válik. E szélsőségesen egyéni, *Dévényi* formálórején alapuló megközelítésmód azonban más által alig követhető utat jelent. Annak ellenére sem túlzottan szerencsés több igényes követő ilyen jellegű kísérlete — jónéhány tervben érzékelhető a vele folytatott verseny-szándék —, hogy ebből a formálásmódból is következik egyes munkáknál egyféle pécsiség. Úgy hiszem, az *igazi eredetiség* — minden értéket jelentő művészeti forma és jelenség egyik alapvető vonása — ennél bonyolultabb módon jön létre, hiszen nem utánozható és nem tudatos, racionális megfontolások, formateremtő szándékok eredményeként jön létre. Hol sikerül, hol nem: műtörténeti tény, hogy a legjelentősebb alkotóknak sem minden műve remekmű. Az tehát a kérdés: nem érvényesül-e túlzottan egy-egy erőteljes személyiség hatása? A másik: a

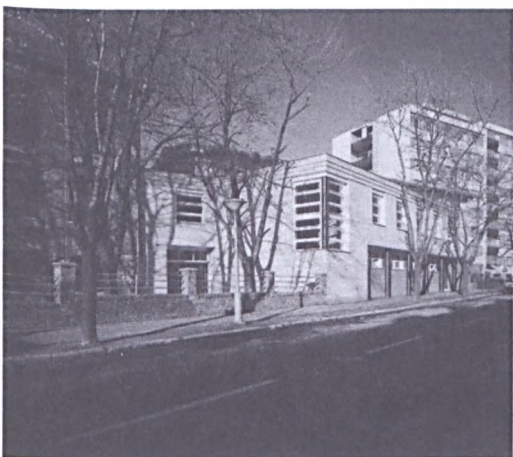
pécsi építészet el tudja-e kerülni a divatjelleg, a túlformálás veszélyét úgy, hogy közben megtartsa formai érzékenységét, a *helyhez-tartozás különös értékét*, anélkül, hogy hasonlóvá válnának a különböző személyiségű és formálatusú alkotók művei. Olyan kérdés ez, amely a következőkben dől el és a pécsi építészet újabb periódusát eredményezheti.

Pécs építészetének változásait természetesen nem csak a nyolcvanas-kilencvenes évek külső hatásai — a nagyvilágban leköszönő eklektikus posztmodern után a dekonstruktivizmus múló divatja —, sokkal inkább a közel évtizede bekövetkező rendszer-váltás — a feladatok, az intézmények és a megrendelők teljes átalakulása — hozta magával, amely épp ezalatt az évtized alatt már egy nemzedékváltással is együtt-jár. A pécsi építészet régebbi vezető mesterei — *Erdélyi Zoltán, Tillai Ernő* vagy *Csete György* — csak egy-egy művel vannak már jelen s e nemzedéks egyúttal szemléletváltásra utal *Getto József* és *Getto Tamás* négy-négy művel való szereplése is. *Getto József* mintaszerűen szerkesztett későmodern Szent László temploma (1981), *DÉDÁSZ*-számítóközpontja (1988-89), vagy *Darázs* dülői családi háza (1993-94) önmagában is jelzi e folyamatos szemléletváltást, a hely szelleme rejtélyeinek megfejtésére való törekvést.

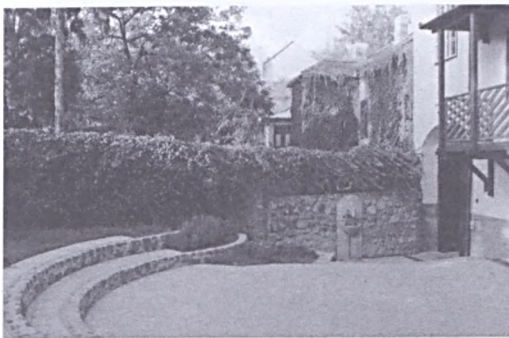
Lezárult életművek újraértékelésének szükségességét is bizonyítja a kiállítás. *Várnagy Péter* három kitűnő munkája (Uránvárosi Úttörőház, 1981; SZMT Könyvtár és Mozgalmi Ház, 1981-84; Citrom utcai üzletház, 1983-88) figyelmeztet arra, hogy szerepét nem csak Pécs építészetében, hanem az elmúlt negyven év magyar építészetében is jobban kell értékelni.

A középgeneráció olyan képviselői mellett, mint *Weiler Árpád* vagy *Horváth András* (Weiler a kiállítás szervezéséből is kivette részét, ők ketten tízegyhány művel mutatnak fel értékes munkásságot) a fiatal generáció képviselőiről kell feltétlenül megemlékezni. Nem csak e kiállításon, hanem például a Magyar Építész Kamara új, Építésműhely című 1998/1. sz. negyedéves lapjában is hangsúlyt kapnak a pécsi fiatalok, az utóbbiban 26 magyar építész között hat pécsi szerepel.

Patartics Zorán első munkáiból a *Mikes Kelemen* utcai Iskolaközpont (1993-95) új hangvétele és a *Gandhi* Alapítvány Komjáthy utcai Gimnázium és Kollégium épületének (1996-98) színes belső térrendszere érdemel külön figyelmet. *L. Miha Emőke* és *Lantay Attila* terveit az említett Építésműhely is bemutatja, míg *Lantay* a városi sportcsarnok bővítéseként megépített „klasszikus modern” hangvételű épületét formai értékei miatt külön is ki kell emelnem (1996-97). A fiatal generáció képviselői *Oszoli Dénes* és *Boda Zoltán* (természetes egyszerűségével hat a „Fogd a kezem Alapítvány” részére tervezett foglalkoztató épületük, illetve nagyvonalú-

Tillai Ernő: MATÁV Rt. Pécsi Távközlési Igazgatósága, 1990-93

G. Detky Rita: Kolping ház, belső udvar kertépítészeti terve, 1991

Müller Mária: Megyer-városi garzonház, 1982-83

játszik. *Uherkovics Ágnes* nőtt mesterré számos finoman végigdolgozott, gazdag formavilágú műemléki és új épületbe tervezett enteriőrjével. Rajta kívül örömmel láttam volt belsőépítész tanítványaim jónéhány munkáját, lakóházait és azokat a belső tereket, amelyek e pécsi építészetet teljesebbé formálják.

Az építészet Pécssett ma is alakítja a városképet. Lassan sikerül a gyors és csak a „nagy feladatokra” koncentrált modernizáció területeit is visszafoglalni a városi keretekbe, a táj és város egységébe. Részletformák, kis feladatok, üzletek, foghíjbeépítések teszik helyenként emberibbé a környezetet, amelyben sok helyen a mediterrán növényzet is újra megfelelő szerepet kap. A műemlékek és természet, szökökutat, lakóházak és kisebb irodaépületek, érdekes enteriőrök világa újraszövi Pécs belvárosát, amellyel együtt alakul a tágabb környezet. Pécs önmaga tudott maradni az újabb két évtizedben is; mai keretek között éli szellemi életét. A hely szellemi és anyagi egységét, saját városi arcát képes megőrizni a most következő évszázad átalakulásaiban is.

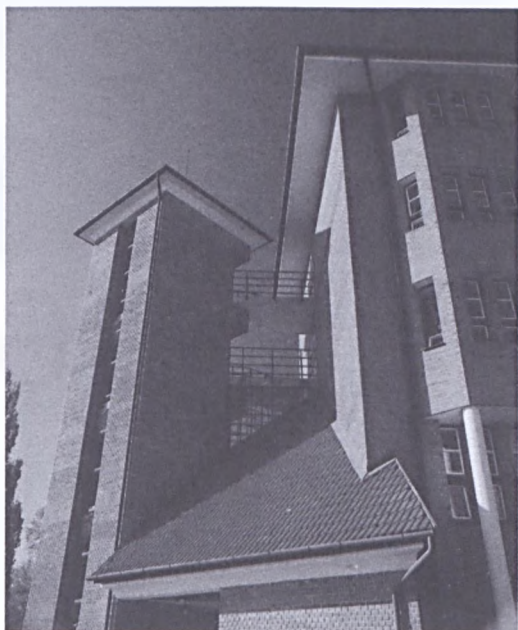
ságával *Oszoli* pápalátogatásra készült oltárépítménye 1991-ből), és ide tartozik *Borza Endre* is, aki kétségkívül nyugtalan, mégis érdekes szín- és formaképzésével (*Hard Rák Café*, 1994) vagy *Dévényi* munkatársaként is (*Munkácsy udvar*, 1991) — az ars-architektúra korszakán túl — egy megérett építész érzékenységét tanúsítja.

A város mai arculatát nemcsak az említettek alakítják. Itt kell, hogy álljon azoknak a kiállító építészeknek a neve is, akiket most nem említettem, a város alakításában azonban éppúgy jelen vannak, mint tablók a Pécsi Galéria érdekes kiállításán. A további kiállítók *Dávid György*, *Geszterné Detky Rita*, *Halas Iván*, *Heller Márta*, *dr. Hübner Mátyás*, *Janáky István*, *Jurcsik Károly*, *Karlovecz Zoltán*, *Keresztény Béla*, *Koch Péter*, *Kokas Ignác*, *Köves András*, *Köves Emil*, *Kulcsár István*, *Marillai Árpád*, *Masszi Pál*, *Müller Mária*, *Rádóczy F. László*, *Révész Márta*, *Riesz Antal*, *Rudolf Mihály*, *Schóber Gyula*, *Soltész László György*, *Somlyódi Sándor*, *Specker Attila*, *Szilágyi Sándor*, *Vajda László Attila*, *Vári Jenő*, *Viczencz Ottó*, *Vizér Péter* és *Zámbó Teréz* — pécsi, budapesti, miskolci építészek — voltak, akik épületeikkel sajátos vonásokkal formálták tovább az „önarcképet”.

A szín- és formagazdagság, a színes kerámia pécsi hagyománya a belsőépítészetben is szerepet

Horváth András: Iskolai tornaterem, 1992-93

Weiler Árpád: POTE Szülészeti Klinika, hotelszárny, 1986

Faltenyészet

Fent:
 „... az építészek egyszerűen rabszolga módra felhordták a téglákat a térre és jól elfáradtak ...”

Alul:
 „... a képzőművészek fala egy ‚csónakot’ jelenített meg, vagyis a falat vízszintesen futtatták és a résztvevők a végállomásig nem hagyták el azt ...”

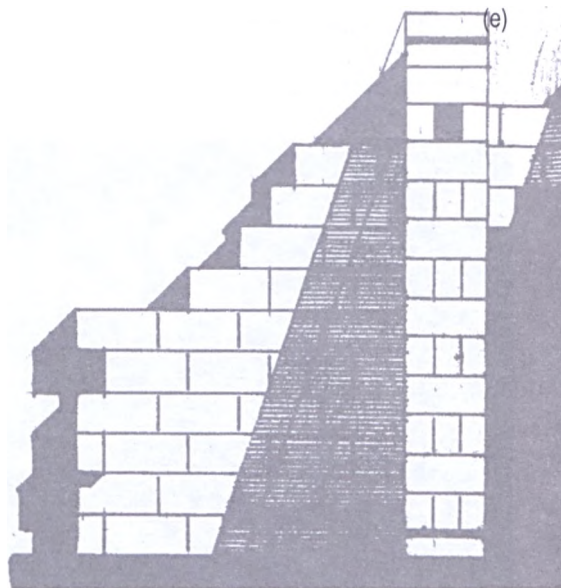

A Kortárs Pécsi Építészet kiállítás egyik kísérő eseménye volt a *Borza és Társai Építésziroda* fiatal munkatársai által elképzelt, a szervezésükben létrehozott, és szeptember 17-én elindított Faltenyészet akció. Az építészeti kiállítások helyszíneiről, a város jól ismert kiállítótereinek irányából (Pécsi Galéria, Pécsi Kisgaléria, Művészetek Háza, Parti Galéria) egy-egy vándorló faltest indult el a Széchenyi tér felé, ahol azok egy építészeti műtárggyá álltak össze. Ezek a vándorló falak Ytong típusú falazóelemekből készültek és az akció résztvevői az elemek folyamatos egymás elé helyezésével, tehát bizonyos alakítási szabályok figyelembevételével biztosították a különböző irányokból mozgásnak induló falak tartós haladását. Az ötletet befolyásolhatta az egykori Bencsik kiállítás során a térre bevitt monumentális márványszobrok emléke, hiszen itt és ebben az esetben is egy nagyméretű épület-szobor létrejöttével lehetett számolni. A bölcsész, képzőművész, színész és építész hadrendek Széchenyi téri egyesülése szellemi életünk oly ritkán átélhető, leginkább a nosztalgiai kódében derengő azonosság tudatát keltette életre.

Miután a négy mozgó fal beérkezett a főterre, a dzsámi és a Szentháromság szobor között előkészített helyszínre, ott a már egyesült erők a téglákat egymásra helyezték, ki így, ki úgy. Létrejött egy kockaszerkezet, sarkain kéményekkel, két bejárattal, tetősíkokkal és ablakkal. Mellette felépült egy nagyméretű kemence is, melyben és melyen a legkülönbözőbb cselekmények megfértek. A célzott végeredményt elérve Muck Ferenc szaxofonművész játszott a kissé átnedvesedett közönségnek.

A Faltenyészet-akcióhoz kapcsolódott a Parti Galériában az Építőipari képzés Pécssett című kiállítása, ahol bemutatót láthattak az érdeklődők a JPTE Pollack Mihály Műszaki Karán, valamint az Építőipari Szakközépiskolában és Szakiskolában tanuló fiatalok munkáiból.

A Faltenyészetet elképzelő építészek abból indultak ki, hogy a galériákban kiállított építészeti dokumentáció önmagában nem megfelelően figyelemfelkeltő erejű és belterjes is talán. Ezért egy egyszerű, mégis öntevékeny és szerkesztő aktivitással, kapcsolatokkal és közlésekkel gazdagított térben kísérelték meg az építészet létokát, lényegét felfoghatóvá tenni. Aztán minden eltűnt...

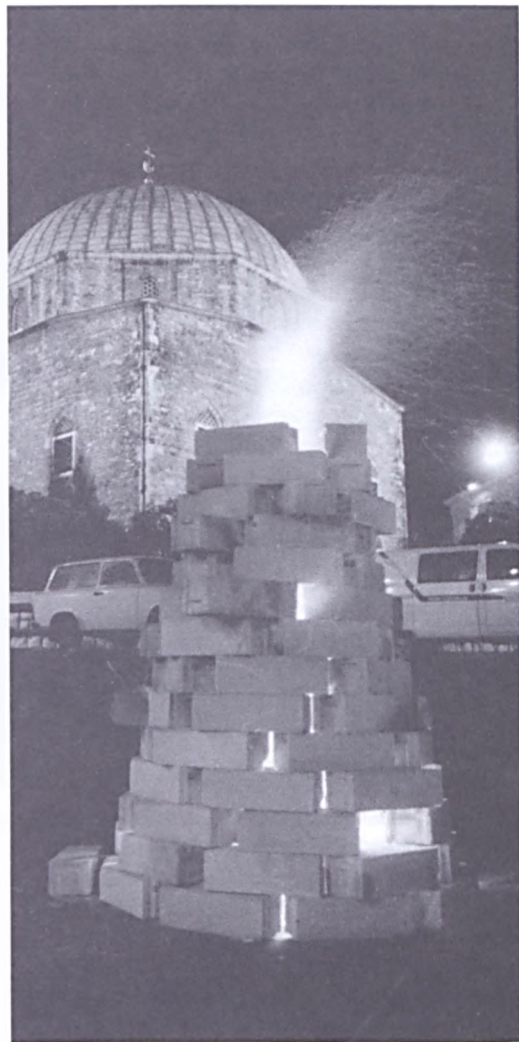

Fent:

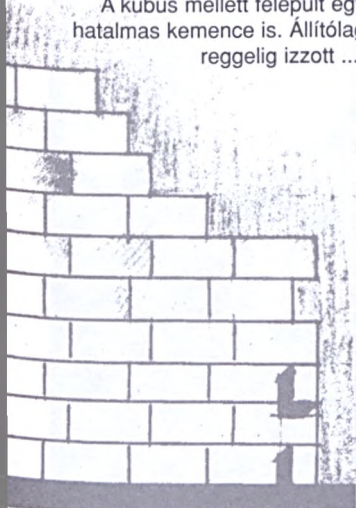
„... az irodalmárok nyitásként a falra egy idézetet írtak, majd önállósulni hagyták ...”

Középen:

„... a színészek három stációban egy-egy kisebb darabot adtak elő, melyeknek maga a mozgó fal volt a díszlete ...”

„Végállapot: Miután a négy mozgó fal beérkezett a dzsámi és a Szentháromság-szobor közti előkészített helyszínre, ott a már egyesülő társaságok a téglákat egymásra helyezték, ki így, ki úgy. Létrejött egy 'kubus', a négy sarkán egy-egy kémény-nyel, két bejárat, valamint a rövidebbik oldalán egy tetősík egy hagyományos ablakkal. A kubus mellett felépült egy hatalmas kemence is. Állítólag reggelig izzott ...”

Világörökség bontás

Amint a helyi sajtóból (is) megtudhattuk, Párizsban ismét elutasították Pécs arra vonatkozó pályázatát, hogy a város felkerüljön az UNESCO Világörökség listájára. Ez több okból sem okozott meglepetést. Ebben a (sokadszorra) összeállított dokumentáció komoly szakmai hibái, hiányosságai mellett az alapvetően elhibázott koncepció is ludas lehet. Tehát nem arról van szó, hogy a mecsekali város emlékei értéktelenebbek lennének mint például Hollókő, vagy Pannonhalma. Pécs középkori falakkal övezett, történelmi belvárosa, mint évszázadok, sőt évezredek organikus fejlődése során kialakult, kvalitásos épített együttes, megérdemelné a kitüntetést, a kitüntetett védelmet.

Hangsúlyozom — mint együttes. Szakmai szempontból azon lehet vitatkozni, hogy ne csak a falakkal övezett Belváros, hanem az ezt körítő utcák vonalában kijelölt határu Műemléki Jelentőségű Terület egésze legyen a pályázat tárgya, vagy további bővítéssel, a régi külvárosok, értékes, szervesen ide kapcsolódó részei is szerepet kapjanak benne. Viszont az a koncepció, vagy koncepciótlanság, ami az elutasított dokumentáció sajátja, szakmailag elfogadhatatlan szubjektívizmust tükröz. A Belváros egyik, mégoly értékes emlékekben gazdag részének a szervellen kihatása, sőt ehhez a központi területtől távol eső enklávék teljesen indokolatlan csatolása átgondolatlanságra, vagy meggondolatlanságra vall. Hiszen elég, ha a bíráló egy pillantást vet a katalógusban kinyomtatott térképre, s azonnal kilóg a lóláb. Az is furcsa, hogy ezek a Belvároson kívüli emlékek mind török koriak. Mi van akkor, ha netán a bíráló bizottság esetleg hasonlóan szubjektív beállítottságú tagjainak jobban tetszik mondjuk a római kor, a középkor, a barokk, s a Memi pasa fürdője helyett inkább a Ferencesek templomát és rendházát, a Postapalota előtt feltárt, római romokat, az Ágoston tér közelében nemrég megtalált, gótikus templom maradványait, a Mindenszentek templomát, vagy a Liceum templomot szívesebben látnák az anyagban.

A hibás koncepciónál is nagyobb szerepe lehetett a kudarcban Pécs történelmi Belvárosa és a csatlakozó, régi külvárosok elhanyagoltságának. Néhány, kiemelt, többé-kevésbé gondozott emléket leszámítva, az összkép eléggé siralmas, s az értő látogató — ilyen lehetett az ICOMOS által szemlére kiküldött, neves építész is — számára azt tükrözi, mennyire becsüljük, pontosabban nem becsüljük az épített örökségünket, mi pécsiek. A szép, új díszburkolatok

után pár lépéssel már gidres-gödörös utcákon bukdácsolunk, s a frissen tatarozott házak mellett málló vakolatú homlokzatok, sőt, életveszélyes romok csúfokodnak a város közepén. Ezekre a romokra — amelyek nemegyszer értékes műemlékek — nem megoldás a bontás, ami nemrég egy hivatalnok sajtónyilatkozatában szerepelt. Az illetékesek gyakran arra hivatkoznak, hogy ezek a házak csak kisebb műemléki, történelmi, építészeti értékkel bírnak, s műszaki állapotuk miatt gazdaságosan nem felújíthatók. Ez igaz, de nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy ezek a „másod és harmad-

rangú” épületek adják a Belváros (és a csatlakozó külvárosok) épületállományának túlnyomó többségét, s eltűnésükkel eltűnik a Belváros is. A helyreállítás gazdaságossága pedig nem ezen a szinten mérendő, hanem úgy, hogy a páratlan együttes, a történelmi városmag adja Pécs vonzerejét, ami pénzben is kifejezhető tőke.

A hibás szemlélet az elmúlt évtizedekben pótolhatatlan károkat okozott — és okoz ma is — Pécs építészeti értékeiben, városképében. A város 1980-ban elfogadott Részletes Rendezési Terve műemléki szempontból már akkor korszerűtlen volt, ennek

Pécs, Bástya u. 6. – Nagy Flórián u. 20. sarokház ...

... lábazatig lebontva, 1997. február 19.

miatt elmarad

ellenére ma is érvényben van. Szerepelnek benne olyan bontási javaslatok, amelyek már a maguk idejében is hibás döntésnek minősíthetők, mivel többnyire értékes házakat ítélték halálra. Alapvetően elhibázott koncepciónak kell tartanunk a belvárosi tömbök belsejének „kipucolására”, s itt autóparkolók létesítésére vonatkozó terveket. Ennek nem csak sok, értékes melléképület, udvari szárny esne (esett) áldozatul, hanem az évszázadok során kialakult, organikus városszerkezet is részben elpusztulna (elpusztult). Egy történelmi városmag rekonstrukciója esetében az elsődleges szempont a konzerválás, a megőrzés kell, hogy legyen, aminek minden más igényt alá kell rendelni. Természetesen ez nem a kortárs építészet kitalítását jelenti a Belvárosból, hiszen ez az elmúlt évtizedekben jelentős, időálló kvalitású házakkal gazdagította a városmagot, bár a negatív példák is számosak. A hangsúly a meglévő értékek megőrzésén és a minőségen van. Az elmúlt évtizedekben Pécsen az ún. településfejlesztési szempontok előtérbe helyezésének, bontásokból kiinduló modernizációknak értékes épületek, egész városrészek estek áldozatul. A sivár „eredmények” nem igazolták ennek a városfejlesztési politikának a helyességét. Elég, ha csak a Rákóczi út mellett, a volt Megyei Tanács épületének, vagy a Stock-háznak a környékére, netán az Irányi Dániel tér új kialakítására hivatkozunk. Most is folynak ilyen, nagyarányú, a műemléki szempontokat negligáló bontások, pl. az Ágoston tér környékén, vagy a Zsolnay Vilmos út mentén.

Talán az átlagos látogatónál is rosszabb benyomások érik a szakembert, aki képzettsége révén olyasmikre is figyel, ami másoknak nem annyira szembeötlő. Sajnos, a pécsi Belváros műemléki állapota rossznak mondható. A látványos eredmények mellett, az összkép eléggé lehangoló. Az 1980 körül beindult belvárosi rekonstrukciós program kutatási, helyreállítási munkái az utóbbi években szinte teljesen leálltak. Az értékes épületállomány műszaki állapota rohamosan romlik. Pécs lassan a romok városa lesz. Még elszomorítóbb a kép, ha összevetjük az 1956-ban kiadott, Dercsényi-Pogány-Szentkirályi jegyzete városmonográfia, vagy az 1951-es műemléki és városképi vizsgálat rögzítette állapottal. Még a jobbik esetet a „lepucolt” homlokzatok garmadája jelenti. Sokkal elszomorítóbb, hogy több, korábban műemléki védeltséget élvező, vagy kvalitásai miatt erre érdemes épület esett a bontócsákány áldozatul az elmúlt évtizedek során. A rendszerváltás után, a privatizáció következtében is fellendülő ingatlanforgalom és ingatlanhasznosítási törekvések jelentős mértékben növelték a védendő, értékes épületek, a történelmi településszerkezet veszélyeztetettségét Pécsen is. Egy rövid felsorolásban az utóbbi évek néhány vesztesége, közöttük olyanok, amelyek az 1960 körül lefolytatott, politikai indíttatású törlési kampány előtt műemléki védeltséget élveztek, s a jelen sorok szerzője javasolta ennek újbóli megadását. Ráadásul valamennyi a pécsi Belváros kiemelt,

A Mária u. 17-19. sz., klasszicista stílusú, értékes terrakotta domborművekkel díszített (lásd a felső képet) polgárház Piacsek József műve volt. A mai állapot ...

területi védeltséget elnyert övezetében állt. A Mária u. 17-19. sz., klasszicista stílusú, értékes terrakotta domborművekkel díszített polgárház Piacsek József műve volt. Mellette a 19. sz.-i bájos barokk házacska az alapokig lebontva „újjaépítették”, hasonlóan a Munkácsy u. 8. sz. „műemlék”-hez. A Bástya u.–Nagy Flórián u. közrefogta, kései klasszicista-romantikus stílusú sarokház és a barokk eredetű, Perczel u. 18.–Kisfaludy u. 2. sz., barokk eredetű sarokház is mostanában váltak az ingatlanspekuláció áldozataivá. Mindezért persze nem csak a bontást keresztülhajtó tulajdonosok, hanem elsősorban a hatósági felügyeletet ellátó (nem ellátó) Országos Műemlékvédelmi Hivatal és Pécs városa felelős — az utóbbi nem egy esetben tulajdonosként is. A város önkormányzata még 1994-ben megalkotta a helyi építészeti értékek védelmére szolgáló rendeletét, amelynek éppen az lenne a funkciója, hogy az országos műemlékjegyzékből kimaradt házak megóvását biztosítsa. A védendő objektumok listáját viszont azóta sem állították össze az illetékesek, azaz rendelet van, helyi védelem viszont nincs.

Bizonyára ennek a kérdésnek a megoldatlansága is szerepet játszik a Belváros mellbevágó bazárosodásában, amely folyamat az elmúlt években felgyorsult. A védett területen álló, gyakran egyedileg is védett házak földszintjén a nyílásokat üzletajtókká alakítják át, a kapualjakban balkánias kócerájokat létesítenek, a homlokzatokat harsány reklámfeliratok, oda nem illő, otromba portálok „díszítik”. Az értékes épületszerkezetek, belső terek, térkapcsolatok „leszanálását”, a házak olyan tartozékainak, mint a

rácok, burkolatok, falfestések stb. eltüntetését nem is említve.

Tehát — mint mondtuk — az összkép, s így a látogatók összbenyomása is rossz. Számukra (is) úgy tűnhet, hogy mi, pécsiek rosszul gazdálkodunk a ránk bízott talentummal, a gyönyörű táji környezetben elhelyezkedő, történelmi múltú városunkkal, épített értékeivel (s akkor még nem is említettük az olyan, súlyos környezeti problémákat, mint a levegőszennyezés, az élővizek állapota, a börgyár illata vagy a parlágfű). Be kell látnunk, hogy a Világörökség rangjának elnyeréséért tenni is kell valamit, nem elég a potemkinád, amellyel a romokat és a belvárosi bontások helyén maradt foghíjakat takargatjuk. Szorgalmas, alapos értékvédő munkára, a jogi alapok megteremtésére, következetes hatósági szigorra, folyamatos, színvonalas tudományos kutatásokra, szakszerű, hiteles műemléki helyreállításokra, rendszeres karbantartásra és mindenekeelőtt kidolgozott, az anyagi lehetőségeket is figyelembe vevő, de maximálisan értékcentrikus, városi koncepcióra lenne szükség — rossz „reklámanyag” helyett. ■

A szürkeületben meghalnak a házak

A Kortárs pécsi építészet 1980-1998 című kiállításon fotók tucatjaival találkozok a szemlélődő. Épületet fényképezni, mint bármi más is, különösen nehéz dolog. Mindig felmerül a kérdés, mi az elsődleges, az ábrázolt épület vagy a fotó maga, s egyáltalán: alárendelt viszonyban kell hogy legyen egyik dolognak a másik, vagy elképzelhető-e mellérendeltség? Az ábrázolt jelenség legyen hangsúlyos vagy az ábrázolás módja? Meghamisítja, torzítja, idealizálja, jelentőssé vagy jelentéktelenné teszi a fotó az építészet? Állhat-e egy épületről készült fotográfia az épület helyett? S felvetődik az az abszurdnak tűnő gondolat, hogy szükség van-e magára az épületre, ha már megvan a róla készült fénykép, vagy esetleg már ezzel be is töltötte hivatását, s le lehet bontani? Kérdések sora merül fel egy olyan építészeti tárlat során, amely lényegében fotókiállítás. Építészeket és fotográfusokat kérdeztünk e témakörrel.

Getto József építésznek az építészettel, mint látvánnyal van gondja, s ez voltaképpen a mostani kiállítás kapcsán fogalmazódott meg benne. Az építészeti megjelenítés ugyanis egyre inkább látvány, ekként is kezeljük és beszélünk róla; az építésznek az a teljessége, amelynek lényegét soha nem lehetett pontosan megfogalmazni, csak térbeliségéről, funkciójáról vagy időbeliségéről beszélni, ma már a múlté. Ha szükségessé válik az épített világ megjelenítése publikáció vagy kiállítás okán, akkor végképp és visszavonhatatlanul átalakul látvánnyá. A látvány viszont devalválódik, vélekedik Getto József, hiszen a jelen kor vizuális robbanása mindent felületes látványra alakít, s ezáltal az értékvesztés elkerülhetetlen. Úgy gondolja, hogy a kiállítások egyre inkább színekben tobzódó megjelenítései helyett többször kellene grafikát alkalmazni, s olyan megoldások, konstrukciók bemutatását szorgalmazni, amelyek nem feltétlenül csak a felszín látványára szorítkoznának.

A fotó azáltal, hogy olyan felbontóképességet tud felmutatni ma már, amelyre a szem nem képes, óriási hatalomra tesz szert, s minden más vizuális kifejezési módot a háttérbe szorít. Ez a bemutató tulajdonképpen fényképkiallítás, melynek egyrészt örülni kell, hiszen végre hosszú idő után, jó színvonalon létre tudott jönni egy olyan tárlat, amely korábban elképzelhetetlen volt. De amíg a korábbi években sajnálatos módon kevesebbet, ma már ugyancsak sajnálatos módon többet nyújt, mint az épület maga.

Az építészek egy része közepes szinten fényképezi saját dolgait, de hajlamosak arra, hogy hagyjanak egy-egy olyan részletet, amely inkább szégyellni való, mint bemutatásra érdemes; a megjelenítés tehát nagyon erősen manipulál, s mindez lelkiismereti kérdéseket vet fel. Óvatosnak kell lenni, figyelmeztet Getto, mert az építészek nagyon szívesen belefeledkeznek egy jól sikerült felvételbe, s könnyen elhiszik, hogy jó épületet csináltak. Ha belegondolunk, hogy akár csak száz esztendővel ezelőtt milyen fantasztikus minőséget tudtak produkálni az előttünk járó mesterek, s milyen keveset mi, akkor el kell gondolkodnunk azon, hogy szabad-e ebből a kevésből ilyen sokat felmutatni.

Építészeti mondanivalót, térbeliséget, esetleg részleteket kell tolmácsolnia az építészeti fotónak a megfelelő alázattal, mondja *Tillai Ernő* építész, fotóművész; a művészi fotó esetében pedig fotográfiai alkotás létrehozása a feladat, amihez a fotós megkeresi azt az építészeti témát, amiből ki tudja ezt hozni. Az egyik esetben kiállítás születik építészetről, ahol a fotó csupán a közvetítő médium szerepét tölti be, és nem önmaga létrehozása a fő cél. Előbbi esetben a feladat egyszerű: adott az építész, egy épület és egy fotográfus, aki általában az építész irányítása mellett megcsinálja azokat a fotókat, amelyeket az építész kíván. Lehet, hogy közben a fotós készít saját magának is alkotásokat, de azok nem valószínű, hogy falra kerülnek. A mostani kiállításon is előfordul, hogy a fotós kitűnő képeket mutat be, az épület azonban gyakorlatilag átalakult, megsemmisült, más mondanivalót vett fel, bár kétségtelen, hogy ez esetben a fotó önmagában mint fotóművészeti alkotás megállja a helyét. De olyan összefüggéseket emel ki, tesz hangsúlyossá, melyekből az épület egésze nem ismerhető meg. A szakirodalomban *Lucien Hervé* a legismertebb építész fotós, aki maga is építész volt, de ő is *Le Corbusier* és más kortárs építészek szemléletével azonosulva fényképezett: találkozott tehát az építészeti és az általa képviselt konstruktív fotográfiai látásmóddal. Csak olyat fényképezett, ami építészeti leg is közel állt hozzá. Az igazán jó épületfotósoknak az a dolga, hogy mindentfajta építészet ábrázoljon.

Lakóház, 1994. Építész Schöber Gyula.

Tillai Ernő eleve fotogén épületeket tervez, tudván azt, hogy azok mindenféle átalakuláson mennek keresztül. Változtat rajtuk az idő, a lakosság, a tulajdonos, változik a funkciója, míg a fotó megmarad, jobban őrizve az eredeti alkotásnak a tendenciáit, esetleges érdemeit, mint maga az épület. Ritka az a ház, mondja, amelyik tíz-húsz év múlva lesz a legelőnyösebb állapotában; bár *Weichinger Károly*, a Pálosok tervezője azt mondta, hogy egy épület tíz év múlva jó épület, mert akkorra érik be. Egy barokk parasztház félig lerohadt architektúrája ellentétben a kortárs épületek zömével, még mindig élvezhető, mert a megmaradt részből ki lehet következtetni a már nem létező oldalt.

A mostani kiállítás összehatása véleménye szerint jó, olyan fotó nem volt jelen, amely kifejezetten hátrányos lett volna az épületre nézve, inkább az ellenkező tendencia volt megfigyelhető.

Az építészeti fotózás külön művészet, vélekedik *Kistelegdi István* építész. Vagy van valamiféle affinitása a fotósoknak ehhez a területhez vagy nincs, ha nincs, lehet akár a világ legjobb fotósa, akkor is rossz képet csinál a házról. Általában színesebbé, látványosabbá teszik a ragyogó napsütésben készült képek a valóságot, mint amilyen, olyanná téve egy épületet, amilyennek sohasem lehet látni; az ilyen fotográfia felerősíti az építészeti hatásokat. Más oldalról nézve a dolog egy kicsit csalóka, mert a néző többet vár a háztól, mint amit a valóságban kap. Azt is tudni kell, mondja, hogy a gép lencséje és a szem különbözik egymástól, nagy eltérés mutatkozik a sík- és a térlátás tekintetében, ugyanakkor a szem a periférikus látás következtében jóval nagyobb teret érzékel, mint a fotó szigorúan lehatárolt világa; az ember még a háta mögött is érzékeli a teret.

Tervező irodai életében *Panyik István*, később a főiskolán illetve az egyetemen *Csonka Károly* készítette épületfotóit, de saját maga is fényképez. Igazából az építész tudja fotózni a házait, ha van ehhez érzéke egyáltalán, egyéb esetben az az ideális, ha az építész a fotóssal együtt megy ki a házhoz. Eddigi legkedvesebb munkáját, A Femát most a leégés után is lefotóztatta, eredetileg azt is tervezte, hogy az épületet bemutató kiállítási táblóra a portré helyett az égett változatot rakja ki, de azok a képek nem készültek el időben. Döbbenetes érzés volt egyébként látni az égő kupolát, nagyon megviselte a „leégés”, amely bár helyreállítható, de már sohasem lesz olyan, mint volt, mondja, nem beszélve arról, hogy a lepusztult épületrészről készült fotó immár végérvényesen megmarad.

Az épületfotózás egyszerűnek látszik, de mégsem az, véli *dr. Szász János* fotóművész, aki 1959-ben került a tervező vállalathoz, s kezdte el az épületfotózást egy Rolleiflexszel. Az átlagember azt hiszi, hogy nincs egyszerűbb dolog, mint hogy ott áll a fotográfus, előtte a mozdulatlan épület: és puff. Sok év gyakorlata, tapasztalata kell ahhoz, hogy az ember az optimális körülmények között mutasson be egy épületet, mert úgy gondolja, az az épületfotó elsődleges feladata. Nem szociofotóról van ugyanis szó, amely az élet sötét oldalait villantja föl. Tudniillik, tapasztalatai szerint az építésznek két barátja van: a kerttervező és a fotós. Szász János mindig meghallgatta, mit kér a tervező, aztán azt megcsinálta, majd azt is, amit érzett vagy gondolt. Legtöbb esetben meglepődtek az építészek, hogy ilyen aspektusból nem is ismerik az épületüket.

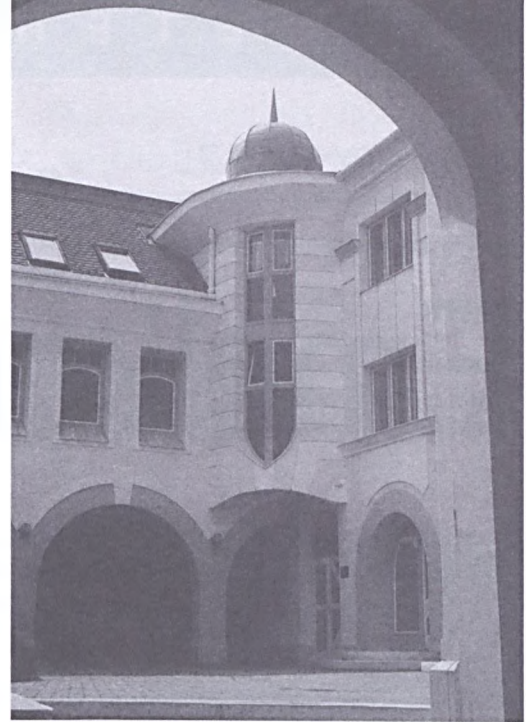
Az építészeti fotó lényege a fény. A fénytől függ minden. A fényt ugyan nem a fotós teremti, de ő keresi meg, ha kell ötször-tízszer kimegy a helyszínre, s ha jó épületfotós, akkor tudja, hogy a pécsi épületek

északi homlokzatának fotózási ideje májustól augusztus végéig tart, mert akkor, a délutáni órákban ragyogó sűrű fényt kapnak. A sűrű fény pedig a legjobb világítás, az emeli ki az épület plasztikáját. Teljesen szürke, borult időben az épület meghal. Különösen akkor hal meg, ha napsütésben, de ellenfényben készül a felvétel. De tulajdonképpen az épületfotóra szabályok nincsenek, mondja, mert szemben állva egy épülettel a fotós vagy érzi, hogy mit kell csinálnia, vagy nem, de akkor letudja a témát azzal, hogy lefényképezi jobbról, balról, középről, s a megrendelőre bízta a választást.

Építészeti fotóhoz legjobb, legtisztább, legbecsületesebb a normál optika, mondja, azzal illene mindig fényképezni, és nem műszaki géppel, amely voltaképpen torzít, hazudik.

A fotóművészet megszépítheti a valóságot, ez is a járható utak egyike, mondja *Sonkoly Károly* művészettörténész. Megdöbbentő volt számára ennyi fotó együtt a kortárs pécsi építészeiről, egyértelműen megállapítható láttukra, hogy nem csak szlogen az, hogy a pécsi építészet valójában sajátos egység. A kutató számára is segítség, hogy együtt láttatja azt, ami a valóságban szétszórta, s segít meglátni olyan részleteket, amelyekre egyébként nem figyelne fel.

A szép fotón túl az építészettörténész számára talán fontosabb a fotogrammetria. Németországban a műemlékvédelem nélkülözhetetlen velejárója a történelmi belvárosok utcai homlokzatainak folyamatosan fényképezése. Erre szolgál a fotogrammetria, ami voltaképpen méretezett fotó, s melynek alapján felmérési rajtot lehet készíteni: erre nálunk igény még volna, de pénz nincs. Munkája során utójára a nagy pécsi belvárosi kutatásoknál volt lehetősége ennek elkészítésére, még a PIK-időkben. Pedig ez az egyetlen hiteles megörökítési módja az utcai homlokzatoknak, s húsz-harminc évenként valamennyi belvárosi épület homlokzatát rögzítve követni lehetne

UNIBER irodaház, 1997. Építész Vicencz Ottó.

a változásokat. Németországban, ahol e technika a múlt század vége óta „természetes” eljárási mód, ez évi több tízezer méter homlokzatot jelent. A tökéletesebb változata az eljárásnak, mondja Sonkoly, a fotogrammetria kombinálása termofotóval — Pécsen csak a Jókai tér 11. esetében történt meg —, a termofotó ugyanis azt is bemutatja, mi van a külső alatt: elfalazott nyílások, boltívek.

A szép fotó ugyanakkor nincs ellenére, de még azon is észreveszi olykor a szakember szeme, hogy példának okáért nem készült el a falszigetelés, és a nedvesség már kezdi lenyomni a vakolatot. Mindez azt is mutatja, hogy ezek a kvázi reklámcélra készített felvételek azért mégsem olyan tökéletesek. ■

Fema Bevásárló Központ. Építész Kistelegdi István

GÖNCZY LÁSZLÓ

Emelkedőben?

Visszavonhatatlanul múlttá lett az idei nyár a maga valóra vált és beteljesületlen ígéreteivel. Mire e sorok az Olvasó kezeihez jutnak, kezdetét veszi az újabb koncertévad. Ismét morgolódhatunk az ezerszer szidott, mégis mindmáig kiválthatatlan koncertszínhely, a POTE Aulája utálatos akusztikája miatt, ismét felbukkannak az ismerős arcok a szimfonikus zenekari hangversenyeken — valószínűleg a tavalyinál megint kicsivel kevesebben, hiszen országszerte kopik-zsugorodik a tradicionális zenebarát-réteg. A koncertrendezés gépezete azért persze teszi a dolgát, ahogy csak lehet: bizonynyal mindent elkövet azért, hogy a hangversenyek ne kiüresedtek, kipipálandó protokollrendezvények, hanem — legalább helyel-közzel — szívet-lelket melengető élmények lehessenek. Ilyen élmények nem születnek könnyen: egyszerre kell hozzájuk kimurkáltság és frissesség, tudatosan innovatív, ugyanakkor spontán zenélési készség, olyan alkotó légkör, amely megóv a teendők mechanikus ismétlődésének fásult rutinjától. Mindez persze csak szűk szegmense az élet egészének: ahogy például az évszakváltásokat, vagy mindennapjaink periodikusan ismétlődő történéseit megéjjük, az lehet életfogytig tartó, unott vegetálás, lehet a környezet kínálta infantilis nyüzsgésbe való menekülés, de lehet igazi, a lényegre figyelő haladás is. És csak ez utóbbi esetben válhat életünk fárasztó körforgása emelkedő spirállá, olyan úttá, amely értelmet ad mozgásunknak, amely eljuttathat valahová.

Egy eufemisztikusan *középvárosnak* titulált település zeneélete látszólag állandó körforgás: egy viszonylag szűk körnek kínál programot egy még szűkebb kör, ugyanazok az arcok bukkannak fel időről időre mindkét oldalon, újra és újra megfogalmazódnak — de minek?! — az ismert kifogások kívülről és belülről, mely tervek és szándékok csorbulnak ki vagy morzsolódnak fel, hogy azután meggyőzzük magunkat: így volt a legjobb, jó is, hogy nem történt másképp.

Vagy mégsem? Lehet, hogy spirális pályán haladunk, éppen csak nem érzékeljük?

Nem lenne csoda, ha így lenne, hiszen a folyamat annyi apró, egymásnak ellentmondó cselekvés, mozzanat eredője, amit csak *utólag okosként* mérhetünk fel igazán.

A lezárult nyár pécsi zenei történéseire visszatekintve hajlok arra, hogy reménykedjek az emelkedésben. Hisz ott volt mindjárt a kezdetén a POTE

Gyermekeklinikája Beteg Újszülöttekért Alapítványa javára — nem először! — rendezett jótékonyági hangverseny a Liszt Teremben, élén Sztravinszkij Oktettjével. *Tímár Judit, Arnóth Zoltán, Zseni Nándor, Hozbor Éva, Tamás János, Horváth Zsolt, Vida Lóránt* és *Zakó Norbert* produkciója nem minden ízében megmunkált volta, kiegyenlítetlensége ellenére jelentős és nemes tett volt. Az oly fontos anyagi célért tett erőfeszítés egyben a mifelénk még mindig nagyon ritkán hallható orosz mester jobb megismerését és — ami ez utóbbinál is fontosabb — a Pécssett olykor már elátkozottnak tűnő, igazi virágzásig eljutni képtelen kamarazenei élet élénkítését szolgálta. Aztán az *Erdélyi Zoltán* vezette *Pécsi Kamarazenekar* is pódiumra lépett az agilis és lelkes *Vajda Gergely* vezényletével, Haydn- és Mozart-műsorról. E zenekar pusztán létével is a pécsi zeneélet jövőbeni pluralizmusának reményét kelti annak ellenére, hogy fellépéseinek ritkasága, működésének félamatőr jellege miatt aligha mérhető össze a város nagyzenekarával. A vonósok és fúvósok viszonya náluk épp fordítottja a hazánkban megszokottnak: ha nem is makulátlanul, de státuszához képest igen rendezetten, egyakaratosan szól a vonóskar, miközben a kisegítőkre épülő fúvós-gárda erejéből jobbra csak a pódiumképesség alsó határának elérésére futotta. De mindez mellékesnek tűnt ama tény mellett, hogy Mozart A-dúr hegedűversenyének szólistájaként ismét pécsi pódiumon üdvözölhetjük *Kelemen Barnabást*, aki példásan életteli, karaktergazdag és artikulált formálásával, választékos, cseppet sem uniformizált hegedűhangjával bizonyította a bécsi klasszikus stíluskép mértékadó vonós körökben jócskán megkésett, de fogékony és tehetséges fiatalok által immár természetesként kezelt átalakulását.

Persze túlzás volna minden esetben generációs

ellentéteket sejtetni a stílusról vallott nézetek mögött, hiszen a valóban jó muzsikások kortalanok: az idő haladtával bölcsőbbekké és tapasztaltabbakká válhatnak ugyan, de fejlődésképtelenné, új elől elzárkózókká soha! Jó példát kínált erre a 4. Weidinger Imre Fagottverseny alkalmából a városba érkezett és — ha már itt volt — a Pécsi Szimfonikus Zenekar 8. *Nemzetközi fesztiválja* nyitókoncertjén a Nemzeti Színház pódiumára lépett kiváló fagottművész *Milan Turkovic* Mozart-játéka, amely a historikus előadásmód specialistái által előbányászott és kipróbált előadói szokásoknak üdítően természetes használatát, megnyerő személyiségébe épült, szerves birtoklását demonstrálta, és pedig nem csak a zene nyelvtanának, hanem a zenei mondatfűzés irodalmi igényeinek szintjén.

És ha már a fesztiválnál tartunk, *Szkladányi Péter* és munkatársai akár személyes sikerükként könyvelhetik el az idei program érzésem szerint minden eddiginél kiegyensúlyozottabb voltát. Lehet, hogy az előző hét nyári fesztivál tartalmazott önmagukban sikeresebb, szebb, különlegesebb koncerteket, azonban egy sem volt köztük, amely — a program-sorozat egészét nézve — természetesebben illeszkedett volna a maga kereteibe, amely olyan tisztességes, mélypontoktól és kínos fiaskóktól mentes átlagszínvonalat képviselt volna, mint ez a mostani. Életrevaló, zenei vonatkozásait számba véve kézenfekvő ötlet volt Dávid király személyéhez kötni a fesztiválprogram zömét. És — bár ez már túlmutat a zenekaron — ugyancsak életrevaló, régen várt ötlet a zenei fesztivál beillesztése egy tágabb, színes, mediterrán nyüzsgést előidéző városi programrendszerbe — ha nem tartanék attól, hogy visszajára fordítják kijelentésem valódi célját, azt mondanám: *csak így érdemes!*

Milan Turkovic fagottművész

A 910 éves, 1088-ban alapított bolognai egyetemen folytatott régizene-kutatásokat a szerző, aki az 1367-ben létrejött pécsi egyetem egyik gyakorlóiskolájának tanára.

Válaszút, vagy terelőút? — avagy egy pécsi magyar és a régizene-kutatás Olaszországban

Őrizkedvén a hét koncert teljes folyóirat-terjedelmet igénylő alapos kritikai szemlészésétől, okvetlenül ki kell emelnem a zenekar muzikusainak *helytállását*, mégpedig hangsúlyozottan nem a szó vállonveregető, elmaradt sikerek kapcsán szokásos értelmében, hanem valódi jelentését felidézve. Képzeljük magunkat azon együttes tagjainak helyébe, amelynek naponta-kétnaponta teljesen más stíluskörben, más karmesteri elvárásokkal szembesülve, ehhez igazodó játék- és formálásmódokat váltogatva, állandó külső és belső időzavarban kell pódiumképes produkciókkal közönség elé lépnie. Händel, Mozart (többször is), Weber, Erkel, Bartók, Sztravinszkij, Honegger, Dubrovay — még későromantikus nagyzenekari uniformizálással megszólaltatva is tekintélyes névsor, főleg, ha tudjuk, hogy egész estét betöltő oratorikus művek is szerepeltek a programban. Csakhogy a pécsiektől az oly szeretetre méltóan igényes *Howard Williams* jóval többet vár ennél: akár milyen kevés az idő, számára evidencia a stílusnormák szem előtt tartása, ami — mondjuk, egy Händel-oratórium esetében — a nagy elhatározáson túl tömérdek aprólékos munka kérdése is, annyira, amennyi a szimfonikus zenekari üzem-módban soha nem adatik meg a karmesternek. Williams azonban nem perc-emberke, ő apró lépésekkel is hajlandó távoli célok felé haladni, miközben mi máris élvezhetjük e haladás kétségbe vonhatatlan eredményeit. Nagyszerű partnerre találtak a pécsiek ehhez az idei fesztivál meghatározó vendégművészeként fellépett *Vashegyi György* személyében, aki az irányításával működő kiváló *Purcell Kórus*sal egyetemben évek óta fel-felbukkan a fesztiválokon — most azonban a részben vagy egészben általa jegyzett három hangverseny révén sikerült őt olyan helyzetbe hozni, amelyben már valóban hatékonyan érvényesíthette koncepcióját úgy is, mint hazánk egyik legszebb reményekre jogosító régizene-specialistája. Az efféle szerencsés találkozás lényege, hogy a zenekarban, mint valamiféle élő szervezetben a lényegileg rokon hatások — esetünkben a Williams- és Vashegyi-hatás — legalább is összeadódnak, sőt, talán össze-szorozódnak, fokozott fogékonyságot előidézve önmaguk, szemléletük, törekvéseik iránt.

Az együttes pedig látszólag váratlan és érthetetlen könnyedséggel — akár egyetlen estén — hatalmas lépést tesz a maga emelkedő pályáján. ■

Személyes tapasztalatszerzésre egy négy hónapos kutatói ösztöndíj adott módot számomra, melyet a Soros Alapítvány révén a bolognai egyetemen tölthettem. A régi zene helyzetét inkább benyomások révén, mintsem részletekbe bocsájtkozó oknyomozás alapján tárhatom az olvasó elé.

A bolognai egyetem a maga 13 karával és 103.000 (!) beiratkozott hallgatójával is, de neves oktatógárdájával is őrzi tekintélyét az európai egyetemek között. Ma is itt tanít Umberto Eco író, de az egyetem oktatója volt a jelenlegi olasz miniszterelnök és kormánya több más tagja is. A zenei képzést a Színház-, Film- és Zeneművészet Tanszéke (DAMS) biztosítja. Érdekes volt megfigyelni (különösen az elméletek felé tapogatózó kutató szemüvegén keresztül), hogy a gyakorlati és az elméleti zenei képzés szervezetenként is elkülönül egymástól. Zenei szempontból a legfigyelemreméltóbb gyűjteménnyel a Museo Civico rendelkezik, ahol ősnymtatványok, egyedülálló kéziratok és folyóiratok találhatók, a falakat pedig ritkaságszámba menő muzikus-portrék borítják.

E rövid, de a leplezetlen elismerés hangján szóló bevezető után talán meglepő, de igaz: hasonlóan a magyarországi egyetemek-főiskolák képzési struktúrájához, a régi zene *oktatásának* itt sincsenek intézményes lehetőségei, bár a hallgatók ezirányú igényei kielégítetlenek. A felvehető zenei stúdiók rendszere igen hasonló a miénkhez, különbség talán csak abban van, hogy a magasabb oktatói létszámból eredően több lehetőség van a szakterületeken belüli specializációra.

Bologna konzervatív levegőjét már a késő reneszánsz során is érezhették az ideérkezők, de a mai koncertélet is ezt árasztja. A Bolognai Tavasz Fesztivál évről évre számos kiváló vendégművésszel, zenekarral örvendeztet meg a hallgatóságot. Jól eladható produkciók, nagy nevek, teltházak előadások jellemezték a rendezvényeket. (Szigetként állt a programban Philippe Herreweghe vezette Collegium Vocale Gent által előadott Máté-passió, mely egységes és mély stílusismeret tükröző, puritánságában is lenyűgöző kifejezőerőt mutatott.)

A kutatási feltételek ugyanakkor igen kedvezőek. Egy idehaza esetleg csak utalás szintjén megismert dokumentum szinte biztosan hozzáférhető eredetiben valamelyik könyvtárban. Számomra az is furcsa volt, hogy míg egy hazai könyvtár egy a XX. század első feléből származó kéziratot, vagy nyomtatványt már nem szívesen tesz ki a fénymásolás ártalmainak, addig Olaszországban ez a „másolási korhatár” az 1720-as évek táján húzható meg. Tanulmányom írásához (A *seconda prattica* evolúciójának egy lehetséges útja)* minden segítséget megkaptam. A friss kutatási eredmények publikálására az egyetem nem csupán lehetőséget nyújt, de igényli is azt. A kutatások irányát sok tényező befolyásolhatja: például egy film. A Farinelli életéről készült film nyomán konferenciát szerveztek az egyébként Bolognában élt kasztrált énekesről. A lokálpatriotizmustól áthatott előadásokon megtudhattuk, hogy végre azonosították Farinelli sírját, hogy csak az egyik lakóházát ismerik, és majd' minden hozzájáruló sajnálkozott, hogy csak most kezdtek foglalkozni az életével. Természetesen a történeti aspektus kapott kiemelt szerepet de volt előadó, aki érintette azokat a kérdéseket is, melyek Farinelli technikáját írták körül.

Van azonban egy probléma, ami minden Itáliához kötődő régi zenei kutatásban béklyót jelent az olaszok számára. Ez pedig az a nehezen leküzdhető tény, hogy nemzeti identitástudatból fakadó hiúság gátolja annak az elfogadását, hogy bizony az *előadói praxis* kutatása területén az angol, vagy amerikai kutatók kézzelfoghatóbb eredményeket produkáltak mint a „hazai pálya” előnyét élvezők. Valójában válaszút előtt áll a régi zenével — bármilyen szinten — foglalkozó szakma, hiszen ha lassan is, de Olaszországban is kezdenek megjelenni azok a kamaraegyüttesek, melyek a korhű előadást nem csupán technicista álláspontból közelítik meg. Ezek az előadók egyúttal lemezeik révén már helyet követelnek maguknak az üzletek polcain is. A képzeletbeli kesztyűt az egyetemnek is fel kell vennie: ki kell használnia az egyedülálló helyi adottságokat, a könyvtárak forrásgazdagságát és aktív szerepet kell vállalnia a korabeli előadói gyakorlat feltárásában, gyakorlati műhelyek létrehozásában. Persze más út is kínálkozik, de az egyfajta terelőút lenne csupán: a kizárólag a XIX. századi vívmányok kínálta tekintélyre épített zenei történelemszemlélet életben tartása. Valószínűleg ez utóbbi igényelne kisebb erőfeszítést.

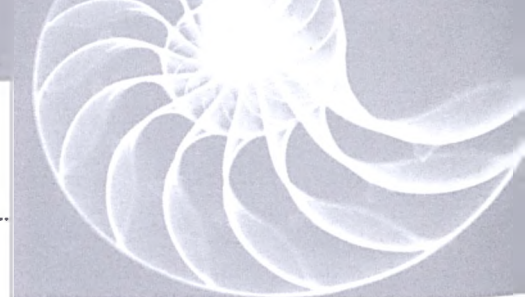
Vélhetően „*déjà vu*” érzése lehet a hazai viszonyokat jól ismerő olvasónak a fenti sorokat olvasva. Valóban, néhány megállapítás ráilleszhető a magyar képzési struktúrára is. Mindamellet szerencsésnek mondhatom magam, hogy az olasz zenetörténet egy olyan szeletét tanulmányozhattam, melyre szakmai és egyben személyes kíváncsiságom vezetett és melynek itthon fellelhető irodalma hiányos. Az ideális állapot az lenne, ha a hazai támogatási források bővebb lehetőséget nyújtanának arra, hogy több magyar muzikus bővítse ismereteit külföldön.

* *seconda prattica*: második (zeneszerzői) gyakorlat. A kifejezést G. Artusi és C. Monteverdi alkalmazta először. Ez a praxis előnyben részesíti a szöveg tartalmának zenei kifejezését a szigorú ellenpont szabályaival szemben. A szövegábrázolás érdekében a szerzők szabálytalan hangközöket és a korábbi szabályoktól eltérő diszszonanciákat is alkalmaztak.

XV. Országos Kerámia Biennálé,
Füzesi Zsuzsa kamarakiállítása
Pécsi Galéria
1998. július 5.

SÁRKÁNY JÓZSEF

Helyzetkép a kortárs XV. Országos

Szép csendben, említésre méltó országos visszhang, tűzijáték és térzene nélkül nyílt meg, majd zárult be két hónap múltával, augusztus végén a XV. Országos kerámia Biennálé. A kiállításon 42 kiváló alkotó száznál több műve mellett az előző biennálé I. díjazottja, a pécsi Füzesi Zsuzsanna kamarakiállítását tekinthette meg a Pécsi Galériába betérő — mintegy hatezer látogató.

A kérdésre, mennyire volt sikeres ezúttal az immár harminc éve majd rendszeresen, kétévente megrendezésre kerülő országos szakmai rendezvény, nehéz felelni. A tűzijáték és a térzene igazából nem hiányzott, ám az echo, bevallom igen. És nagyobb baj, hogy ezt a kiállító, a művész még inkább érzi, fájlalja. Mert mi itt délen, a Balkán szélesedő határvonalán több-kevesebb dühvel, reménnyel ugyan, de

nap mint nap érezzük a vidékiség súlytalanságát, melyet elfogadni ugyan nem tudunk/akarunk, ám érdemben tenni ellene képtelenek vagyunk. Leragadtunk, s ha meglévő értékeinket nem gazdagítjuk, óvjuk — ha már újat létrehozni nem tudunk — bennmaradunk. Itt Pécsset sokkal, de sokkal több erőt, energiát kellene a kultúrára, oktatásra fordítani, hisz oly ágazatról van szó, mely e területnek minősítője, s bolond, ki veszni hagyja — vagy élősködőként kiszipolyozza, s nem gondolja — meglévő értékeit. Az országos, s a helyi visszhang hiányát azért is hiányolom erősen, mivel a XV. Országos Kerámia Biennálén bemutatott anyag vitathatatlanul nemzetközi rangú volt, hitelesen igazolta azt, hogy a magyar kerámiaművészet még ma is a világ élvonalában halad. Egyike azon kevés területeknek, melyről ezt még állíthatjuk. A biennálé egyik legfontosabb feladata e ténynek igazolása, a legújabb szakmai eredmények bemutatása.

Mindezen közben azonban oly jelenségekre is felhívja a figyelmet, melyek szakmai „belügynek” tekinthetők ugyan, ám létrejöttük, kialakulásuk tágabb kulturális, kultúrpolitikai, vagy gazdasági okokra vezethetők vissza, s mint ilyenek nem egyszer meghatározó erejűek a műfaj történetében.

Mert nyilvánvaló: az erős népi hagyományörzés, valamint az alacsony technikai felszereltségű műhelyek lehetőségei eredményezték azt, hogy az első biennálékon oly nagy arányban voltak alacsonytűzű fazekas mázzal festett terrakotta dísz tárgyak, likőrös és kávékészletek, vázák. Ám a mai kutatónak megdöbbentő arányú faliplasztika megjelenése — jobbára négyzetraszterbe szabott, modulrendszerű, modern fajasz és porcelán kompozíciók — gazdaság/kultúrpolitikai indíttatású volt. Az állami beruházásokban kötelezően előírt művészeti beruházás alfejezet által mesterségesen gerjesztett, hisz a biennálén bemutatott művek jobb eséllyel indultak a pályázaton, illetve nyertek megbízást, ha nem volt túl zsíros falat a munka, azaz nem volt formális a pályázat. (Mindezek ellenére kár, hogy e keret megszűnt.)

Ellenkező példa is jócskán akad. A hetvenes évek legvégén — a gyárak (a Finomkerámiaipari Művek által) támogatva, s egy hatásosnak tűnő (Fekete György által vezetett) televíziós lakáskultúra műsorral is előkészítve, segítve — a használati tárgyakat készítő keramikusok, porcelántervezők önálló fórumot követeltek maguknak. Sikerral, hisz 1979-ben megrendezésre került Kecskeméten a Formatervezési Szilikátipari Triennálé. Sajnos e szakmailag indokolt, fontos kezdeményezés igen gyorsan — nem utolsó sorban a FIM szétbomlása, s a hazai

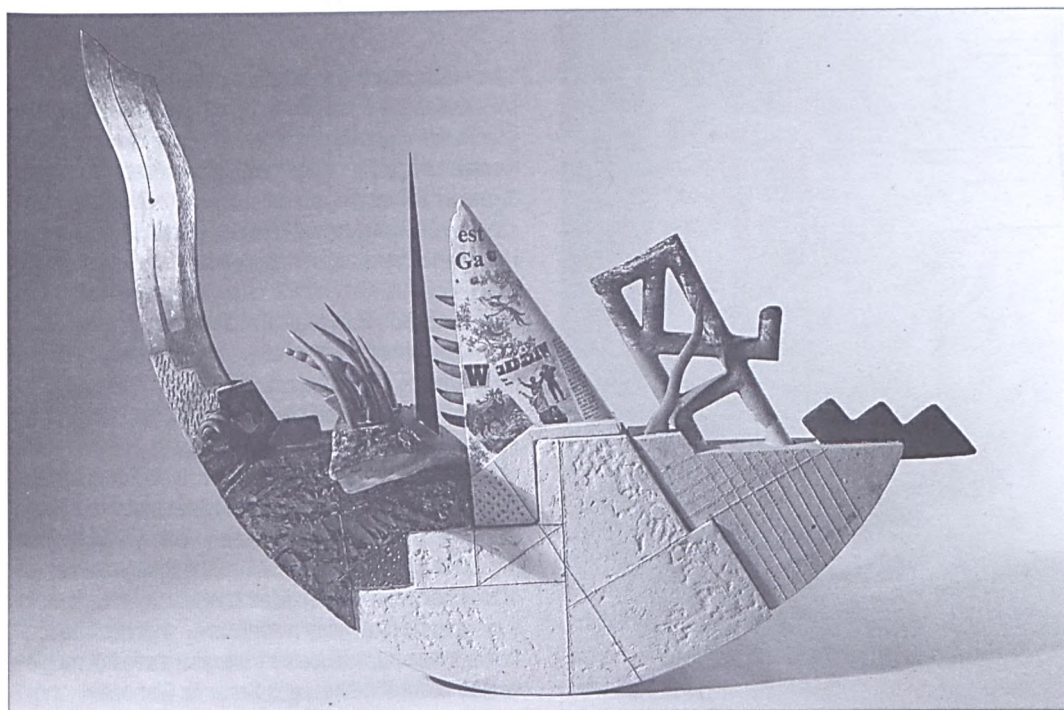
Füzesi Zsuzsa: Lábas jószág, 1998
(kőcserép, raku, 95 x 78 cm)

magyar kerámiáról és a Kerámia Biennáléről

Nagy Márta: Menyegző, 1998
(kőcserep, arany és ezüsthólia,
89,5 x 43 x 19 cm)

Pázmándi Antal: Szerda este a
napszél keletről fúj, 1998
(samott, fa, 138 x 111 cm)

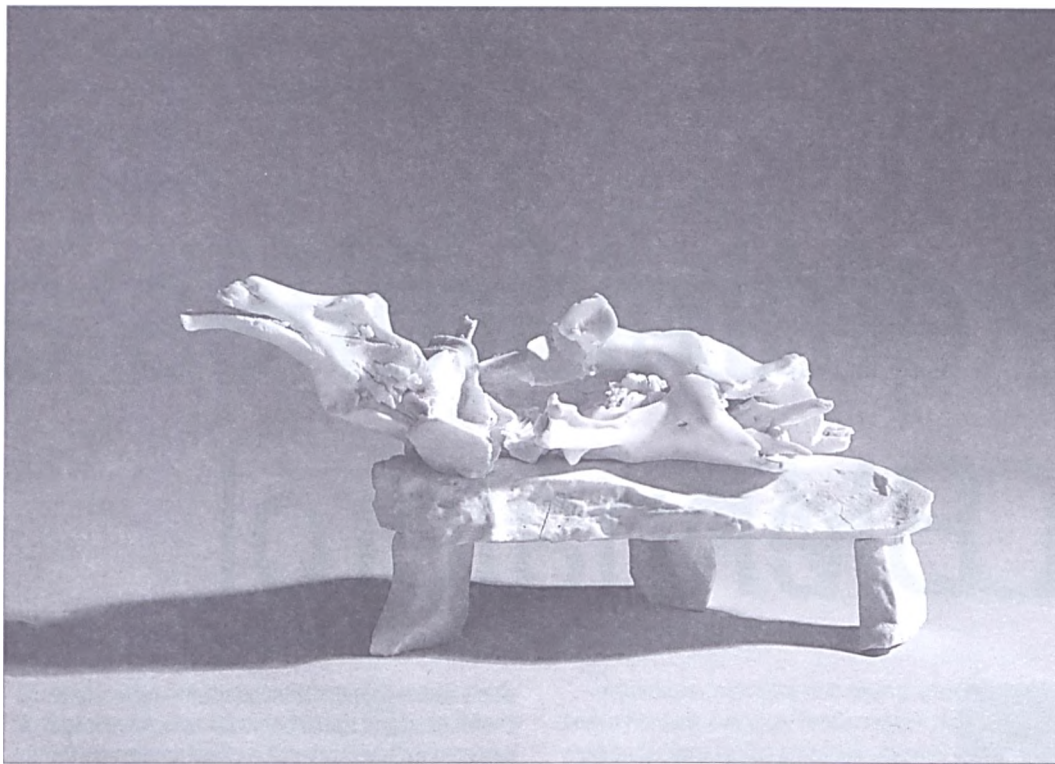

piac szűkössége, éretlensége miatt — elvesztette önálló, országos szintű bemutatkozási lehetőségét. A formatervezők visszatértek a pécsi rendezvényhez, mely addigra dominánsan a kerámiaszobrászok fóruma lett.

A XV. Országos Kerámia Biennálén meghatározó arányban lévő kerámia szobrok előtörténete igen összetett. Minden bizonyosan a mai helyzet kialakulásában — különböző előképekként ugyan — de szerepe volt Gádor Istvánnak és Kovács Margitnak, ám leginkább annak a fiatal művésznemzedéknek, amely a hatvanas évek legvégén a szó szoros értelmében széttörte a gelenccsér, fazekas iparosság jelképévé vált korongozott kancsót, s a szimpóziumokon egyre gyakrabban, egyre következetesebben merített a plasztikai alakítás szobrászi eszköztárából. (E munka támogatása, lehetővé tétele biztosítja a Siklói Kerámia Alkotótelep kiemelt helyét végérvényesen a magyar és a nemzetközi kerámiatörténetben.) E radikális művészi folyamat eredményeképp napjainkban a szobrászat saját ágaként kezeljük — hosszú idő óta újra — a kerámiaszobrászatot. Ennek azonban nemcsak pozitív oldala van. A piac, mely véges — s hazánkban ráadásul még csak embrionális méretű, állapotú — és bizonytalan helyzetekben óvatos, konzervatív, csak kivételes teljesítmények esetén — s akkor is csak bizonyos mértékig — fogadja el a bronz vagy kőszoborral azonos értékűnek a kerámiaszobrot. Különösen rossz a helyzet Magyarországon, egy olyan piacon, ahol a festők, a fém- és kőszobrászok is vásárló híján vannak.

Nem kevésbé nehéz helyzetben vannak az iparművészet hagyományos keretei között maradó kerámia és porcelán formatervezők. A piac — és ez esetben sajnos lényegtelen, hogy a fejlett, vagy a kialakulatlan — helyi törvényei nekik sem kedveznek. A gyárak, mint potenciális megrendelők kérészéletű, improvizatív fejlesztésekbe fognak. Tőke híján se idejük, se erejük. Gyors, biztos sikert akarnak. Mivel ez nem megy — nem mehet — a túlélésre játszanak. Felélik, és ami a legkárosabb, lesilányítják múltjuk értékeit. A kecskeméti triennálé résztvevőinek, szervezőinek álma pedig a környezetkultúráról, az esztétikus, funkcionális tárgyak széles körű elterjedéséről — mely azért a művészet történetében nem nevezhető eredeti ötletnek — nem valósulhatott meg. E szempontból külön említésre méltó a négy évvel ezelőtti biennálé, ahol láthatók voltak a DeForma Alapítvány porcelán szimpóziumjain alkotó 13 fiatal magyar művész munkái, kávé- és teás

Molnár Sándor: Elfekvőben, 1998
(porcelán, 12x 24 cm)

Lammel Ilona: Sínházaim, 1998
(porcelán, sómáz, 36 cm)

Vida Judit: Étkészlet Moholy-Nagy emlékére, 1997
(részlet, festett félporcelán)

Várnagy Ildikó: Újházi portré, 1996
(festett terakotta, 39 x 34 cm)

készletei, melyek egy magas színvonalú, változatos, sokszínű, egyéni karakterű, új formatórekvést jelenítettek meg. Sajnos e kezdeményezés is megmaradt az egyedi, néhány esetben a kisszerűs produkturnál. (Kár, hogy ezúttal ezek a művészek szerényebb kollekciónal képviselték magukat. Ugyanakkor igaz az is, hogy a körhöz tartozó Kádasi Éva — igaz, a funkcionális tárgy kategóriájának határát súroló vázáival — I. díjat nyert.)

A fentiekből is következik, hogy nem lehet ún. meghatározó stílusirányzatot kimutatni. Kétségkívül vannak rokon törekvések, kölcsönhatások, néha plagizálások, ám a meghatározó az egyén dominanciája, a stíluspluralizmus. Számos nemzetközi kerámia kiállítás volt szerencsém a közelmúltban megismerni, s meggyőződésem, hogy a Pécsen látott anyag bárhol megállná a helyét. A keramikusok többsége felnőtt az általuk három évtizede vállalt feladathoz és számomra a meghatározó élmény a statikus és a dinamikus forma sokszínű, változatos szobrászi és festői megjelenése volt a XV. Országos Kerámia Biennálén.

Dobány Sándor: A három doboz, 1997 (porcelán, 52 cm)

A szobrok egy részénél a nyugalom, az örökkévalóság jelenik meg, míg másoknál a mozgás, a megragadott pillanat dinamikája uralkodik. Az a tény pedig, hogy a használati tárgyak, az edények némelyikén szintén e kérdésekre találunk válaszokat, arra hívja fel figyelmünket, hogy alaposan revideálnunk kell a műfajok hierarchiájáról alkotott korábbi téziseinket.

Talán a huszadik századi magyar művészet ezen belül a kerámiaművészet erős jellemzője az a közép-európai asszimiláló alkotói szemlélet, mely a legkritikább esetben engedi meg, illetve fogadja be elméleti tisztaságában a külső művészeti központokban megszületett stílusirányzatokat. Összecsengés, részleges azonosulás akkor volt lehetséges, ha a nemzetközi új törekvések ezen szintetizáló akaratnak, szándékának teret adtak. Napjaink kultúrája befogadókézségével, sokszínűségével jó lehetőségeket kínál a magyar művészek számára.

Szalai László szigorú mértani formáját nem csak a tört, roncsolt él, de az olajra irizáló felhő is oldják.

Tamás Ákos gúlájának szigorú, mozdulatlan tömegébe repülő sárkányok, halak préselődtek. Lammel Ilona „Szinházai”, a sómáz által színessé vált romok az örök város, Róma élő színterei. Nagy Márta szobra — arany és ezüst lapokkal borított gúla alakú fái — épp úgy az örök, egyetemes értékekre utal, mint Geszler Mária lírai porcelán alakja, ám míg előbbi tárgya az égi és földi szerelem, a mennyegző, utóbbié a földi és a kozmikus lét, a múlt és a jelen kapcsolata. Horváth László plasztikájának lebegése, szelíd hullámozása szinte légiessé teszi az anyagot, oly költői hatású.

E lírai, meditatív nyugalmat árasztó művekkel közel azonos súllyal szerepelnek a biennálén azok a szobrok, melyek döntően dinamizmusukkal hatnak. Jona Gudvardardóttir műveiben az ellentétek brutálisan ütköznek. A hideg, fénylő kék mázzal bevont organikus formába tűhegyes, hatalmas üveglánczák hatolnak. Mindent ural a fájdalom. Az agresszív, dinamikus formák egy adott pillanatban rögzítik az erőt, a mozgást, akár Vida Judit vörös, fekete, arany porcelánkészlete, mely mellett Diós Gabriella, Csehi Edit vagy Fodor Ilda hajladozó, csavarodó, spirálban végződő formái szelíd játékoknak tűnnek.

Játéknak, életörömnak nyomát azonban leginkább Pázmándi Antal talált tárgyakból önfeloldott továbbépített, matricákkal borított nagyméretű plasztikáin találom. A mosolygó puttó, az egymás mellé helyezett, festői vad-vidám lila, vörös, zöld, sárga színek s a címek mind-mind feltételezik a sikeres, öntudatos, öntörvényű alkotót. Fusz György pszeudo portréit, gúnyosan csipkelődő életkép paraboláit érzem sajnos csak egyedül rokonnak az előzővel. Mert igaz ugyan, hogy Dobány Sándor porcelán plasztikáján is puttó mosolyog, ám a szakmai bravúrral létrehozott építmény törekenysége fegyelemre int.

Színes, gazdag volt az anyag s ez az, ami leginkább megkülönböztette a tíz, húsz évvel korábbitól. Sokkal több eszköz, anyag állt az alkotó rendelkezésére. Igaz, a kényszer is szülte a változatosságot, hisz nem lévén biztos igazodási pont, uralkodó irányzat, piacutatás (is) folyik. Egyre kényszerítőbb erővel, hisz míg korábban az alkotók jelentős része főállás — főleg tanári foglalkozás — mellett végzett művészi alkotótevékenységet, mára legtöbbjük számára az egyedüli jövedelemszerzés lehetősége a műtárgypiac. A biennálé céljai, a szervezők feladatai ez utóbbi miatt is módosulnak, szaporodnak. Különösen fontos lett a rendezvény nemzetközi rangjának, vonzerejének növelése. Ennek egyik fontos előfeltétele, hogy a bemutatott anyag magas színvonalú legyen. Természetesen a műveket nem a rendezők, nem a zsűri hozza létre, ám azért, hogy a jelentkezők közül a legjobbak szerepeljenek-e a biennálén, ők a felelősek. Természetesen a kiválasztásos rendszerben felmerül a szubjektív vélemény, „ítélet” megengedésének problémája, melyet igen nehéz, talán lehetetlen kiküszöbölni, s ez mindenképp a zsűritagok személyes felelősségvállalását jelenti. Összefügg az előzővel a másik kiemelt feladatunk, a kiállítók és műveik mind jobb menedzselése. Gondolok itt publikációkra, a vásárlási, eladási lehetőségek biztosítására, intenzív propagandára, színvonalas katalógusra, a díjak összegére. Igen sok teendőnk van még e területen. Igaz, ezek többnyire jelentős pénzügyi ráfordítást igénylő feladatok és anyagi eszközeink bizonytalanok, korlátozottak. Piacot teremteni ugyan nem tudunk, de a megváltozott körülményekhez alkalmazkodva — új feladatokat is vállalva — továbbra is a magyar kerámiaművészet értékeinek elismertetéséért kell közösen tevékenykednünk.

„Borban az igazság – In vino veritas”

Mondják, „a jó bornak nem kell cégér”, de hogy tudják, Pécs belvárosában a Jókai tér 7. szám alatt VINOTÉKA néven borszaküzlet kínálja Baranya és az ország legkiválóbb palackozott minőségi borait, pezsgőit, valamint a Baranyatej Rt. kiváló sajtjait.

Szolgáltatásaink:

- Házi vinotéka kialakítása
- Névre szóló palack- és pohárgravírozás
- Díszcsomagolás
- Különböző poharak, kelyhek, kancsók stb.
- Esküvőre, eljegyzésre, rendezvényre hordósbor-ajánlás, háztól házig szállítás
- Cégeknek nagyobb tétel rendelése esetén névre szóló palackozás
- Információk a Villány-Siklósi Borútról és más borvidékekről
- Kis- és nagykereskedés

Szakértelmünket és választékunkat az Önök szolgálatára ajánljuk, hogy a közösen kiválasztott bor elfogyasztása egy emlékezetes gasztronómiai élménnyé váljék.

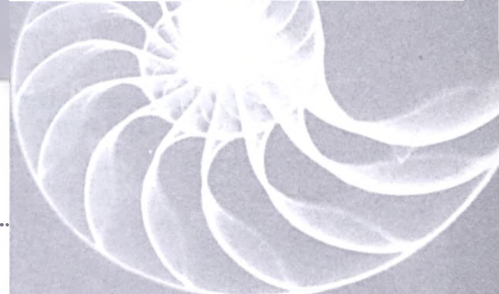
VINOTÉKA

Pécs, Jókai tér 7.
Tel.: (72) 313-331
Nyitva tartás:
hétfőtől péntekig 9.30-18.00
szombaton 9.30-13.00

XI. Pécsi Nemzetközi
Felnőttbábfesztivál
1998. június 25-28.

BALOGH ROBERT

Maghordók

A megnyitáshoz kapcsolódó utcai hírverés ...

(Mikor is?)

A XI. Pécsi Nemzetközi Felnőttbábfesztivál idején (1998. 06. 25-28.) a város túlpörgött szokásosan egy-nemű nyári unalmán, s mivel még egy fesztivált tartott időközben a Művészet és a Gasztronómia jegyében, sőt még egyet, a 8. Nemzetközi Zenei Fesztivált Dávid király tematikával, hát ezenmód ki-ki rohangálhatott programról programra, vagy pihegett ízlése szerint. Ám a Felnőttbábfesztivál háromévente kerül megrendezésre, adódhatott volna idő az egy városban megrendezett fesztiválok összehangolására — legalább időben, netán tematikában, hogy egymást erősíteni képesek legyenek. Amire a jövőben van remény. Létrejött már egy olyan városi intézmény, amelynek feladata ez, és a következő Felnőttbábfesztivál idején, 2001-ben talán nem üti egymást a sok program.

(A szervező)

A Bóbita Bábszínház igazgatója — *Sramó Gábor* — már másodszor volt a fesztivál szervezője, lebonyolítója. Első alkalommal csak beleszóppent mint új igazgató — a fesztivál a körülmények (szerény anyagi lehetőségek) ellenére különösebb gond nélkül lezajlott. Most, másodjára — hogy volt idő fölkészülni —, elmondása szerint sem tudott jobb eredményt elérni, mint először. Ennek oka a pénztelenség, a magyar pályázati rendszer körülményessége (csak az adott

évre lehet pályázatot benyújtani, így évekre előre tervezni nem lehetséges). Az idén összegyűlt 4 millió forint megmutatja, hogy milyen rangú az előadók köre. Csak kelet-európai csoportokat lehetett meghívni ekkora összegből, vagy az éppen hazánkban átutazó, a közelben fellépő társulatokat. A magyarországi bábosok ingyen léptek porondra. Ilyen körülmények között több fesztivál szervezésére nem vállalkozik Sramó Gábor, de az igaz, hogy 2001-ig még az új igazgató megválasztása is esedékes.

(A sorrend!)

Amint az egy fesztiválon szokásos, a zsűri díjakat is osztott. UNIMA nagydíplomát, azaz Nemzetközi Bábművész diplomát kapott a *Hol van a világ vége?* című előadás, amelyet Kiss Anna írt Szabó Zsuzsa számára. Ugyanebben a díjban részesült az angol Stephen Mottram's Animata: *The Seed Carriers* (Maghordók). Kisdiplomát adományoztak a Ciróka Bábszínház: *Aucassin és Nicolette* (Kiszely Ágnes rendezése), és a Mikropódium *Stop* (Lénárt András) című előadásának. Különdíjat a Bóbita Bábszínház *Japán mesék-je*, a Budapest Bábszínház *Varázsfuvola* operaelőadása és a lengyel Tűz és Papír Színház „*Odlot 2*” című „ceremonizált égése”. A zsűri döntését bírálni ilyen pozícióból könnyű, de az, hogy az egyik leggyengébb produkció különdíjban részesült, csak annak tudható be, hogy sok azonos nemzetiségű zsűritagnak honfitársai felé húzott a szíve. Az „*Odlot 2*”, azaz a „*2-es repülőjárat*” nem szólt másról, mint hogy jó egy óra alatt fölgyűjtöttak egynehány papírral bebugyolált és petróleummal leöntött széket, egy kvázi repülőt, hangos zene kíséretében. Holmi armageddon játszódott le a Barbakán oldalában, ami sem előadásnak (nem volt

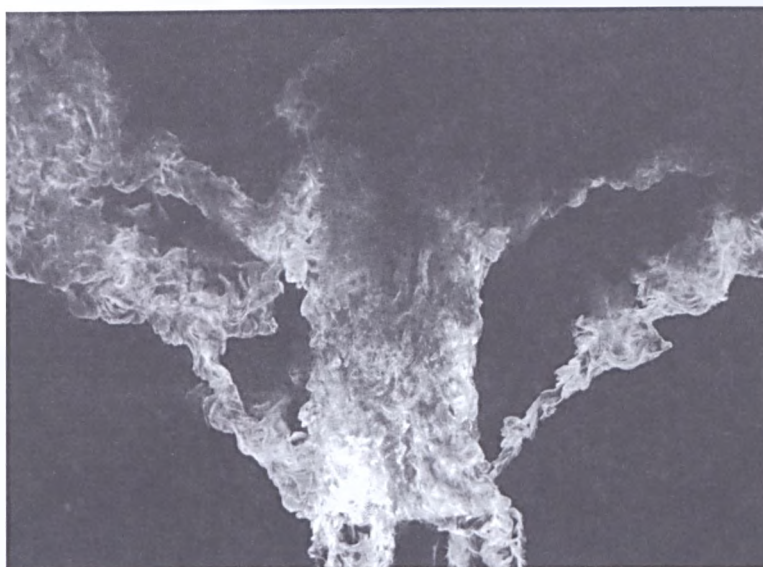
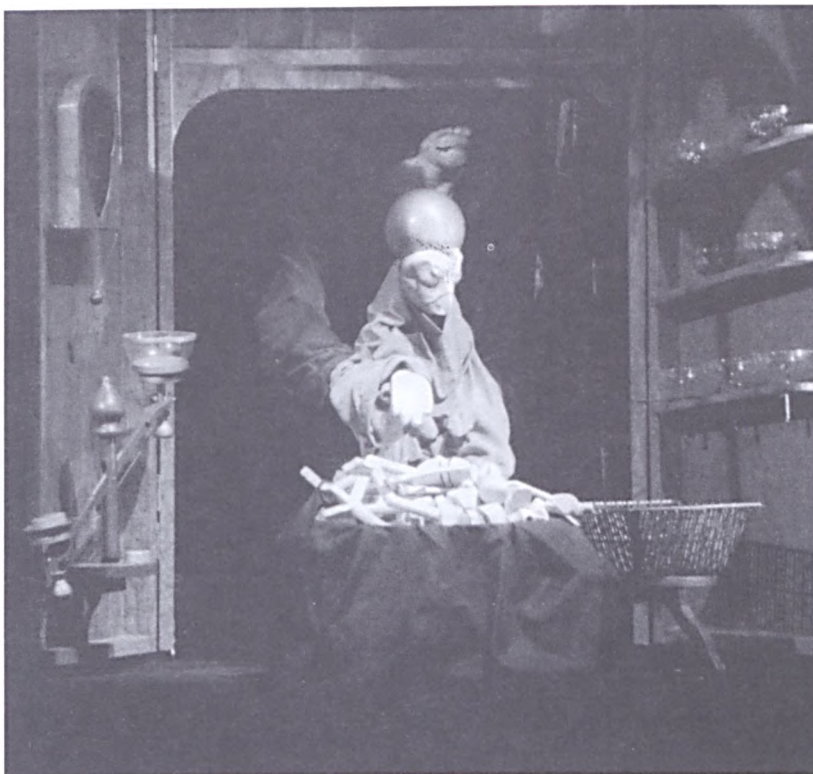
Ördögös Báb- és Utcaszínházi Társulás (Pécs): A Holdbeli csónakos

cselekmény, csak égetési sorrend), sem giccsnek (orosz partizánfilmeket idéző labdázó kisleányka, varázsló jelmez, és a szűzlány), még egy vidéki performance-nak sem volt elegendő ennyi.

Stephen Mottram's Animata (Anglia): Maghordók

(Mi nem!)

A zárt bábszínház helyett az utcai előadások kerültek előtérbe Pécsen június végén. A belvárosban — Széchenyi tér, sétálóutca, Színház tér, Sétatér — megannyi helyszínen történtek az események. Hogy mennyire nem hajlandó beülni a nagyérdemű színházba napközben, azt megmutatta a *Varázsfuvola*-előadás a Nemzeti Színház Kamaraszínházában. 20-30 fő előtt zalott le két előadás! A szabadtéri és az esti, teremben folytatott előadásoknál nem volt ilyen gond. Az utcán zajló események láttán megálljt parancsolt a kisgyerek szüleinek, így a Felnőttbábfesztivál cím csak az előadások egy részére volt érvényes. A Hsin-Hsing-Ku Bábszínház (Tajvan) telefon- és faxeszáma ott virított a díszleten, bábjuk olyan aprócskák voltak, hogy tíz méterről már látszó kellett volna. Még a gyerekek sem élvezték a mesét. Hasonló csalódást okozott a Kolibri Színház és a Zsámbéki Katolikus Főiskola közös produkciója: a *Kocsonya Mihály házassága*. A közönség távozásának oka: emberkínzás. A XVII. századi iskola színjátás egyik remekművéből született „népzenei” ihlettségű *vígopera*, mely érdekes bábtechnikai megoldással gazdagította a kortárs zenei élményt — a bábok undorkeltők, a zene hallgathatatlan. Néhány középszerűen unalmas produkciót (Vaskakas

Tűz és Papír Színház (Lengyelország): „2-es repülőjártat”

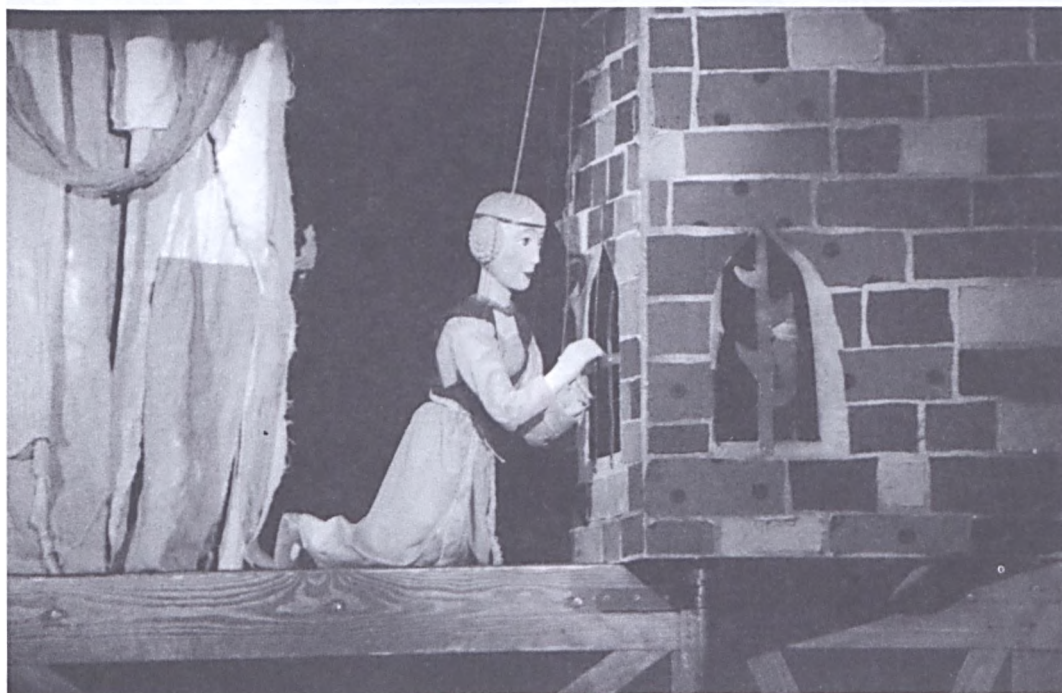
Bábszínház – Győr, Harlekin Bábszínház – Eger) kivéve a darabok többségében megjelent a bábszínház és minden valódi színház értelme: időt, teret és kapcsolatot teremteni a nézővel, belevonni a játékba, megszólítani mindenkiben a gyermeket, hogy elhiggye, az a két kis fabáb Ádám és Éva, gólyalábon ott a sárkány, egy marék föld egy bolygó...

(Mi igen!)

A Felnőttbábfesztivál színvonalas előadásai könnyen megszámlálhatók. Kiemelkedett néhány előadó: Pilári Gábor, Rozs Tamás, Pályi János. A megnyitón közreműködő Maskarás Céh gólyalábasai nézőket riogató mókázásán túl valódi utcaszínházi produkciót is bemutattak. A „*Hajó*” című gólyalábas moralitásjátékban allegorikus formában kapott szót a küzdelem, mint minden dolgok mozgatója. A látvány egyszerre idézte a középkori misztériumok világát és Alberto Giacometti szobrainak természetellenes, megnyúlt alakját. A magányos és törékeny ember mulandóságát segítette megmutatni az árnyjáték és a pirotechnika.

(Mi nagyon!)

A Márkusszínház *Paradicsomjáték* című előadása családi vállalkozás, Pilári Gábor és Vajda Zsuzsanna „non-verbális” kommunikációja lekötötte a kisgyermeket, a felnőttet és a nagyszülőket is. A történet az emberiségköltemények hosszú sorába illeszthető be, de egyetemességével, játékosságával képes volt szólni a kultúránk elsajátítása előtt állókhöz és a belenőttekhez egyaránt. Egyszerre maradt meg a jel önmagának és szimbolikusan értelmezhetőnek. A történelmi parabola sem szája rágóan gögyögő, sem öntetszelgően köldöknéző nem volt, ott és akkor a Sétatéri forrásokban a templomromok között nem egyedül tapasztalhattam meg, milyen is lehet a katarikus színház. Hasonló élményt nyújtó parabola az egyik díjazott előadás, Stephen Mottram *Maghordók* cím alatt futó bemutatója. Ha valaki látta *Kieslowski: Veronika kettős élete* című filmjét, bizonyára nem felejtette el a bábos jelenetet. A Bóbita Bábszínházban hasonló színvonalon zajlott a produkció, egyszerre →

Ciróka Bábszínház (Kecskemét): Aucassin és Nicolette

zenés performance, bábjáték, installáció. A rémálmok törvényei irányították a gyönyörűségeken félelmetes látomást. A maghordók kis fabábok, egy lény lepkehálóval fogdossa össze őket, zsákokba gyűjti mindnyájukat, kezében szétesik a sérülékeny test, karok, lábak, fejek hullanak. A testben hordott magok miatt történik mindez. A lény megméri minden mag súlyát, ha könnyűnek találja valamelyiküket, eldobja. Apró automaták: kalitkában védtelen kis faemberek tekernek véget nem érően egy nagy kereket. Riadtan szökellnek a még szabad kis fabábok, menekülnek, hasonlítanak ránk, de hasonlítanak a virágokhoz is, védtelenek az idegen akarattal szemben.

A Figurina Animációs Kiszínpad kézfantáziája, *A Nap és a Hold elrablása* hasonlóan mitikus kísérlet, amelyben sem több, sem kevesebb nem történik az ígértnél. Kezek, csak kezek és kezek a lenyűgözően egyszerű, tiszta és „eszköztelen” módon megszólaltatott ősi történetben. Kéz a Nap és kéz a Hold, kéz a fű és kéz a fa, kéz a Sárkány és kéz a Lovag — ebben a kézvilágban kézre áll a kéz.

A Teny Színház Oroszországból egy „árnyfestő” és egy zongoristánő párosa. Igazán csak nevetetni tudtak, könnyen kicsalt hahoták ismert vicceken, improvizált skiccek üvegdarabokon, vászonra vetítve

— ilyen az ő *Metamorfózisuk*. A homokszórás is előkerült, mint egy lehetőség, de az igaz mester fényében (Czakó Ferenc) elhomályosodtak. Czakó élő homokgrafikája a *Homokdalok* címet viselte. A homokszemek közül kiviláglik egy gyermek arca, ahogy érik, majd múlik az idő, az arc szürkül, egyre szürkül. Egy

marék homok egy ember arca, néhány csipetnyi és már vén is, aztán egy kéz simítja el, az anyag most már anyag nélkül tökéletes. Ez a játék és képvilág nem európai gyökerű, de megmutatja, mennyire közel állhat bármelyik művészet a kimondhatatlan kereséséhez. A végső kérdésekben nagyon hasonlítanak egymáshoz a „jó” előadások, csak az addig tartó út, a „hogyan” kacskaringósabb csigavonala a kérdés. Bábszínházban a holt anyag azért van, hogy az élőt idézze fel. Hogy a bábszínész róka csapáson vagy bivalygázlón közlekedik, megérzi leghűségesebb közönsége: a gyereksereg. A már felnőttekkel kezdeni mit lehet, arról egy kicsit a bábszínész is tehet. A XI. Pécsi Nemzetközi Felnőttbábfesztivál plakátján megannyi boldog bábu les minket, másként bábukát, embereket, milyenek is vagyunk. Hát milyenek vagyunk? ■

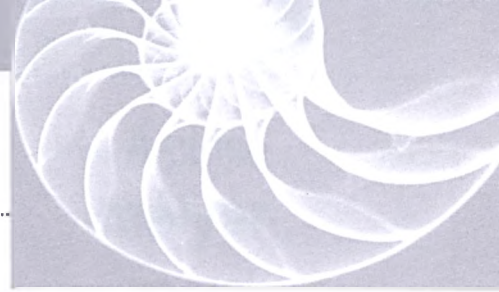
Maskarás Céh: A hajó

Hang Gábor, a Bóbita Bábszínház fiatalon elhunyt művészeinek tiszteletére emlékkiállítás rendeztek a Művészetek Házában

Izzásban
Pécsi Horvát Színház
1998. június 23.

LŐRINC KATALIN

Nyáresti tánc az Anna utcában

Gyönyörű tér fogad az Anna udvaron. A deszkából tákolts díszlet- és oldalfalak s az ezeket derítő minimális kapacitású világítás különös hangulata bizonyítja: nem csupán pénzkérdés egy jó tér, jellegzetes atmoszféra kialakítása. Jó a nézőtér, kedélyes az udvari büfé, ha pirinyó is mind. A szereplők számára azonban megoldatlan a színpadra jutás: az öltözők s a játéktér közt nincs összeköttetés, nincsenek kulisszák vagy hátsó színpad sem, így aztán csak a nézőkön keresztül közlekedhetnek ki és be. Vidákovics Antal, a házigazda szerint ez természetesen nem a végső megoldás, készülöben vannak ide folyosók stb. — bár egyelőre úgy néz ki: az egyház megkapja a régóta igényelt épületet udvarostul...

Ki tudja tehát, mit hoz a jövő — beszéljünk inkább arról, ami biztos: idén nyáron is rendeztek Anna Utcai Nyári Játékokat a Pécsi Horvát Színház udvarán, s a rendezvény egyik sorozata az *Izzásban* c. kétrészes modern balettest volt. A június 20-21-22 és 28-29-30-ra kitűzött esték helyett e sorok írója az első széria esőnapján, 23-án tekinthette meg az előadást. A kicsi nézőtér megtelt — ez sem kis dolog, hiszen propagandára szemmel láthatólag nem sok telik —, a székeken házi gyártású, kicsi sárga szórólapok tudatják a nézővel az estre vonatkozó tudnivalókat. Itt-ott többet is, mint kéne.

Különösen az első darab, az *Izzásban* esetében főlegesen ugyanis a részletes „tartalom”-leírás. Mindig is gyanús egy táncmű menetének túl pontos leírása, ilyen esetekben akár novella is készülhetne táncmű helyett. A túlzott irodalmiság mentségére azonban rögtön hangozzék el egy történelmi tény: nálunk a színpadi tánc a cselekményes balett révén honosodott meg, akkor éppen ez „dívott” azoknál, akiknek e honosítást köszönhetjük (orosz, francia, majd szovjet balett), s a mozdulat önnön kifejezőerejébe vetett hit csak manapság fejtheti ki újra hatását (az ezt kultiváló mozgásművészet a fasizmus térhódítás óta a rendszerváltásig nem kívánt tényező volt errefelé). Kultúránk hagyományai amúgyis alapvetően irodalmiak, így nőttünk fel, s az absztrakció nem áll közel a mai magyar alkotóhoz. Márpedig a tánc: absztrakció.

E rövid általános kitérő lefordítása a konkrét esetre: — igazán kár, hogy *Hajzer Gábor* nem bízik saját koreográfiai képességeinek s előadói testének

Izzásban: Daczó Eszter, Krausz Alíz és Czebe Tünde

lelkének kifejező erejében, s egy ilyen közhelyes sztorit erőltet magára, rájuk, ránk...

A műsorlapon hajszálpontosan le vagyon írva, ami a színpadon történik, sőt mindannak magyarázata, értékelése is, holott mindaz, ami ott látható, több, mint egyértelmű. Általában már előre tudjuk, mi fog történni, akár egy szombat délutáni folytatásos szappanoperánál. A „sorozat” előző epizódja a „Stílusok” est L-múlt c. szerelmi háromszöge volt, ahol már említettük a túlon túl szimmetrikus, így sablonosító építkezést, nos itt a gúla szerelmi ötszögé szélesedik, szintén szimmetrikus építkezéssel. Ám, míg az említett előző *Hajzer*-mű épített a néző fantáziájára, több volt benne a jelképszerű, itt egyes-egyedül az utolsó jelenet, az eldőrdülő lövés utáni szóló tartogatott efféle csemegét. Ez az utolsó szám viszont oly nagyszerű volt — a deszkák közül foggal-körömmel kirángatott rongycafatok (emlékfoszlányok?) titokzatosságával, eszelősségével, hogy jóvátette az egész addigi közhelyhalmaz bűnét...

Az anyag az előadókat is sablonmegoldásokra kényszeríti. *Krausz Alíz*nak sablonokból kell fölépítenie „az érzéki nőt”, szüntelenül végigsimít kezeivel teste oldalán felülről lefelé azzal a mozdulattal, amelyből mindenki „megtudja”: — aha, ez az érzéki nő. Nemigen cizellálja, csak helyyel-közzel ismételteti, ha

valaki netán egyik percről a másikra elfelejtette volna az ő érzékiségét. *Krausz Alíz* persze ki-kivillan a sablontengerből: tehetséges, hajlékony mozgású táncosnő. Utolsó szólója pedig megerősíti bennünk: mélyebbről is képes szólni. Valóban izgalmas egyéniséget sejtet. A két vetélytársnő, *Czebe Tünde* és *Daczó Eszter* mozgásáról s mozgatásáról csak jót mondhatunk: *Hajzer Gábor* egyike azon koreográfusoknak, akik nőknek igen jól, tehát nyilván szívesebben koreografálnak, mint férfiaknak. A cselekményt azonban gesztikulálással és túlzó mimikával hivatottak jelezni (elképzelhető, amint elcsábított társait rajtakapják, ráadásul egymás után, egyenként ugyanúgy) — s ezek az eszközök nem méltók az igen nívós, önmagában is kifejező mozgásanyaghoz. *Lovas Pál* és *Lencsés Károly* jobb híján illusztrálják a két férfit, akik párjuk s a csábítás között őrlődnek.

A darab zenei összeállítását — feltehetően a koreográfus válogatása alapján — *Koszits Attila* készítette, *Liszt Ferenc*től a *Pink Floyd*-ig. →

A szórólapon dramaturg nevét is olvashatjuk a létrehozók között, *Bánky Gáborét*. Nem tudni, miért volt szükség dramaturgra egy ilyen szimpla történethez, talán azért, hogy még élesebbre csiszolt, élére állítottan szimmetrikus és pontos legyen mindaz, ami lehetett volna kicsit borzasabb, életszagúbb, s így izgalmasabb is. Megintcsak az utolsó jelenetet kell idéznem vigasztalásul: ez az egyetlen rész, melynek, ha úgy vesszük belső, önálló dramaturgiája van, amely Krausz Alíz egyéniségéből épít, s abból a bizarr titokból, melyet a színpalak mögött eldörrenő lövés sejtet. Az, hogy ki öl meg kit, maradjon kétséges e szerelmi káoszban, s vigyen minket el a művésznő szólója valamerre, amerre sodortatjuk magunkat vele.

Láttunk már Hajzer Gábotól szuggesztív szólószámot, legutóbb a Művészeti Szakközépiskola egyik végzős növendékére készült Bach számot. Lenyűgöző volt. Ennél kéne maradni: táncoltatni, azzal a szép és virtuóz mozgásstílussal, mely Hajzer sajátja.

Izzásban

Párkeresés a címe az est második, *Papp Tímea* által jegyzett darabjának. A szórólapon szövege az ő esetében is szószátyár, a cím pedig már el is mondta, amiről szó lesz. E történet jólesően egyszerű, a témának megfelelően rövidebb-hosszabb gag-jelenetekből építkezik, talán itt-ott a kelletténél hosszabbban, de a bevezetés-tárgyalás-befejezés jó arányával.

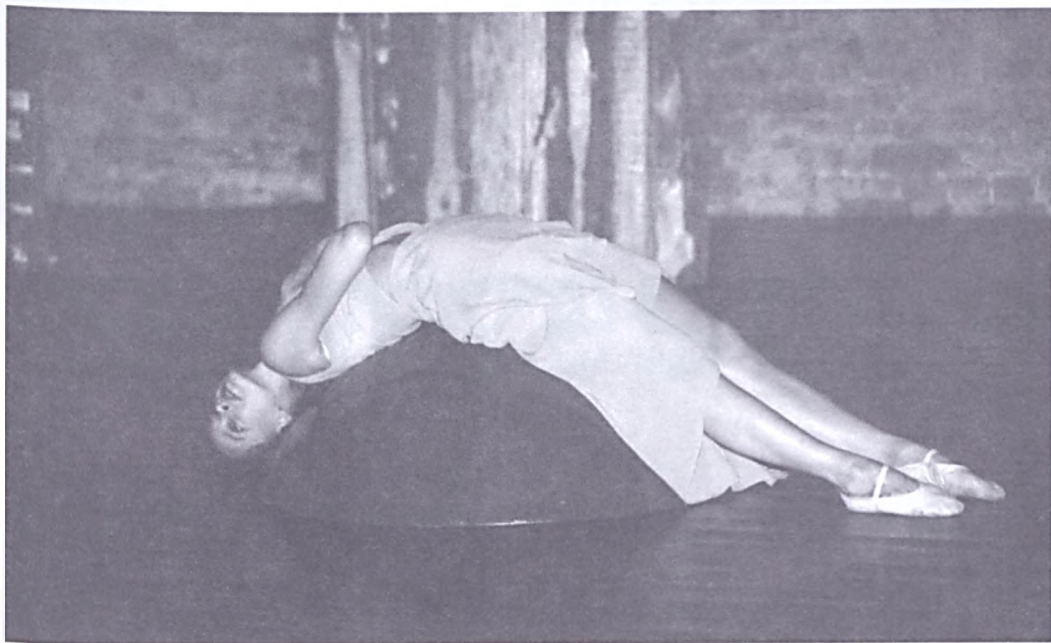
Az öt „fazon” (ugyanazok a művészek, akiket az előző darabban láttunk) egyenként lép be a típusának megfelelő entré-val, s már az első percekétől sejtethető: itt végig nevetni fogunk. Bizonyára teljesen véletlenül ugyan, de lassanként a *Csinibaba* című tavalyi sikerfilm kertvendéglőjének hangulata alakul ki a színpadon. Lehet korunk igénye, hogy kicsit nosztalgikusan meg-megidézze az innen már naivnak tűnő vidámságot, s az ahhoz kapcsolódó tipikus zenei slágervilágot?

A típusfigurák nevei is megjelöltetnek a szórólapon: „a Kishug”, „a Nővér”, „a Sármőr”, „a Hivatalnok” s „a Dívá”, holott a karakterek teljességgel felismerhetők az alkotó és az előadók jóvoltából. (Nem kívánnék ezen tovább lovagolni, ígérem, ez az utolsó ide vonatkozó megjegyzés: a nézőt nem kéne ennyire gyenge képességűnek nézni a szórólapszövegek elkészítésekor! Bocsánat, utolsó utáni megjegyzés: lényeges információk viszont hiányoznak a lapról, mint pl. azok nevei, akiknek a díszlet, a világítás és a jelmezterv köszönhető!)

Lovas Pál — hivatalnokként — végre valami teljesen más! Kapott ő már közvetlenül e mostani előtt is komikus szerepet (legyen az a *Carmina* szerzetese, vagy *Péntek Kata* nemrég bemutatott művének öregfiúja), itt azonban valami egész másról van szó. Arról, hogy most végre belülről mert ő, *Lovas* formát bontani, s nem a megszokott külsejével és mozdulataival eljátszani a komikus figurát. Ennek az újfajta építkezésnek ugyanúgy része a piros cipő és az okuláré, mint a másféle mozgás: az átlényegülés minden kellékét bevetette. Ezt a csinovnyik-figurát csak szeretni lehet, s szeretik is: a végén nem ő nyerte el a legbombább nő kegyeit? Utóbbi, a *Dívát* természetesen *Krausz Alíz* alakítja, itt e megjelenésében *Claudia Cardinale*-t idézve. Természetesen? Elgondolkoztató, hogy *Krausz Alíz*t máris beskatulyázták: ő az ügyeletes érzéki, bomba nő, egyetlen est két igen

Párkeresés: „Lencsés Károly is végre lazít; kiderül, a monumentális szoborfigura mögött élő, hús-vér ember van!”

Izzásban: „Krausz Alíz persze ki-kivillan a sablontengerből: tehetséges, hajlékony mozgású táncosnő.”

eltérő darabjában. Mindkét alkotó a szépségére épített, ha mégoly eltérő előjelekkel is. Milyen üdítő lett volna őt ugyanúgy valami kontra-karakterrel vizsgoltatni, ahogyan Lovas Pál válthatott szépfiúból valami egészen másba a második felvonásra!

Lencsés Károly is végre lazít; kiderül, a monumentális szoborfigura mögött élő, hús-vér ember van! Sármórje igen finoman, a részletekre is ügyelve kidolgozott figura: humorral, emberséggel, s kiváló rock-os mozgással. Remek! A két kótyagos lánytestvér: az ugra-bugra Kishug és az izgatottan feszengő Nővér is nagyszerű alakítások. Daczó Eszter és Czebe Tünde felszabadultan dobnak be mindent, amit csak lehet, e karakterek szélsőséges ábrázolásába, s őszinteségüknek köszönhetően úgy jók, ahogy vannak.

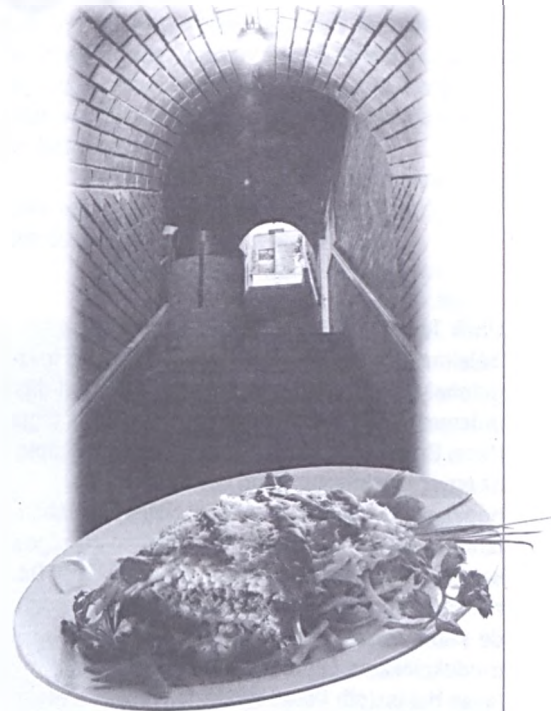
Áll a bál, párocskák alakulnak, szólók, kettősök, majd ismét szólók: a szerencse forgandó — s különösen, ha páratlan az érintettek létszáma... A darab felvállaltan banális alaphelyzetből és figurákból építkezik, s az egészet hangsúlyosan, de szeretettel teszi idézőjelbe. Azt, hogy mindezen tényleg nagyon jól szórakoztunk, a művészek teljesítményének köszönhető. Itt látszott igazán — ami nyilván persze az egész estre áll —, hogy e néhány ember lelkes, odaadó hozzáállása nélkül e nyári bemutató nem jöhetett volna létre.

S azt sejtjük, heroikus küzdelem lehetett az est lábra állítása a két koreográfusnak, s magának a Horvát Színháznak is a jelenlegi gazdasági adottságok mellett. Jó, hogy kiküzdötték, jó, hogy létrejött, s legyen még! Nemcsak azért, mert a pécsiek szeretik a táncot, hanem azért is, mert az ilyen, színházon kívüli műhelymunkák igen-igen sokban járulhatnak hozzá alkotók s előadók fejlődéséhez.

Izzásban: Daczó Eszter, Krausz Alíz és Czebe Tünde

A pince
mélyén,
az ízek
csúcsain!

CELLARIUM
étterem, söröző

Pécs, Hunyadi út 2.
Telefon: (72) 314-453

DESIGNERS
NOVEMBER 14. SZOMBAT
További információk a szórólapokon és a plakátokon.

külső,
és belsőépítészeti irodák,
bemutatótermek,
lakberendezési irodák,
boltok
bemutakozása

WEEK-END

LŐRINC KATALIN

Tere-ferre színház- sajtóról,

Uhrik Teodóra 1961-től 1989-ig tagja a Pécsi Balettnek, ma a Művészeti Szakközépiskola igazgatóhelyettese, a tánctagozat vezetője, Liszt-díjas, érdemes művész. Férje, Lovas Pál 1971 óta tagja a Pécsi Balett társulatának, mégpedig a mai napig az egyik legaktívabb. Nem lehet közömbös, hogyan látják ők ketten a Pécsi Balett, általában a táncos és színházi közélet, s a helyi és országos szaksajtó helyzetét. Az utóbbi években Uhrik Dóra nemcsak koreográfiai felkéréseknek tesz eleget, de színművészként is el lehetett csipni egyes produkciókban. Legutóbb a Bagossy László (alias Halásztóth Péter) rendezte Magyar Médeia főszerepében. Az Echo a maga idején írt a produkcióról.

— **Úgy hallom: bántott a Horvát Színház produkciójáról megjelent írás.**

U. D.: — Az bántott, hogy nem az előadásról, a Magyar Médeiaról szóló cikk, hanem csupán alkalmat kínált a megnyilvánulásra jótollú írójának. Nevemet meg sem említi, s ezt általánosságban érzem tiszteletlenségnek a művésszel szemben.

— **Más lapokban milyen írás jelent meg erről az előadásról?**

U. D.: — Molnár Gál Péter írt a Népszabadságban, mikor felvittük Pestre: agyondicsért. Itt helyben a Echo-n kívül nincs más lap, ahol ilyesmi megjelenne. Nincs szakírás. Bükkösi László még ír színházi kritikákat, de a mai Dunántúli Napló vezetése nem tartja fontosnak a kulturális hírek

taglalását. Ezek csak akkor érdekesek, ha valami szenzáció is van a dologban, pedig valaha esszék jelentek meg a Naplóban, például Tüskés Tibor tollából. Ma nincs lektúr; kétflekesek vannak, s napi-hírek.

L. P.: — Wallinger, Bükkösi, akiket érdekelt a színház élete, eredményei, valahogy kikerültek, s nem helyettesítődtek... A rendszerváltással kihalt a szakírás. Egy megyei jelentőségű lapnak meg kellene keresnie azokat az embereket, akik erre alkalmasak. Az előadásokról írni kell, ha jók azért, ha rosszak, azért. Az olvasó pedig elolvasná az Echo-ban is, a Dunántúli Naplóban is: hazugság, hogy nem érdekelné őket. Csak azt olvashatják, amit kapnak.

U. D.: — Az Echo-nak be kéne töltenie azt az űrt, ami itt keletkezett. Az nem elegendő önmagában, hogy jóeszű, jótollú fiatalok írjanak, akik azonban figyelmen kívül hagyják, vagy egy pöccintéssel elintézik azokat, akik mérhetetlen erőket áldoznak egy produkció létrehozataláért. A művész is igényli, hogy ürügyén ne csatázzanak csupán, s a színházakat hasonlíttassák össze, lásd: a Pécsi Nemzeti Színház, a német és a horvát színház összevetése.

— **Magad is kritikusan nyilatkoztál a Horvát Színház-beli szervezési hibákról...**

U. D.: — A Horvát Színház egy igen fontos küldetést, közművelődési feladatot lát el. Vidákovics Antal felvállalta, hogy faluról falura utaztassa a csapatot, s ez jól is működik. A helybeli színházszerű működéshez azonban hiányoznak a feltételek. A színházszervezés ugyanis mára teljesen újfajta feladattá vált. Gyakorlatilag saját magam szerveztem a közönséget a benti előadásokra.

— **Ha újra felkérnének, vállalnál szerepet ennek ellenére?**

U. D.: — Igen...

L. P.: — A Horvát Színházba azért bejönnek a nézők, holott itt nem könnyed szórakozás várja őket. A baj az, hogy nem kap publicitást.

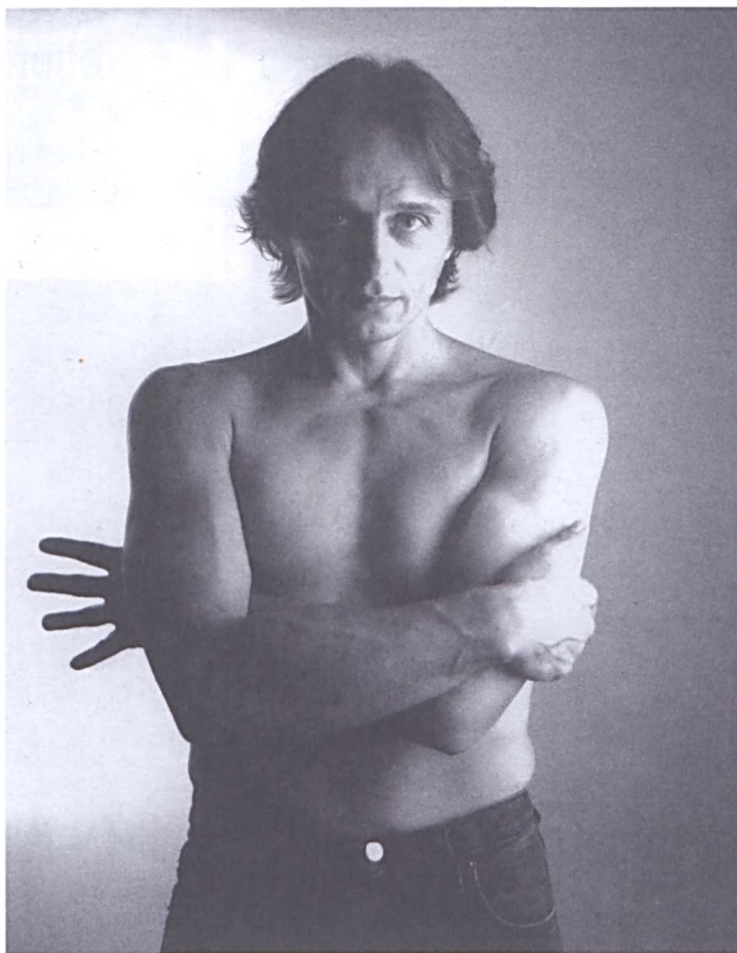
— **A helyi tv mennyire mozgatható meg?**

U. D.: — Semennyire. Egyszerűen nincs lehetőségük. Nincs pénzük.

L. P.: — Ugyanoda lyukadunk ki, mint az írott sajtóval: itt is csak a híradás megy. No és a könnyen emészthető adások. A kereskedelmi adóknál valaki bedob egy limonádé témát, s akkor betelefonálhat boldog-boldogtalan. McDonald's ez is, akár a közéletetében... Még talán a rádiónál jobb a helyzet.

— **Pali, saját generációból egyedül maradtál, de utánad is 30 év körüli a legidősebb. Hol maradt a kettő közti generáció?**

L. P.: — Hogy én miért maradtam, az

Beszélgetés Uhrik Dóra és Lovas Pál táncművészekkel

szervezésről, táncról...

egyszerűen azért van, mert szeretem, amit csinállok. Ezért dolgozom, ezért tartom magam. Hogy a többiek mikor és miért adták fel? Nem is tudom.

U. D.: — Akik innen elmentek, másutt sem valósultak meg jobban.

— **Ezek a mostani fiatalok miért maradtak mégis itt?**

U. D.: — A táncosok, ha csak egy kicsit is lehet, szeretnek együtt maradni, összetartani, s mint bárki más: letelepedni.

L. P.: Ma sincs több lépési lehetőség Magyarországon, mint régebben volt. Különösen, mióta kialakult, hogy a társulatoknak megvan a saját képzési bázisa: a Győri Balett a győri iskolából, a Pécsi Balett a pécsiből, az Opera a pesti főiskoláról veszi a táncosait.

— **Egy Czebe Tünde például akár az Operában is megállná a helyét.**

U. D.: — És akkor ott mit csinálna? Olyan az egyénisége, hogy itt boldogul. Egyébként valóban a társulat 70%-a itt végzett a szakközépiskolában. Legújabbban azonban már kevésbé vonzó számukra a Pécsi Balett.

— **Mi ennek az oka?**

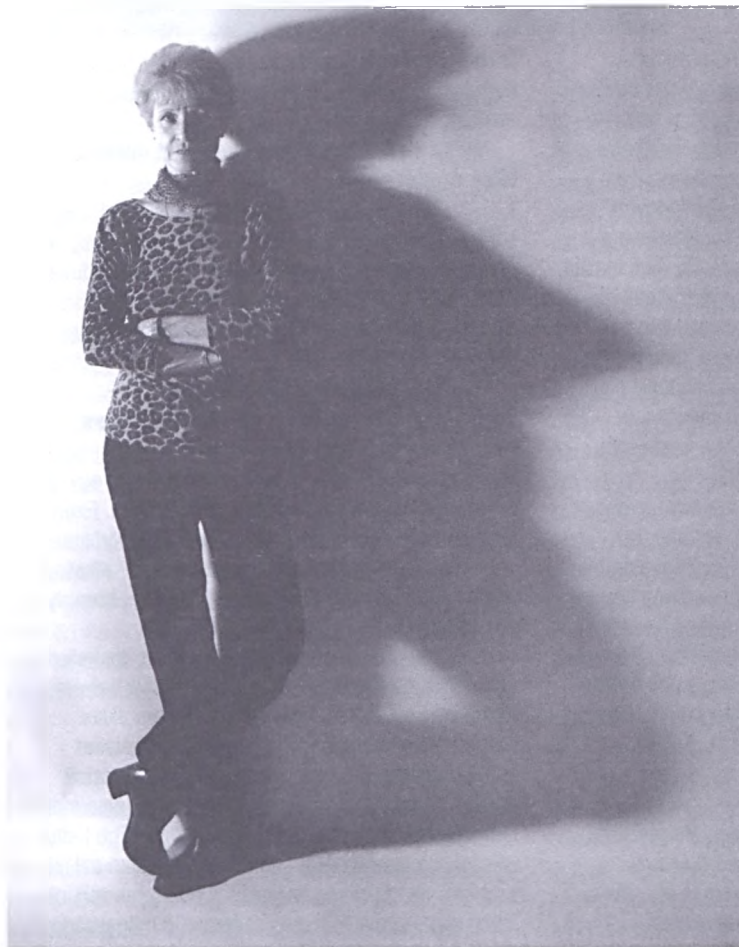
U. D.: Tóth Sándor idejében itt koreográfusok lehetőséget kaptak, hogy műhelymunkát végezzenek, igen sokan fordultak itt meg. Most is ez kellene. Kétféle társulatvezetés működik: az első esetében a vezető egy kemény alkotó, aki saját maga körül intenzív műhelyt hoz létre, ha viszont ez nincs, akkor nyitott műhelyt kell létrehozni.

— **Budapesti szakemberek gyakran hangoztatják: a Magyar Táncművészeti Főiskola képzési szintjét az ország egyetlen intézménye sem tudja utolérni.**

U. D.: — Amikor viszont Delbó Balázs innen egyenesen az Operába került, valaki azt mondta: tehetséges gyereket akár a gomba is taníthatja.

L. P.: A főiskolán a 9 év alatt elsősorban technikát tanítanak. Itt a szűkre szabott idő miatt az oktatás nem veszt el a részletekben. Színpadra kell alkalmassá tennünk ezeket a fiatalokat, az egyéniségük megkeresésével, s a végén azt kell megmutatni, amit a gyerek tud, nem azt, amit nem tud.

U. D.: Amikor a vizsgakoncerteket összeállítom (saját évfolyamot az igazgatási munkák mellett nem viszek), én műsorban gondolkodom, amelyben mindenki a helyén van. A gyerekek testére szabott, gyakran maguk által is készített koreográfiákra. Így keveredett vissza pl. Pécsre az itt végzett, majd Hollandiában tanult Papp Tímea. A négy évbe sűrített, iszonyatos tananyagmennyiséget pedig csak a rend-

kívül szorgalmas gyerek bírja. Azt viszont állítom, hogy tehetségben a meritési arány itt ugyanolyan, mint Pesten, ugyanannyi akad fenn a rostán. Mivel azonban nem tudjuk olyan részletezve megtanítani a mesterségre, a személyiségmutatóját próbáljuk megtalálni. Jólesett látni a tv-ben közvetített Tánc világnapi gálaműsort, s megállapítani: mindenütt van gyerekünk, az összes hazai hivatásos társulatban.

— **Történnék itt kísérletek a magasabb oktatási szint elérésére, például a főiskolásításra?**

U. D.: — Foglalkoztat a gondolat, hogy az oktatást 1 évvel meghosszabbítanám. A diploma egyébként a szerződéseknél nem számít. A társulatvezetők annyit fizetnek, amennyit tudnak.

L. P.: — A tánc az utóbbi időkben sok negatív propagandát kapott. Mindenfelől sírás hallatszik a helyzetről, a kilátásokról. Joggal persze, de így a szülők elriadnak, nem engedik a gyerekeket erre a pályára.

— **Függhet a társulat jövője a kor-mányváltástól?**

U. D.: — Szerintem nemigen. A kisebb balettegyüttesek alkalmi vezetőiktől függenek, az Opera meg a repertoárjától, a hagyományos elvárásoktól. Ma már politikamentes ez a dolog.

— **Nem gondoltatok még arra, hogy a színházon kívül létrehozzatok egy táncos csapatot?**

L. P.: — Ha csak a gyakorlati oldalát nézzük: iszonyú nehéz lenne fenntartani.

U. D.: — Még így, hébe-hóba összelökni valamit, amilyen az Anna udvar volt, az is csak azért sikerült, mert volt háttér: a Horvát Színház. Ezt pedig Vidákovics Antal személyes tánc iránti vonzódásának köszönhetjük. Magyarázat erre saját táncos múltja, mely még az Eck-i életművel is találkozott bizonyos pontokon. No és amit csinállok, annál többet én már nem tudnék vállalni.

L. P.: — Pontosan tudjuk, hogy mennyi a munka egy-egy produkció mögött. Egy prózai darabot előbb össze lehet ütni, mint a táncot!...

— **Apropó próza. Dóra, színházi rendezésre nem gondoltál?**

U. D.: — De igen.

Megfordult már a fejemben, de az exhibíció egyelőre még mindig jobban izgat. Pedig amikor leléptem a táncszínpadról, úgy gondoltam, azt majd a tanításban kiélem...

— **Pali, meddig leszel még színpadon?**

L. P.: — Nem tudom.

Ez nemcsak tőlem függ. Természetesen az dönt, meddig kapok feladatot. Jelen pillanatban nem tudom, mit táncolok jövőre.

— **Ha lehetne, megpályáznád a Pécsi Balett vezetését?**

L. P.: — Nem hiszem, hogy győzném. Olyasmikért kéne harcolnom, hogy pl. megkapják a táncosok a drága albérletükre a kiegészítést. Ide független társulat kéne, nem ez a táncárszerű működés. Az efféle változásokhoz pedig a szakma egészének kellene összefognia. Külön-külön igyekeznek ugyan a társulat- és

intézményvezetők, de együttesen még keveset. Mintha elindult volna valami: Fodor Antal működése például pozitív: ő a Táncművészek Szövetsége főtítkáráként mindent megtesz, hogy a tánc a maga teljes egészében előtérbe kerüljön. De például a május 12-i televíziós Mélyvíz adás, ahol ott ültek a szakma különböző képviselői, égető volt. Ez csak negatív képet adhatott. Bizony, számít az ilyen fórumon kialakított kép egy szakma társadalmi megítélésében, s közvetve kihat a kisebb pontok: társulatok, iskolák jövőjére is... ■

„Emelgetni a fejek tetejét és kivakarni a szövetek alól a ragyogást...”

Uhrik Dóra

— Igazi művészcsaládban élsz, férjed sikeres balett-táncos, lván fiad egyre népszerűbb fővárosi színész, középiskolás Anna lányod is írogat, már szerepelt közönség előtt... Hasonló családból származol?

— Semmifajta művészet nem zajlott a családban. Krisztinavárosi úrilányként teljesen civil az indíttatásom: édesanyám arra vágyott, hogy balerina legyen, s mivel neki nem sikerült, engem lökött erre a pályára. Ártatlanul, 8 évesen ilyen szándékom nem lehetett e döntésben. Apámmal nem éltünk együtt. Simán bekerültem a Balettintézetbe, megfelelték a vékony, nyúlánk, rugalmas alkatommal. De nem igazán szerettem azt a 9 évet, rettenetesen gyöttrődtem, nagyon gátlásos, visszahúzódó, kevés önbizalommal rendelkező gyerekként. Hamar magasra nőtem, s ez hátráltatta a pályámat, mert akkoriban mindenki olyan 150 centis volt, tehát nem a magas balerínák...

— Milyen emlékeket őrizöl a kezdésről, amikor idecsöppentél Budapestről?

— Boldogan szöktek, mert éreztem, hogy muszáj elszakadnom hazulról anyám autoriter teremtésze miatt. Nem úgy, mint a kolléganőim, akik zokogtak, mert az Operaházba szerettek volna kerülni. Végre elkezdődhetett az önálló életem — 17 évesen, 1960-ban szerződtem ide. A Pécsi Művészeti Gimnáziumba jártunk magántanulóként, s úgy érettségiztünk a következő évben a Balettintézetben, hogy itt már 3 premieren túl voltunk. A pályát itt, *Eck Imre* inkább színházaszerű társulatánál szerettem meg, pont ezt imádtam benne...

Csodálatos társaságra emlékszem, Margittai Ági rögtön felkarolt minket, de a főrendező (Léndvay Ferenc) és az igazgató (Katona Ferenc) is személyesen ápolnak bennünket, még az ebédeinket is megoldották... Megtanították a színház alapszabályait, hogy a folyosón lábujjhegyen kell menni, az első sorba nem szabad letelepedni. Ámulva ültünk a nézőtérben a prózai próbák, színházat én addig nem nagyon láttam, annyira az operaházi balettvilágba bezárva éltünk. Bámultam az operettpróbákat, néztük Takács Margitot, amikor odajött hozzám pisiszhez Léndvay, és megkérdezte, hogyan gondolom, mit látok... mindig egy mondatával továbbgondolkodásra készítve. Tudomásul vette, ha nekem valami nem tetszett. Megmondta, ha igazam volt, de azt is, ha nem. Fantasztikus volt bekerülni egy színház belső világába, egy színészklubba, a színházi életbe. Azért vagyok a leghálásabb, hogy egy ilyen háromtagozatos színházba kerülhettem.

— A Balettintézet után mit jelentett neked az itt folyó művészi munka?

— Ott az ABC, az írás, tehát az alapok megtanulása folyt. *Eck Imre* is a klasszikus technikát használta, csak valamiféle színészetet igényelt, amit úgy se tudtak volna 18 éves korunkig megtanítani, ahhoz már bizonyos emberi érettség kell. Ezt ő bontotta ki belőlünk. Tehát nem az intézeti nevelés hibája, hogy nem tudtuk, mert az érettség és igény hatására keveredik valahogy elő...

— A színházi leckék mellett mivel töltöték az időt?

— Magánélettel... férjhez menéssel... bulizással. Alig egy hetet töltöttünk itt *Bretus Marival*, már megismerkedtünk a jogász gólyabálon a „Kakaduvál”, *Albrecht Ferivel*. Frenetikusan buliztunk, 17-18 évesen állandóan bálókra jártunk — a hatvanas évek nagy kiszabadulása...

— Mindjárt férjhez is mentél?

— Persze, aztán gyorsan el is váltam.

Kerestem magam, úgy 24 éves koromra értem meg valamennyire. Otthon porcelán kalitkába zárt, egyke úrilányként nem tudtam az életet megismerni. Ezért foglalt el az, hogy kicsit megpróbáljak élni, körülnézni.

— A másságod, a „kimagasló” alkatod miatt kellett várnod 1964-ig az első igazi, komoly szerepedre?

— Revelációs emlék, amikor be kellett ugranom a megbetegedett Gombkötő Erzsi helyére *Petrovics Emil Passacaglia*-jába. *Eck Imre* akkor kezdett el bennem gondolkodni. Ő az embereket megkapargatta, és ahol válaszoltak rá, ott kutatott tovább. Nyilvánvaló, hogy én egy darabig néma maradtam, nem adtam vissza a kapargatást. Később tudtuk elkezdeni a labdajátékot, mert vele állandóan azt játszottunk, mindig ötven százalékos partnerek voltunk. Tehát attól kezdve léteztem számára, a magasságom dacára...

— Melyik szerepeid maradtak meg benned, hisz aztán sok sikert arattál, még külföldi kritikusok is kiemelték a másságod...

— Igen, ez a valamilyen másfajtaságom egyfajta groteszkhez és az expresszivitás felé vitt. Azokat a dolgokat szerettem, ahol a kifejezőképességem meg tudott nyilvánulni. S mindig furcsa állapotot jelentett, mert egyszerre éreztem, hogy tudnám, de nem tudom átlökni magam a saját palánkomon. Hihetetlen, amikor valaki gátlásos... nagy csata volt, amíg átkeveredtem oda, hogy megfeleljek magamnak is. Nem sorolnám a sok szép szerepem... a *Vivaldi* egy technikás etűd volt, a *Don Juan* már játékosabb, a *Szentivánéji mesterembereket* is kedveltem, meg az említett *Passacagliát*. Viszont nem szerettem hátul lenni kicsi szerepben, de kellett. Aztán kiderült, hogy furcsa módon sok minden, amit nagyon nem szerettem, nagyon jó volt és az, amit nagyon szerettem, eléggé pocsékul tudott működni.

— Mennyire számított az, hogyha valaki sokat sündörgött *Eck Imre* körül, hogy jó szerephez jusson?

— Nála egyáltalán nem ez számított, hanem

csak az, hogy izgatja-e a személyisége. Arra ki tudott találni szerepet, bármit... akár a takarítónőre is... Emlékszem, a *Maté Passió*ban oldalszereplő voltam, lent pedig hülyére táncolta magát mindenki, ömlött rólu a víz, majd betojtak. Én pedig fenn, a hatalmas emelvényen egy koturnusban fészülködtem és lebegtettem magam. *Bretus Mari* majd megőrült, hogy minden instrukciót nekem mond az *Imre*. Mert neki az oly fontos volt, hogy legfőkéül valaki egy tükörrel az egészet hogyan keretezi, vagy hogyan fordul ettől a fonákjára. Én ezt nem szerettem, inkább lent táncoltam volna, de mai fejjel úgy vélem, hogy halálosan kellett volna örülnöm az ilyen feladatoknak, mert ezek látszólag és izgalmasak voltak — *Imre* ebben volt óriási.

— Hatottak rád táncos vagy egyéb példaképek?

— Soha nem tudtam teljességgel fejet hajtani senkinek és semminek. Mindig kicsit ellenzék voltam és a *Lucifer* állandóan megjelent minden szempontból, *Imre* idejében is. Teljes behódolásra sosem voltam hajlandó, pedig akkor nekem is könnyebb lett volna. Ha teljesen át tudom adni magam, sosem lett volna magammal semmi problémám. Az az ember, aki a másikat tökéletesen elfogadja, nem gondolkodik azon: vajon jó az, amit csinálók? Tehát akkor a kétely nem jelenik meg. Tamáskodtam mindenben, de ez fejleszti a dolgokat, mindig vitatkoztam belülről...

— Miben látod a Pécsi Balett sikerének a titkát, hogy ilyen hírnévre tudott szert tenni, bejártatok az egész világot...

— 40 évig hihetetlen elzártágban éltünk Magyarországon, és a táncműfajok királynőjének számító klasszikus balett mellett más nem jöhetett szóba, semmilyen nyugati irányzat. Ott kint már rég megszülettek komoly metodikával az új tánctechnikák, mint pl. a *Graham*, vagy a *Béjart-é*. Sajnos még most is ennek nyögjük a hátrányait, ez behozhatatlan, nincsenek képzett pedagógusaink... Ezért hatott revelációként, amit táncoltunk. Pedig *Imre* nem ismerte a modern nyelveket, ő maga találta ki — a klasszikust kicsit eltorzítva, kicsit befelé forgatva, párhuzamosra rakva, nem volt annak igazi technikája. A tartalmi részt tartotta fontosnak, hogy emberekről szóló színházi drámák keretében történt a tánc.

— Ha összehasonlítod a Pécsi Balett három korszakát, milyen különbségeket látsz?

— A dolgok egy műhelyben 10 évig tudnak tüzet fogni. Ez külföldön is így működik, akár *Brook Színház*, akár *Strehler Színház*... 10 év után a *Béjart* is örökké ismétli magát, nála mindig az új táncosok jelentik a friss impulzusokat, óriási a vándorlás. A pécsi társulat egy őscsoporton, az egykori balettintézeti osztályon alapult. *Eck Imre* sajátos nyelvet talált ki és imádott koreografálni, nem jutott hely másnak, a világot akarta. Aztán jött a második generáció, olyan kirobbanó tehetségekkel, mint *Solymos Pali*, a *Körmendy*, *Kuli Feri*, *Paronay Magdi*... Utánuk mondta az *Imre*: elfáradtam, nem bírok többet kinevelni, kész vagyok. Így telt le a 15

év. Micsoda erőfeszítés kellett állandóan emelgetni a fejek tetejét és kivakarni a szövetek alól a ragyogást...

Tóth Sándor vezetni akart, balettigazgatóként szívesen hívott vendégkoreográfusokat, jött a Svéd Est és a többi, kezdtünk műhellyé alakulni. Populárisabb, közönségrátragatóbb darabokat hozott létre. Nála már szerepeltek a növendékeink is. Amikor *Herczog István* idekerült, vasfegyelemmel, nagyon erősen összefogalmazta technikailag a társulatot, igen jó külföldi táncosokat, színvonalas technicistákat hívott. De a növendékeinket is erősen felhúzta technikailag. Neoklasszikus stílusú, szimfonikus balettjeiben a technikai, formai elemek lényegesek... Tehetséges, nagyon érzékeny, muzikális ember, inkább művészlelek, mint menedzser...

— **A tánc mellett tudatosan készültél a szükségszerű váltásra?**

— Én mindig! Régész akartam lenni, az orvosegyetemhez is vonzódtam, de anyukám mondta, hogy táncolni kell, mert abból fogunk megélni... Bár örökké arra gondoltam, hogy egyáltalán nem fix, hogy táncolni fogok. Azt biztosra vettem, hogy tanítani soha nem fogok, és igazán a színésszettel sem foglalkoztam. Minden más érdekelt, a manuális dolgok — a kezem ügyes volt —, a képzőművészet is. Mindig másra készültem — nem tudatosan —, mert nem hittem, hogy ezen a pályán annyira tudok jutni, hogy nekem az elég legyen. Mindenre nyitott és meglehetősen olvasós voltam öt éves koromtól, mivel nem engedtek el a játszótérre, faltam a könyveket, úgy képeleztem folyton.

— **Mégis tanítani kezdte...**

— Elérkezett az idő, amikor az ember úgy gondolja, hogy amiye van — kincse —, azzal nem tud mit csinálni. Hogy ne dobáljuk ki az ablakon, tovább kell adogatni. Bár őrijítően pokoli, kilúgozó időszakot éltem át, egyszerre az Iván, a másik gyerek, a tanítás meg a színház... Most jó igazán tanítani, már sok mindent tudok a színházról, előadó-művészetéről, pedagógiából. Amikor már az én problémás gyerekeim is felnőttek, akiről azt hittem, hogy gondtalan és tiszta kitűnő tanuló lesz... De meg kellett tanulnom, hogy az értékes gyerek is lehet nagyon rossz tanuló, kellemetlen, deviáns, sőt, azokkal kell különösen személyre szabottan foglalkozni. De jó lenne ezzel a tudással, élettapasztalattal korábban rendelkezni...

— **Mikor döntöttél úgy, hogy eljött az idő, ez az utolsó táncos szereped?**

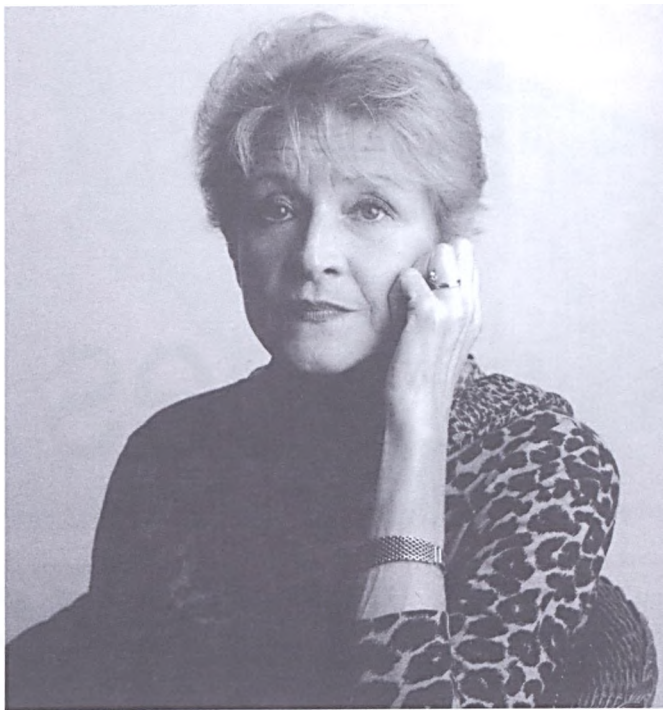
— Sosem felejttem el: Szegevári Kati lejött hozzám egy riportra, felvették, és valahogy belenéztem a tükörbe, ott mentünk, olyan diagonál lépéssel... Azt láttam, hogy itt vagyok én — akkor a nyugdíjra jogosító 25 év után szerződtem vissza —, és körülöttem csak a 18-20 éves tanítványaim! Úgy éreztem, hogy ez teljesen lehetetlen helyzet, most már aztán el kell söpörni, és gyorsan összepakoltam magam. Utolsó szerepem a Popper Péter forgatókönyvére készült *Kék Balett*, amit még győztem is, de utána beteg lett az Imre. Mivel az első generációs társaságból már csak én maradtam, aki értette, hogy mit gondol, erősen kötődünk egymáshoz. Tulajdonképpen ő befejezte a dolgát és már nem volt mire maradjon egy kivénhedt táncosnő, abszolút felesleges lettem volna. Még egy évig húztam, egy musical meg valamire, de az már olyan kellemetlen volt. Akkor napi másfél órát tanítottam, mindössze ennyi dolgom akadt, elég pocskék időszakot éltem át.

— **Mikor kerültél a Művészetibe?**

— Már régebben, de aztán Imre betegsége miatt a felesége, Végvári Zsuzsa lemondott az iskola vezetéséről, hogy otthon ápolhassa a férjét, nem lehetett elmozdulni mellőle. Tulajdonképpen akkor oldódott meg az életem, hogy a Tánctagozat vezetője lettem.

— **Mi változott az idők folyamán a képzésben a vezetésed alatt?**

— Az iskola megalakulásakor a vidéki zenés színházak tánckar-igényeit elégítettük ki. De aztán elkezdett a Pécsi Balett utánpótlásává is válni, és egy-

egy gyerek bekerülhetett táncművészi helyekre. Ekkor nagyon megszorítottuk, keménnyé tettük az oktatást, mert mindig is kevésnek tartottam a négy évet. Ezért erőszakosan elkezdtünk mindannyian több tudást passzírozni a gyerekekbe. Komoly eredményeket értünk el, elég jó helyekre kerülnek a növendékeink.

— **A moderntánc oktatást is bevezetted...**

— Igen, ez a mániám, de tanárihiánnyal küszködünk, szöknek a Hollandiában végző gyerekeink: ahogy Papp Timi, a következő évben is jött volna egy kislány. Négy évig kint nappal in elsajátította a modern ismereteket, hozzá még egy kis táncos gyakorlat... Vele — állandó, profi tanárral — már főiskolát szeretünk volna indítani. Mindent rá építettünk, majd sírva-zokogva közölte, hogy még táncolni szeretne. És igaza volt, gyakorlat nélkül mit sem ér a tudás, azzal, hogy elvégzünk egy főiskolát... Középszintre nem tudunk vendégtanárt szerződtetni Budapestről, mert anyagilag nem éri meg nekik. Most kurzusokkal oldjuk meg az ilyen képzést. De nagyon szeretném ezt a modern oktatás megoldani, egyetemi szinten, a művészeti karal.

— **Koreografálás?**

— Semmilyen indítást nem érzek önálló koreográfiára, nem látom szükségét, hogy abban mondjam el a magamét. De most is megy Pesten három darabom — már öt éve —, meg Debrecenben... sok helyre járok. Ezek főleg színházi, ún. alkalmazott koreográfiák. Ronda, kemény meló, táncolni nem tudó, falábú színészeket betanítani. De szeretem őket és a rendezőt segíteni — *kitalálni, hogy lehet két prózai jelenet közé hidat verni*. Szegevári Menyhérttel szívesen és sokat dolgoztam, jól megértettük egymást. Most éppen Zalaegerszegre járok át — 8-10 héten keresztül buszozgatók oda-vissza. Tavaly a *Dzsungel könyve*, most a *My Fair Lady* készül Kulkával, Szinétár Dórával. Fantasztikus a csapat — fiatal stúdiósok — életemben ilyen jól nem éreztem magam munkával. Pedig minden produkció új feladat elé állítja az embert, ezt nem lehet kitanulni. Folyton idegen emberekkel találkozok, nem lehet előre felkészülni, mert nem ismerem, hogy mit tudnak... ott kell lábra szabni. Táncosoknak musicalt betanítani, az egészen más, mint színészeknek. Annyi időt nem tudok velük tölteni, hogy ezek a képzetlen lábú emberek fölé menjenek maguknak. A zenét, a darab szerkezetét fontos ismerni, és *olyan embertáncokat kell kitalálni, hogy az sikeres legyen...*

— **Könnyen elfogadnak, vagy nehéz munka rávenni őket?**

— Mint az állat, olyan szigorúnak kell lenni! A munkában teljesen ostoros-korbácsosnak, majd este le kell ülni velük a klubban, beszélgetni éjjel kettőig...

Fogalmuk sincs a komoly testi munkáról, és ezért nagyon félnek megerőltetni magukat. Kegyetlennek kell lenni, gyorsan kell dolgozni, és ha kell, humorral megfogni a társaságot... kell tudni röhögni, kell tudni hajtani... Kemény, férfias munka, ha egy kicsit kiengedek, az egész kicsúszik...

— **Honnan a színészi ambícióid, hogy manapság is láthatunk darabokban?**

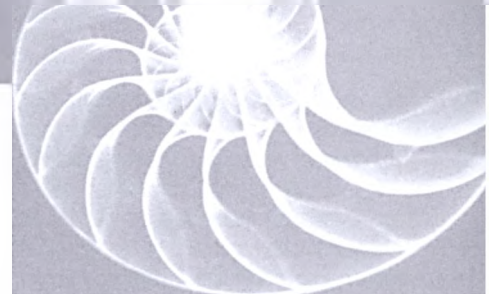
— Úgy gondoltam, hogy biztos azért indult ilyen jól a fiam pályája, mert én befejeztem, és ez igazságtalan. Hogy én ott fejeztem be, ahol egy színész elkezd érni, hogy egy táncosnak ott kell abbahagyni, ahol egy színész kicsiszolódik valamivé. S ez a sors igazsága, hogy van egy gyerekeim, aki azt — ami nekem nem folytatódott — tovább viszi. Tavaly aztán eszembe jutott, *hogy a fene egye meg, úgy színpadra mennék...* Méghozzá pont egy prózai darabban az Iván nézve. És mit ad Isten, nem csak az átkok fogannak meg, hanem a kívánságok is — vigyázni kell! Egy hónap múlva jött a telefon, a *Médeia* felkérés...

— **A táncművészeti pálya teljes embert kíván meg, emellett a nő... a magánélet hogyan fért meg?**

— A tánc valóban egész embert kíván. Az pokoli, amíg a táncos táncossá nevelődik — közben általában nem foglalkozik semmi mással, mert tényleg *a zsigereket is főleszi*. Nincs kedve és ereje semmire, csak visszasedni az energiát, nem igazán lehet készülni másra. Ezért tragikus, amikor bizonyos táncos életek alkoholizmusba fajulnak. Nőként rengeteg bizonytalanságot éltem át, most barátokoztam meg saját magammal, amikor már nem lehet rajta változtatni. Sokat gyötörödtem mindenfélémrel, azt viszont biztosan tudtam, hogy nem vagyok buta, az meg annyira nem kellett... Az a nagy szerencsém, hogy a házasságaim művészházasságok...

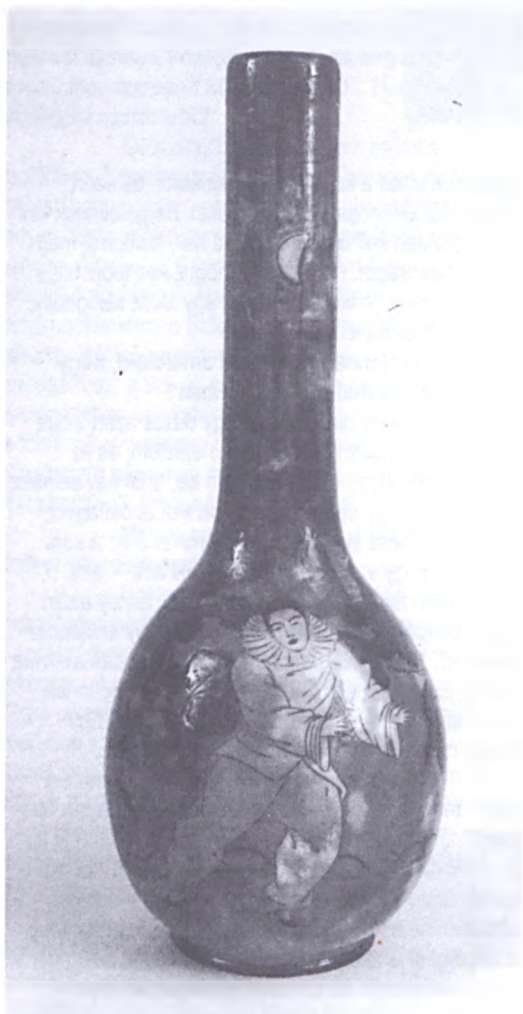
— **Hány is volt?**

— Ezt tilos megmondani... (nevet), negyedik házasságomban élek. Mivel művészekkel kötöttem, mindig megértést találtam. Ennek a hátulütője a 25 éves házasságunk, éjjel-nappal együtt, ez is egy örület... reggeltől estig mindig a Palival, 26. éve. De egy civil férj már rég fenébe rúgott volna. Amellett azt hiszem, példás háziasszony vagyok, nézz körül! Rend van, mindig istenien főzök — erre adok, és két gyereket felneveltünk. ■

Kis Képes Krónika

Váza, Pierrot figurával, 1911
Forma- és dekorterv, festés: M. Zs. L.
Korongolt fehérccserép, magastüzű zománc festés-
sel, transzparens eozinmázzal

Június 26 – szeptember 6.
Múzeum Galéria
Mattyasovszky Zsolnay László
életműkiállítása

Szép képek

„Mattyasovszky-Zsolnay László életképe tiszta és világos. Távol áll attól a típustól, amelyet bohémnek neveznek s attól is, amelyet — a másik véglet — nyárspolgárnak mondanak. Olyanfajta volt, amilyenre társalgási nyelven azt mondják, hogy úri. Halkszavú, kevés gesztusú, meggondolt és komoly ember. Sokoldalú műveltsége messze föléje emelkedett a legjobb átlagnak... Ízlése a legválasztékosabbak közé tartozott: került minden útszélit, közömböst, került a zajos életet. Mindez lecsapódik művészetében is. Ez is választékos, finoman harmonikus, halkszavú.”¹

Lyka Károly — a kortárs — e szavakkal idézi elénk a festőt és életművét, amelyél a mai szemlélő árnyaltabb megállapításokat tehet ugyan, pontosabban aligha. Az azóta eltelt idő se nagyon változtat a kijelentés tartalmán: a mai látogató éppen avval a retorikával nyugtázza a képeket, mint az 1936-os emlékkiállítás nyomán megjelent, nagy számú napi kritika.² Nagy kultúrával, választékos ízléssel és biztos technikával megfestett művek előtt állunk. A néző mindig örül, ha van felfedeznivalója, ha rátalál valamire, aminek értékéről meggyőződhet. Ilyen Mattyasovszky Zsolnay László megrendezett kiállítása is, amely — a teljesség igénye nélkül — az életmű legfontosabb darabjait mutatja be a pécsi Múzeum Galériában.

A kiállításrendezési koncepció is valószínűleg az életmű rejtett koherenciájára épít, amikor eltekint a képek időrendbe sorolásától. Első pillantásra a legfeltűnőbb az, hogy nem kapaszkodhatunk meg az életműkiállításoknál annyira kézenfekvő kronologikus menetben, nem lokalizálhatók egykönnyen a fejlődés stációi, mert a „kvalitás-állandó” a korai és késői képeket olyannyira egy horizonton tartja. Ez nem azt jelenti persze, hogy nincs változás, mozgás, ami a képek közötti teret átjárhatóvá tenné, hanem, hogy mindez egy olyan „testetlen háttér” előtt jelenik meg, amelyet veleszületett művészi ösztöne, a család, neveltetés, mesterek, városok, utazások formáltak. Lássuk a történetet.

Mattyasovszky Zsolnay László, Zsolnay Vilmos unokája és Mattyasovszky Zsolnay Teréz fia, olyan családba született, ahol szinte mindenki tervezőként vagy szervezőként a gyár kötelékében dolgozott. Pártolták a család kisgyermekének inspirációit, az egyéni kezdeményezéseket, agyagozhatott, formálhattott, festhetett, tervezhetett, aki csak akart. A család, a ház és a gyár — mint egy ideológiamentes és természetes övezet — egy bontakozó művészi pálya megfelelő kerete lehetett. Lyka Károly egyszer lelátogatott Pécsre, a Zsolnay-házba és az itt tapasztalt „mikroklíma” őt is elvarázsolta „(a pécsi Zsolnay-ház) ...környező parkjával külön kis világ és szinte nemzeti ereklje... kis múzeum is látható ott, amelyben szemenszedett régi agyagműveken kívül ott vannak az öreg Zsolnay kis remekei, amelyekre rácsorgatta a drágakövek sokszínű tűzét, tropikus egék tömör kékjét, nemes fémek zománcát... testvériséget láttam a múzeum szépségei és a csatlakozó kertnek virágpompája közt. A családi ház csupa kép, hiszen itt mindenki festett...”³

Érettségi vizsgája után Mattyasovszky is festett tovább, először Münchenben, majd Párizsban. A tanulóévek, az elsajátítható és elsajátítandó festészeti stúdiók színhelye München volt, mint annyi más magyar festőnek is öelötte. A mintarajziskolában és az Akadémián a mesterséget tanulja, hogyan kell rajzolni, festeni, mintázni — ennél nem is akar többet. Elméleti vitáit jórészt édesanyjával levelezve folytatja, többek között arról, miféle problémákat kellene egy műalkotásnak megoldania. Anya és fia közti polémia részint generációs, részint szemléleti, például, miért nem szép a fájdalmas és kétségbeesett Mária Magdolna László tanárának munkáján, vagy miért nem elég művészi László természettanulmányai. Mattyasovszky számára egyszerű a válasz: mert nem ez a kérdés, amire megfogalmazható válasz kell, hogy legyen, minden egyes képen: „Ugyanabban a műben csak egy problémát lehet megoldani, mert különböző problémák gyakran egyenesen kizárják egymást.”⁴ A problémamegoldás azonban még technikát jelent, a dolgokat úgy láttatni, ahogy vannak, természetűen. Ettől a maximától érett festő korában sem távolodik el, csak a természetábrázolás tűnik át a tisztán festői problémák világába (Cézanne-i dilemma).

München az alakulás városa is, sokféle hatás éri, ízlésvilágában még jól megfér egymással Velazquez, Beardsley, Stuck és Leo Putz. A müncheni évek azonban jó alapot jelentettek, az itt elsajátított egyszerűbb, simább, felületi technika jól ellenpontoszza a Mattyasovszky természete szerinti ideges, dinamikus vibrálást. Az új irányt, a lehetséges igazodást az 1907-ben, a Heinemann Galériában bemutatott Manet és Monet kiállítás mutatja meg. A *Fiú szabadban* (1907) lendületes felülethatásában emlékezetünkbe idézheti Monet festészetét, de a merengő arcon elidőző ecsetvonások mégsem az impresszionizmus pillanat-érzetét rögzítik. A müncheni sötétebb alapozású, statikusabb képek oldódni kezdenek, feltétlenül hatással volt rá az impresszionizmus szemlélete, intimitása és Manet iránti sokirányú, tematikus érdeklődése. 1912-15 között Párizsban találjuk. Átengedi magát a város varázsának, a Louvre-ba jár a nagy mesterek, Cézanne, Manet, Renoire képei áhítatos tanulmányozására és látja Gyagilev balettjét is, Nizsinszkijel. 1913-ban megfesti a Pigney-i táj tengerparttal című képét, amelynél maradéktalanul felismerni a Cézanne-i természetfelfogás és a Van Gogh-i ecsetkezelés autonóm használatát. Ugyanabban az évben látja a Salon d'Independents-

ben a kubisták és futuristák kiállítását, s hogy műveiket elutasítólag fogadta, egyáltalán nem meglepő. A kubizmus világnézeti és művészi problematikája, analitikus képfelbontása, a széttört kép részizgagsága idegen gondolkodási struktúra volt a 19. századi normatív esztétikán nevelkedett Mattyasovszky számára. Képtelmezőik túlságosan spekulatívnak tűntek, s némi joggal emlékeztethették a száraz akadémiai stúdióakra. Mattyasovszky festett tovább tehetsége és meggyőződése szerint, és ha a 30-as években készült képei láttán azt gondoljuk, hogy megkésett, csak amilyen lehetséges, hogy az avantgard szele közben Magyarországot is átjárta.

Visszakanyarodva a párizsi évekhez, ekkor festi legjobb portréit, a *Horgoló nőt* (1913), a *Kettesben* (1913), vagy a *Kettős gyermekképmást* (1913). A nagy, „zamatos” foltokban megfogalmazott formát sok kisebb folttal árnyalja, szálkás ecsettel részletezi, amit a rajz/kontúr konstruktív szerepével ellensúlyoz. Általában nem a karakter megragadására törekszik, noha mindegyik modellje egyénített. Alakjai minimális aktivitást mutatnak, merengenek vagy olvasnak tört-pasztelles, „püder” színektől átítatva, mintha lágy függönyön át látnánk őket, különös, lírai diszponáltságban. Mindvégig a figura a fontos, a 30-as években festett alakos kompozíciói mögül szinte eltűnik a háttér.

Rajzhasználatát alapvetően konstruktív, összegző, a környezet ornamentális alakításában néha engedményt tesz a dekorativitásnak, pl. a *Kettős gyermekportré* foteljának textilmintázatát rajzos kedvvel festi meg. Virtuóz technikáját leginkább csendéletfestményein érvényesítheti. A tárgyak elrendezése, a különböző textúrák egyedi jellegének visszadása megintcsak briliáns technikájának próbája.

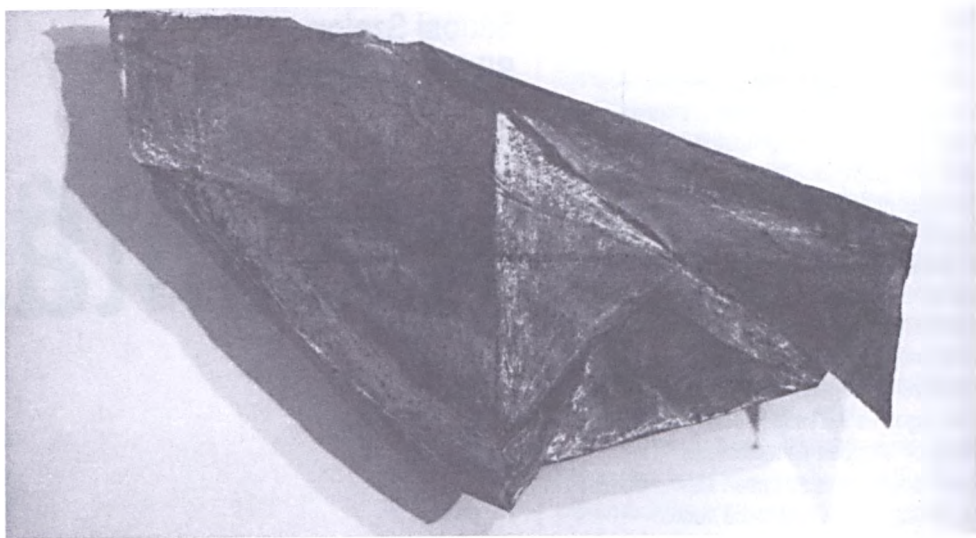
Mattyasovszky a gyorsan festők közé tartozott.⁵ Festési irama képes volt gondolatai ütemét követni, s azokat maradéktalanul lefedni, mármár a kalligrafikus automatizmus határát súrolva (pl. *Halak*, 1921.)

A kiállításon csak egyetlen figurális akvarellfestmény volt látható — *Pihenő lány* —, példázva, hogy ebben a technikában is jártas. A festéket bő, vizes alapra viszi fel, ettől a már ismert széles foltokhoz hasonló formák terjednek szét a papíron, melyeket néha rajzzal is kiegészített. Hangulati hatása is hasonló nagyobb festményeihez.

Szólni kell végül Mattyasovszky Zsolnay gyári aktivitásáról, amire a kiállítás katalóguselőszavában Kovács Orsolya — a rendező — részletesen is kitér. Most csak az 1911-es keltezésű *Gömbváza hármast női aktfigurával*-t emelném ki. Sajátosan ütközteti a szecessziós mustra-világot (Klimt világa is ez) és a reneszánsz-ízű rajzosságot. A lüszterfényű, térdeplő nőalakok hordozzák a váza történetét, az arkádikus idillt, Arkádia nélkül. A támogatók jóvoltából a modern művészettörténeti muzeológia ezúttal megmutathatta, hogy mire lenne képes Pécsset, ha alkalmat kapna a cselekvésre.

- 1 Lyka Károly: Egy festő hagyatéka. Új Idők, 1936/17. 613.
- 2 Mattyasovszky Zsolnay László halálával, majd a halála után megrendezett emlékkiállítás kapcsolatban tucatnyi felfedező, dicsérő cikk jelent meg a Népszava, Pesti Hírlap, Est, Budapesti Szemle stb. hasábjain, az értékelésbe diszsonáns hangként keveredik a Mattyasovszky „rejtélyes” halála körüli hírvetés.
- 3 Lyka uo.
- 4 Petrovics Elek: Mattyasovszky Zsolnay László (monográfia). Korvin ny., Bp., 1936. 10.
- 5 Csányi Dénes: Mattyasovszky Zsolnay László. Szépművészet, 1942/2. 25. M. Zs. L. festési módszeréről ír részletesen.

Aknaí Katalin

Tolnay Imre: „Leletek”

Szeptember 2 – 19. Közelítés Egyesület Galériája Tolnay Imre kiállítása

A pontatlan végtelennel, a sivataggal szemben magasodik Hatsepszut királyné síremléke, két, más-más szögben egymásra tett, megtört élű piramis. Sivatag és az emberi mű. Kétféle minőségű múlhatatlanság egymást feltételezve. A megfoghatatlanul alakuló, örökösen formát változtató önazonosság és a végső igazság akár révületeken keresztül is felködlő törvényszerűségei, a piramis, amit a természetből elvont törvények alkottak meg. Persze felidézhetők volna Karcsa románkori architektúrájának félhomályát, az ókeresztény katakombákat, a veszprémvölgyi apácák hímsését, Szent István koronázási palástját. A természet része mindez, csak az ember történelemként éli át, és a létrejött műalkotás, amiben mindezek együttes átélése formát kap, különös függetlenséggel tesz mindezekről állításokat. Valami ilyen, érzéken magától értetődő, intellektuálisan összetett jelrendszer Tolnay Imre kiállítása. Hajtogatott, nyers, kemény, színezett, formázott vásznak a térbe lógatva. Valódi törések és jelzett hajtogatások. Laza és szigorú rendezettségű textil objektvek, melyeknek bonyolult előtörténeteket sejtető „átváltozásai” után a kiállítás viszonylag befejezett, ugyanakkor a továbbalakulás lehetőségét nyilvánvalóan fenntartó tárgyakhoz vonzza látogatóját. Bonyolult rendszerezési eljárás volna mind a régészeti-történeti analógiákat mint a művészettörténeti rendszerben igénybe vehető előképeket számba venni, és nem is takarítható meg a művelet. A kritikus érvelésében az előbbi hosszabb és örömtelenebb, a boldog kiállításlátogató elméjében az utóbbi dönt a művek értékéről.

De nem osztályozási kérdés mégsem Tolnay Imre kiállítása. Nem döntések, hanem önfelelt elfogadások övezete a tárlat. Mert a metafizikai szándék olyan energiával, olyan méltóságteljesen mutatkozik meg, hogy a megelőző, nagy tudatosságú értékelési elvek feleslegesen „hozott anyaggá” silányulnak. A hangulat sző hálót a látogató köré: nincs helye itt klasszifikációnak. Olyannyira egyről szól a kiállítás, hogy rögzíteni mi sem könnyebb. Nem kevesebbről, mint az időről, a használatban elhasználandó dolgokról és az alkotóról. Szürkésbarna könyvtárak mélybarnára pácolódott, kilométeres polcain állnak a szürkésbarna és aranyozott gerincű opusok e hármastételről. Tolnay Imre nem a perifériáról indul tehát. De azt sem mondhatjuk, hogy képtelenül nehéz feladatát magányosan kellene megoldania. A talpazatnak tekintett élménykörben (idő, dolgok, alkotó) — jelentőségének megfelelően — ma is művésznemzedékek tesznek fel kérdéseket. Ezért nem tűnik Tolnay Imre formázott vásznainak, a „Leletek” ciklus 1998 nyarán készült

darabjainak hangja sohasem hallott hangnak, a jelzett irányba fordulva kérdezzünk valamennyien: mivé tesz bennünket, mivé teszi teremtett tárgyainkat az idő? Tolnay verziója egyszerre elfogadó-beletörődő és egyszerre alkotó-aktív. Az elmúlás (korrózió), a véletlenek formateremtő kapacitása éppúgy jelképes jelentőségű összetevője munkáinak, mint az ezekkel a jelentésekkel való rajzos, festői párbeszéd. A belefestés és ráfestés. A deformált formálása. A nyereség finomítása. Munkáiban távol képes maradni a mesétől, a fogalmaktól, minden üzenetét a magára hagyott és magukban való, de maga teremtette tárgyakra bízva, ekként a klasszikus modernizmus útját is ismerőként járja be. Ezt a szándékát látszik erősíteni a kiállítás rendezése: egymáshoz közel álló, majdhogyanem egymásból származó „mutánsok” kizárólagos láncolata a falon. Hogy magukban is teljes értékű, komplex jelentésűek a „vásznak”, jelzik a kisebb falszakaszokra lógatott munkák. A kiállítás nyújtotta lehetőségek némiképpen korlátozták a „vásznak” eleve térbeli helyzetének kifejtését, de a belépő melletti főfalon bemutatott dokumentáció — fotósorozat színes fénymásolat nagytáblán — a hagyományos „falrafélt” körülményei között is hatásos volt. Belső terek, tárgyak, intím környezet titkos és mégis meglesett részletei az élesen beeső fényben. Fénypiramisok élei, kereszteződései. Az ember teremtette dolgok eltűnése a természet energianyalábjában. Az eltűnés láthatóvá tétele.

A.T.

Szeptember 17 – október 14. Pécsi Horvát Színház Csopor(t)-Horda Galériája Tóth István rajzainak kiállítása

Képzület-pecsétek

A Pécsi Horvát Színház tetőtéri galériájában mindeddig nem egy, a szakma professzionistáit is leiskolázó kiállítást rendeztek. A romantikus belső térben vannak művek, melyeknek hatása megsokszorozódik és természetesen vannak olyanok is, amik nem itt élnek igazán. A Művészeti Szakközépiskola tanára, Tóth István a Műhely Galéria, Pécsi Kisgaléria és tavalyi Nevelők Házában rendezett bemutató után ezúttal a stilizáltan avitt, sötét faszervezetek közé nagyméretű, nagyjából azonos ceruza- és tusrajzokat hozott.

Bár a kiállítás katalógusába tördelt írások (Nicolas Saunders, Fekete Vali) és Bükkösi László bevezető szövege is bizonyos korszerűség-szükségletekkel bajlódó, öko-félelmeket megfilozofáló grafikusművészt rajzoltak körül, Tóth István megmutatott munkái sokkal jobban megtartanak a művészet feladatválasztásának műhelyszerűbb, szakmai igényeket megfogalmazó fertályán, semmint a globális katasztrófa „public relation”-jének körében. Nem mintha nem esne kísértésbe. Formaválasztásának, figurativitásának, most bevetett grafikai technikájának, valamint emblematikus előadásmódjának megkerülhetetlen veszélyei kétségeken kívüliek. Leselkednek rá a mai igen jogos és szükséges környezetvédő propagandaanyagok képében és a felidézés készségében éppúgy, mint az éppen napirenden lévő — tehát fogalmilag könnyen birtokba vehető — jelkészlet állításainak közhelyeiben. A befogadás és elsajátítás különös könnyűsége — a kiállításlátogatásban azonnal igazolható eredmény — is mutatja, hogy mennyire közelébe került a védjegy-, logopoétikának. És a képekről lehámozható mese mindig elfedi kissé a vizuális szerkezet, kolorit, faktúra önértékű minőségeit. Ami természetesen nem róható fel, csak annyiban, amennyiben bizonyos megfontolásainak az erélye, jelválasztásának komolysága és művészi megoldásai egy belefeledkezőbb, megoldásokat lassan érlelő művészről is beszélnek. Aki arányossági és lépték-problémákkal odaadódobban küszködik, felületeket nagy érzékenységgel munkál meg, tisztaságvágyát és a formai elvonatkoztatás felé haladtában lendületét nem töri meg magyarázkodásnak tetsző mesékkel. Madzaggal, ha úgy tetszik, mellyel „MT kedvenc teknősbékáját sétáltatja.” Ha megtöri, akkor reklámgrafikusi talentumát kell elismernünk — és ez sem kevés. Ha nem vegyítené verbális eszközökkel is pótolható programokkal azt, amit tiszta vizuális kifejezésnek is számhatna, kivételes szépségű és monumentális művekhez jutna. A „mi a sok és mi a kevés” problémája ez, kinek-kinek más a kérdéses mennyiség és ki-ki más-más megnyugtató viszonylatot javasolhat. A súlypont, a nehézkedés, a belső proporciók rendje szinte matematizálható, bizonytalanságai e helyt azonnal érzékelhetők.

De mert a grafikai megjelenítés dinamikája, a forma magávalragadó tisztasága jobban izgatják mint a „világkultúra” emblemarétegeinek teljesértékű traktája, nyelvezetének személyessége sokkal inkább a vizuális költőé, mint az elbeszélőé. Szignója önálló és komplikált, grafikai értékű jel. Majdnem minden lapján zavaróan erőteljes hatású közbevetés. Megnyerőbb volna dombornyomású pecsétként, vagy éppen egyszerű aláírásként látni azt, valahol a voltaképpeni alkotáson kívül.

Valamit a kiállítás kísérő kiadványról. Sokkal használhatóbb lenne a kétlapos kis leporello, ha az igényes grafikai megjelenítés rovására is akár, de a kiállított művek listáját és adatait közölnék. Valódi forrásértéket biztosítanának így nekik. Tóth István mostani kiállítása megérdemelte volna a lapok jelenlétének, ittletének felejtést lassító, nyomtatott rögzítését.

Aknai Tamás

Siklósi Szalon Siklósi Várgaléria

BALOGH ROBERT

Kiállítás a Vak- a Siklósi

Angyal Mária (művészettörténész): — 1992-ben létrejött egy kiállítás, Kovács Ferenc frissen elkészült műteremlakásában adott egy vacsorát, voltunk vagy ötvenen. Bükkösi László készített egy röneszansz vacsorát, gall kakas volt — mindig csatlakoznak a kulináris gyönyörök. Ott jött az ötlet. Miért ne lehetne ugyanezt megtenni jövőre, ugyanígy itt leszünk, ugyanígy énekelünk, eszünk, emellett a várban kiállítás nyílna: tehát a Siklósi Szalon csak a második évben született meg. Azóta minden évben megrendezzük, június első szombatján. Tavaly másodkiállítást rendeztünk a Budapest Kongresszusi Központ Galériájában, idén Prágába, a Hradzsínba hívott meg az ottani magyar nagykövet minket.

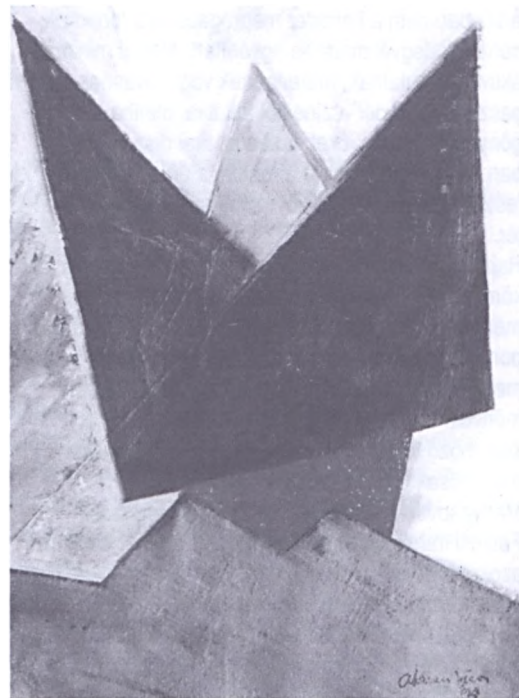
Kovács Ferenc (festőművész): — Az öt éve létező Siklósi Szalon tárlatain eddig 52 művész vett részt, állandó tagjaink száma 40. Idén a tervezett katalógus nagy költségei miatt — ami szinte nem is katalógus, hanem könyv — lemondunk a bemutakozásról, szűkebb körnek — csak a díjazottaknak — tartunk kiállítást, így a szponzorpenzекbe is belefér.

— *A siklósiak hogyan fogadják törekvéseiket?*

(K. F.): — Siklóson mindig erős polgárság volt, a 60-as évektől Siklós művészeti központ, szobrásztelep működött, az emberek lépten-nyomon belebotlottak a művészetbe. A Szalon is helyi kezdeményezésre jött létre. Azóta tovább fertőzödtek a siklósiak, mert ezt a rendezvényt csak úgy lehet megrendezni, ha a helyi erők mellénk állnak. Sok művészt adott a település az országnak, velük is tartjuk a kapcsolatot, éves szinten visszajárnak.

— *A helyi művészeti gyűjtemények, műemlékek milyen állapotban vannak?*

(K. F.): — Két művész hagyatékát kezeljük, és minden évben rendezünk időszakos kiállítást. A vár első emelete Vár Galéria néven ismeretes, mindig a városé volt — reméljük ez így is marad. A megye legjobb kiállítótermeivel rendelkezünk. Ez adatott, ezt szeretnénk tartalommal megtölteni.

Aknay János: Angyal érkezett, 1994
(akrill, merített papír 70 x 50 cm)

— *A Hegy szeme projekt mit jelent?*

(K. F.): — „Nagy szellemi potenciál kovácsolódott össze, szeretnénk, ha nemcsak egy kiállítás erejéig lennének jelen, hanem nyomot hagynának. Szeretnénk, ha hosszútávon lennének képesek építeni valamit, amit a jövő nemzedékei befejeznének. A Siklós melletti szép kis hegy gyönyörű természeti környezet, a legszebb kilátást nyújtja a városra. Oda vezetne föl csigavonal alakban egy kis út, amelyen egy-egy stációban négy-öt művész állítana ki, a szobrászok a szabadban, a festők, üvegesek, keramikusok zárt térben. Mindig meg lehet pihenni, és mire fölérsz a felső szintre tizennégy stációban körülbelül hatvan művész alkotását nézted meg. Amikor fölérsz egy amfiteátrumszerű mélyedés lesz a hegy gyomrában, a külső része üvegből lenne. Ez a Hegy szeme. Mint egy kalap karimája, ívesen terül el a szabad tér, ami egyben kilátó is, ha az üvegtetőt elhúzd: egy ötszáz férőhelyes görög színház. A társ művészeteknek is szeretnénk teret adni. A végén, még egy üvegtű épülne be a hegybe, jelezné: itt valami történt.

Még van Siklóson egy vár. A külső szemlélőnek megroggyantnak tűnik. A várfalból tátika hajtott ki a német turisták nagy öröme (a teremőr néni szerint sokan jönnek mostanában, mert a Tenkes kapitánya

hegy alatt avagy Szalon

nemrég ment egy reklámcsatornán). Van a várban szálloda, cirka öt éve zárva, betört ablakokat láttam, a falakra fölmenni életveszélyes... A vár eladás előtt áll. A pályázat eredményeként lehet, hogy a városnak köze sem marad hozzá. 3-400 milliós befektetés már elegendő lenne, s művészeti központ gyanánt létezhet-e izgalmasabb terület, mint egy régi vár. Az ilyen léptékű tervezést talán álmodozásnak is minősíthetem, de miattam ne maradjon vak a siklósi hegy.

A Siklósi Szalon 1998-as, Várgalériában tartott nyári megnyitóján a Nemzeti Kulturális Alapítvány leköszönő elnöke, *Török András* méltató beszéde közben csak úgy elengedett néhány jelzöt a művekről, amit szemrebbenés nélkül viseltek a címzetek: „*nagy művészek körömpiszka, és kis művészek nagy művei*”. A minősítés így, szövegkörnyezetéből kiragadottan eléggé súlyos, de elhangzott. Ez a minősítés azonban tökéletesen jellemezte a teremben kiállított művek auráját. Az utolsó terem három kiállító művésze: *Aknay János, Colin Foster* és *Kovács Ferenc*. Két festő, egy szobrász. Colin Foster robosztus, mítikus alakjai megteremtették a maguk terét, de a két festő képei között ordító különbséget fedezhetett föl a látogató. Kovács Ferenc képei egyértelműen az áruházak lépcsőfordulóiban kiállítókat rendező festők világát idézte. Életemben először láttam a képeit, nem tudom eldönteni, hogy direkt ilyen, vagy ennyit tud. A munkák a piaci viszonyokat figyelembevéve kifejezetten fogyasztóbarátak. Az alkotó szervező- és beszédkészsége nem kérdéses, harmonikus színvilágú szenvelgéseit azonban nem állítottam volna ki Aknay János négy képével szemben, melyeken következetesen használt jelrendszer látható. A képeken alkalmazott jelek autonóm használata valamiféle magánmitológia felé vezet. Aknay János anyajeleket használ: hol vonalszerűen, hol kitöltve, összerakva egyszerű formákból — szabad variációk eredményeként. A képek szerkezete egyszerű, klasszikus festőket idéző előtér-háttér fölbontás egy kvázi térben. Faktúrájuk elválik a hagyományostól, a terek nem spekulatív folyamatok eredményei, hanem a képhez immanensen tapadó, mélységet érzékeltető föld-ég-levegő térben mozgó anyalokhoz tartoznak. A képek címei közelítenek a nézőhöz, támogatják az „értelmezést”. Színhasználata a kritikus helyzeteket keresi, pl.: a kék ütköztetése a zölddel. A képek nyitottak, szimpátiát igényelnek a befogadótól, de segítenek is addig, amíg, a megoldásig (vagy inkább az ellentétek: éjjel-nappal, sötét-világos feloldásáig) el lehet jutni. Miközben a magunk belső ellentétei is megszólíthatnak.

Nagy Márta keramikusművész munkái önálló termet igényeltek. A kis terem akár kertnek is tekinthető, a technika és a természet közötti átmeneti szférának. Nagy Márta hosszú, elnyúlt porcelán virágai

anyagfüggőek, a porcelán érzéki természetének kifejeződései. A kert szimbólumában, a kert-mesében viszont a nemek keverednek, fölkúsznak a tálakra, finoman őserdei a kavarodás, nem túl sűrű és nem túl füledt. Az édenkert típusú természeti idill mögött felsejlik a harc, különböző viszonyok ellentétei. De antropomorf is a kert, megszemélyesíthetők a benne lévő növények, a fa férfi, a virágok és az apróbb növények női jelképek: elomló kisasszonytól a masculin banyákig. Nagy Márta minden eljárást föl-

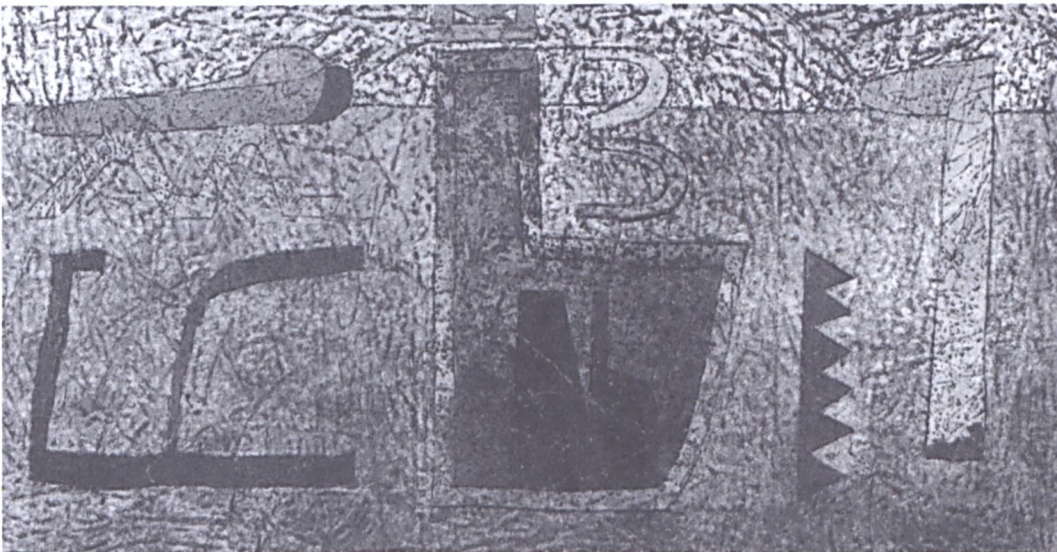
használ, amit az anyag megenged, a festés máz alatti és feletti egyaránt lehet. A kis terem egy pontján furcsa szigor jelenik meg a lágy geometriájú kavalkádban. Ládikák egymáson, mintha pavilon állna a kertben. Az emberi kéznyom ellenpontja a kert bujaságának, a merev forma kristályosodása a ráció-nak. A férfi szimbólumokban eredetően keménység van, agresszivitás — az anyag és a festés lágyaságától aztán mindez meglágyul. A férfivilág és a női világ ezen a ponton érintkeznek, mindegyik tartalmaz valamit a másiktól, különben nem találkozhatnának, nem tudna létrejönni a kavarodás. A megjelenés bája emberekről szól, emberi történetekről — gyorsan felszívódó plasztikai fűszerekkel.

Puha Ferenc képei szinte meseillusztrációk, mesefogalmak tisztázásai. Király, királynő — gyermekkorunk fogalmait gondolja újra. Képein a mese és a művészettörténet korábbi adatai fonódnak össze.

Egynézetűek, frontális egyiptomi festményeket idéznek. A vizuális probléma végig gondolásának egy állomása. Puha Ferenc eljárásaiban Paul Klee-re emlékeztet. A szürrealista és konstruktivista festészet emléknyma ez. Egyszerre expresszív és elvont világ, az első húzott vonal követelődző a másodikkal, és ez a játék konstrukciót visz a képek líraiságába. A Siklósi Szalon kiállításán még részt vett művészekről (*Erdős János, Füzesi Zsuzsanna* és *Vida Dezső*), akik szintén díjazottai valamelyik korábbi évnek, nem szólok. A művek nem szólítottak meg, számomra vagy szürkeségbe veszők voltak, vagy a giccs határát súrolták, így egyszerűen nem jött létre bennem találkozás velük. De az is lehet, hogy nem rendelkezem olyan megismerő stratégiával, amivel felhasználhatukat körmönfonság nélkül becserkészni képes lennék. A hátuk mögé pedig nem kerülhetnek. ■

Colin Foster: Ikarusz, 1991-92
(Vietnami és erdősmecskei gránit,
58 x 25 x 62 cm)

Puha Ferenc: Királynő előtt, 1997
(olaj, vászon 130 x 240 cm)

Zene szemeknek (Pécsi Galéria, október 1–25.)

A MATÁV által kiírt Országos Képzőművészeti Pályázat nyertesének kiállítása:

Várakozással tekinthetünk a nem jelentéktelen pécsi érdeklőséget sugalló kiállításra, mely a zene, a kapcsolatok és a kommunikáció hívoszavaira készült műveket mutat be. A pályázat nyertesei közül Bocz Gyula szobrász ma is Hosszúhetényben él, Gaál Tamás a pécsi egyetem Szobrászati Tanszékének vezetője, Deli Ágnes szobrász pedig a pécsi egyetemen szerezte első diplomáját. Barabás Márton festőművész gyakran állított ki Pécsen, mint ahogy művészi és oktató munkája révén — a pécsi Modern Magyar Képtárban évtizedek óta bemutatott képei révén — igen jól ismert Bak Imre festőművész is. Az Echo következő számában részletesen foglalkozunk a kiállítással.

Pécs – New York

A Magyar Köztársaság New York-i konzulátusán szeptember 16-26. között mutatták be a „Kétezer éves Pécs, Délnyugat-Magyarország kincsesládája” című kiállítást, amely három egymásra utaló egységre alapozva foglalja össze a város leginkább jellemző profilját. Az első Pécs és Baranya turisztikai érdekességeit, történelmi értékeit mutatja be, a második egységben a Zsolnay Gyár tevékenységéről kaphatott képet az érdeklődő. Pécs város képzőművészeti életének meghatározó mesterei: Keserő Ilona, Lantos Ferenc, Gellér B. István, Pinczehelyi Sándor, Valkó László festményeikkel tették teljessé az amerikai mustrát. A kiállítást a Polgármesteri Hivatal szervezte.

Pannónia Könyvek – Szirtes Gábor: Pécsi panteon

A millenniumi Pécs panteonja

Pécsről az utóbbi időben több kiadvány is napvilágot látott a millicentenárius és a Város-történelmi Alapítvány jóvoltából, mint a Pécs ezer éve, Baranya megye évszázadai (1000-1918), *A millenniumi Pécs, Pécsi panteon* című munkák. E két utóbbi mű a Pro Pannónia

Kiadói Alapítványnál jelent meg Szirtes Gábor tollából. Ezen igen igényes formátumú, a századforduló tipográfiai hagyományait felújító könyvek (tervezőjük Harnóczy Örs) egymással összefüggésben olvasandók, vizsgálándók. Feltevésem szerint a Pécsi panteon megírásának gondolata a millenniumi Pécs munkálatai közben merülhetett fel, az ott említésszerűen szerepeltethető nagyformátumú személyiségek egész portrét, művet kértek maguknak.

Figyelmemet most mégiscsak az 1998-ban megjelent, 152 oldal terjedelmű Pécsi panteonra irányítom, amelynek bevezetőjében a szerző megfogalmazza — a portréírás klasszikus és nem későbbi, esszé jellegű hagyományaira támaszkodva —, hogy azokról ír, akik egzisztenciájuk és morális tartásuk által másokat is segítettek. Ezen utóbbi meghatározásból következtethet, hogy a könyv szereplőinek magánéletéről igen keveset tudunk meg. De ki is ez a kilenc nevezetes személy, és miért íródott meg a könyv? A szerzőt idézve a szereplők: „Az egykor színházát építő polgármester, az énekiskolát teremtő püspök, a maig álló rangos épületeket emelő vállalkozó, a több kontinensen is gyűjtőmunkát végző pedagógus, az országos színiakadémia igazgatójává és híres drámaíróvá vált költő, a helytörténetnek ma is megbecsült forrását létrehozó levéltáros, a magyarság irányában mélyen elkötelezett cseh származású bányaigazgató és a világot meghódító majolika-gyáros”, közös bennük, hogy polgári erényeket testesítettek meg, az író célja pedig az, hogy nevük hallatán ne bizonytalanodjunk el és megértsük üzenetüket.

A bemutatott személyek működése arra az időre esik, amit az alapítások korának (Gründerzeit), boldog békeidőnek (belle époque) is neveznek. A kiegyezés utáni időszak megítélésében néhányan a negatívumokra helyezik a hangsúlyt, de a tények mind országos, mind pécsi viszonylatban magukért beszélnek, Pécs a jelentős ipari, gazdasági fejlesztések következtében a dél-dunántúli régió kereskedelmi, ipari centrumává vált, és ez a kultúra fejlesztéséhez is megfelelő alapot biztosított. Ennek az időszaknak a titka abban rejlett, hogy a konjunktúrális gazdasági ciklussal együtt megteremtődtek az „alapítók” érvényesülésének társadalmi, pszichológiai és politikai feltételei is, emellett ez volt a nemzeti liberalizmus fénykora is, amely sajnos nem tartott túl hosszú ideig. Ezeket az embereket nemcsak a pénz, a gyors meggazdagodás vonzotta, hanem az alkotás vágya is.

A kötetben szereplő kilenc nevezetes ember közül három a vállalkozók közé tartozik, közülük az egyik, *Engel Adolf*, egy múlt századi sikersztorit valósított meg. A faipar világszínvonalra fejlesztése után csak 72 évesen jutott el élete nagy álmának megvalósításához, a bányafeltáráshoz. A prágai születésű *Wiesner Raymár* sorsa igazi Monarchia-beli életút. A

DGT bécsi központjából került Pécsre, és lett itt a bányaművek igazgatója, ahol bányaaltiszt-képző iskola alapítása is fűződik a nevéhez. Emberi tulajdonságai közül kiemeli a szerző: az 1893. évi nagy sztrájk idején mindent elkövetett, hogy csillapítsa az ellenszegülő munkásokat. Nem véletlenül mondta ezt róla Fejérváry Imre főispán: „képzettebb, intelligensebb úri ember nem töltötte még be ezen fontos tisztséget”, emlékét mégsem őrzi semmi. A kötetet annak a *Zsolnay Vilmos*nak a portréja zárja, aki „anyaggal szerzett csodálatot a magyar talentumnak”, és még életében köztisztlet és szeretet övezte személyét. Panteont állítottak tiszteletére.

Az első arckép *Aidingér Jánosé*, akinek neve Pécsen „program” volt. 21 éven át tevékenykedett polgármesterként, működését kritikák is kísérték, ez kultúrabaráttságával függött össze, amelynek érdekében néha törvénytelen eszközöket is igénybe vett. Vele kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy miért nem került a kötetbe a korszak másik jelentős polgármestere, *Nendtvich Andor*, vagy *Dischka Győző*, *Lenkei Lajos*, de a szerző célja talán az volt, hogy minél többféle életpályát mutasson be az olvasónak. *Aidingert* a pécsi székesegyház újralkotójának, *Dulánszky Nándor*nak a bemutatása követi, aki a Székesegyházi Énekiskola és a polgári leányiskola létrehozásában is műhatatlan érdemeket szerzett. Életútján keresztül nemcsak róla, hanem a papi karrier akkori állomásairól is képet nyerhetünk.

Dulánszky után Réeh György, a „Tettye koronázatlan királya” következik, akiről egy korabeli tárcából nyerhetünk hiteles képet. Itt megjegyzendő, hogy Szirtes Gábor számos korabeli forrást felhasznál, amelyekkel a választott személyt bemutatja. A Gyuri-út névadójáról bontakozik ki leginkább az ember képe, aki az akkoriban országos híresség — Pécsen is — létező számos egyesületnek, így a Mecsek Egyesületnek oszlopos tagja volt.

A kötet leghosszabb és legjobban megszerkesztett, alcímekkel tagolt portréja *Sirisaka Andoré*. A jól válogatott számos fotó között megtalálható minden esetben a választott ember arcképe, ezt mindig megelőzi egy idézet, melynek forrása ismeretlen — a könyvben amúgy nem található jegyzetek —, nyilván nem kimondottan tudományos céllal készült. A kötet végén található irodalomjegyzék is erre utal, a névmutató alkalmazása hasznos ötletnek bizonyul. Visszatérve a „mulattatva oktatás és oktatva mulattatás mesteré”-re, *Sirisaka Andorra*, nevét nem őrzik lexikonok, pedig saját korában ismert pedagógus, tudós tanár, színikritikus, és jótollú publicista és több könyv népszerű szerzője is volt. Nagyhatású „Anyósok könyve” című munkája reprint kiadást is megért, talán ez vezette tovább a „Magyar Közmondások Gyűjteményé”-ig.

Őt *Várad Antal* követi, aki „öt ember munkáját végezte el: tanár, költő, drámaíró, újságíró volt egyszemélyben”, életének csak egy szakasza kapcsolódik Pécshez, születése, halála, karrierje is a fővároshoz kötődött, méltó arra, hogy kérését teljesítse az utókor, és megtartsák jó emlékezetükben a pécsiek. Bár a Pécsi panteonnak nem utolsó nagy alakja *Várady Ferenc*, bizom benne, hogy a munka folytatódik és még olvashatunk másokról is a későbbiekben. A korszak már nem kedvezett a polihistoroknak, de ő mégis színész, ornitológus, költő és szerkesztő volt. Somogyországban született és Budapesten halt meg, mégis minden városunkhoz kötötte. A „Baranya múltja és jelenje” című, két kötetes monográfiával igazán maradandót alkotott. *Búcsú-Pécs*től című versének egy sorával búcsúzom a jól sikerült kötetéről, bízza abban, hogy van benne megfontolni való: „Minden, ami szép volt, már elmúlt régen!”

Pordán Ildikó

Kazetta szerzői kiadásban, a Magyar Rádió Rt. Pécsi Körzeti Szerkesztősége támogatásával

Nemez együttes: FelKELTANap

Ír-breton-skót népzene

Közel két évezrede még kelták éltek vidékünkön, de NEM EZ az oka, hogy újból „FelKELTANap”... A népzene világszerte hódítanak, s az ír, breton, skót folklór az angolszász popzenén keresztül már a hatvanas évektől bejutott a fülekbe, így a gyökök is egyre népszerűbbek lettek. Kint több mint harminc éve rendszeresek a népzenei fesztiválok, olyan

hagyományörzőkkel és újtókkal, mint az ír Chieftains Paddy Moloney-val, a Planxty Christy Moore-ral, Dave Spillane, a skót Aly Bain, Ewan MacColl és a breton Alan Stivell... Nálunk a Clannad és az innen sztárrá nőtt Enya, Van Morrison, Sinead O'Connor, a U2, a Pogues és a többiek modern fúziója révén lettek ismertek az ír előadók. Az utóbbi 6-8 évben már több hazai csapat próbálkozott ilyesfajta zenével, így Pécsen is. Az itt élő Andy Rouse vezette két formáció, a már megszűnt Folk Tone Drum és az angol folklórral jelentkezett Simply English színvonalas produkciókat hozott létre.

A Nemez együttest '94-ben két pécsi fiatal, *Várkonyi Zsófia* és *Kovács Miklós* alapította, másfél éve játszanak a mai felállásban, *Blatniczky Sára* és *Böjtös Attila* csatlakozásával. Az egyetemistákból álló csapat hangulatos muzsikájával a helybeliek sokszor találkozhattak utcán-tereken, klubokban, pabokban, fesztiválokon.

Akár magyar motívum is lehetne a „Sleep Soond in da Morning” nyitószerző néhány kezdő furulya-, gitár-, csörgődobtakusa, de a belépő hegedű jellegzetes kelta dallama nem hagy kétséget az eredetről. Gyorsabb és lassúbb táncszámok: a jig 6/8, a slip-jig 9/8 és a reel 4/4-es formában, breton tánc és balladák váltakoznak a jól felépített anyagon. *Várkonyi Zsófia* előadómódja a „The Grey Cock”-ban és a „The Next market day”-ben megdöbbentően hasonlatos a kinti csodaszép hangú énekesnőkére. Emellett végig virtuózan és karakteresen szólaltatja meg a jól ismert népi dallamokat, fordulatokat tin whistle (ír hat lyukú fém furulya) nevű hangszerén és még fuvolázik is. *Kovács Miklós* kelte beleéléssel énekel a „Tip-ping it up to Nancy”-ben, fokozásaival jól elkapja a dal lényegét. Gitárharmóniái, bontásai és ritmusai jól illenek a számokhoz, bár az autentikus kelta zenében nem használják ezt a hangszer, de a mai felfogásban kint is teljesen elfogadott mindenfajta instrumentum használata. Különböző ütőhangszereket — csörgők, pergődob, bodhrán (nagy méretű, csörgők nélküli csörgődobhoz hasonlatos, kézzel vagy valamilyen kis eszközzel szólaltatják meg, a tánczenében nélkülözhetetlen) — is jól elkapják a megfelelő ritmusokat, avagy színesítik a hangszerelést. Ugyanez mondható el *Böjtös Attila* gitár- és bodhrán-játékáról is. *Blatniczky Sára* izes hegedűlése teszi igazán jellegzetessé muzsikájukat az ír furulya mellett. A „Willafjord / The Sodier's Joy / The Mullindu”, a „Kimmel's Jig / Patrick Kelly's Reel” remekbeszabott táncdarabok. A fuvolán közreműködő vendég, *Pfeifer Zsófia* a távoli, misztikus táj szépségét varázsolja elének a „Lament for Charles McCabe / Carolan's Air” című lírai darabban. *Szentpáli Valér* hangmérnök (egy számban basszusozott is) munkáját a jó arányok, hangzás, a megfelelő hangkép dicséri, a második számban különösen jól variálta a furulya hangját.

A Nemez első hanganyaga (kár hogy CD-n nem jelenhetett meg anyagiak híján) nem okozott csalódást, igényes munka. Hisz nálunk nem oktatják e műfaj játékmodját, technikáját, mégis teljesen elsajátították, sőt talán többet is: amellett, hogy darabjaik őrzik a tradíciókat, egyéni ízzel szólalnak meg.

Reméljük, NEM EZ az utolsó dobásuk...

Koszits Attila

FORDAN&ZENGO

Rádió
101,2 MHz

A
város
rádiója

ZENE SZEMEINKNEK
MATÁV Képzőművészeti Pályázat

1998. október 1-25.

PÉCSI GALÉRIA (Széchenyi tér)

KIÁLLÍTÁS

Ha tél, akkor is a GRAND TOURS tipp a legjobb!

Az 1998/99-es téli síszezonzban Európa legjobb és legkedveltebb téli síterepeire hívjuk Ausztriába, Olaszországba, Franciaországba, Svájcba és Szlovéniába a sí és snowboard szerelmeseit.

- Komfortos, uszodás, szaunás pályaszállások apartmanházakban és hotelekben.
- All Inclusive sí- és snowboard-hetek.
- Felnőtt és gyermek síoktatás tudásszintnek megfelelően, magyar nyelven.
- Grand Tours Plusz alatt egyéb jelentős kedvezmények és plusz szolgáltatások.
- Sísafarik a Dolomitokban és Svájcban, a Matterhorn lábánál.

... És ami még nem volt — snowboard special: 5 vezető top márka közül kiválaszt egyet + 1 hétig használja a mölletli gleccseren és szabadsága végén ajándékként hazaviszi!

Ne felejtse, a mi tippünk most is biztos!
Kérje ajánlatainkat személyesen vagy telefonon.

**GRAND
TOURS**

GRAND TOURS Pécs, Király u. 5.
Tel.: 211-213, 211-533, 213-996 H-P: 09.00-18.00 Sz: 09.00-13.00

